

VI
in CIC.
ASCON.

ASCONII PEDIANI
EXPLANATIO

In Ciceronis orationes in C. Verrem,
In orationem pro C. Cornelio,
In orationem contra competitores,
In orationem pro M. Scauro,
In orationem contra L. Pisonem,
In orationem pro Milone.

SCHOLIA PAVLI MANVTII.

Indices duo.

AL DVS

VENETIIS, M. D. LXIII.

PAVLVS MANVTIVS STVDIOSIS.

SATIS constat, ex omnibus, qui Ciceronem adhuc ſunt interpretati, neminem eſſe cum Aſconio Pediano aut ingenio, aut doctrina conferendum. ſed is ita deprauatus, ac mutilus, ita multis quaſi uulneribus deformatus circunferebatur, uix ut agnoſceretur: quem nunc a mendis magna ex parte uindicatum, ac paene ſuam in ueterem integritatem, atque formam reſtitutum, emittimus. in quo non eſt diſſimulandum, immo uero & praedicandum magnopere eſt, quid Petro Daneſio, uiro doctiſſimo, & humaniſſimo, debeamus: à quo ſunt omnia fere, quae in commẽtariis ut appellantur Verrinarum accuſationum emẽdauimus. reliqua noſtra ſunt. quibus de ſingulis mentionem facere, non eius eſſet, qui ab inani oſtentatione abeſſe cupiat: paucula quaedam in ſcholiis attigimus. De Pediano autem ipſo, uiſum eſt, ut pauca ſubiungerem. Floruiſſe eum Ti-

berio imperante Eusebius tradit. potest ita esse: Ciceronis tamen orationes uidetur explanasse post obitum Tiberii. nam in commentario orationis pro Scauro nominat Caecinam Longum, qui consul fuerat cum Claudio: & Claudium successisse Tiberio, ignorat nemo. Fenestella uero, quem Pedianus non semel reprehendit, uita excessit nouissimo Tiberii principatu, ut scriptum est apud Plinium lib. XXXIII. cap. XI. quamquam Eusebius periisse eum Augusto principe credidit. sed certior auctor Plinius. Aequales igitur fuerunt Fenestella, & Pedianus: sed post interitum Fenestellae Ciceronis orationes Pedianus est interpretatus: ut accusare mortuum impune potuerit, cum responsurus ei nemo esset.

INDEX

INDEX RERVM, ET VERBORVM MEMORABILIVM.

bonus,

collegia,

crassus

gracchi

metellum

octauius,

polli-

AA pupius

tri-

SCRIPTORES AB ASCONIO APPELLATI.

Pom-

FINIS.

Q. ASCONII PEDIANI PATAVINI

commentatio locorum obſcurorum ex prima oratione M. Tullii Ciceronis in C. Verrem, quæ diuinatio dicitur.

ARGVMENTVM.

CN. POMPEIO *primum & M. Craſſo Coſſ. C. Verres perfunctus quaeſtura, Legatione, praetura urbana, patre C. Verre, & praetextato filio, & filia nupta, uxorem habens, cum ſucceſſiſſet in Sicilia C. Sacerdoti Praetori, eamque, non ſibi ſuccedente Arrio, per triennium tenuiſſet, atque in ea fuiſſet libidinoſe, auare, crudeliterq; uerſatus, ſuccedente tamdem in eandem prouincia Metello, repetundarum reus ab Siculis appellatus eſt: qui omnes, praeter Syracuſanos, & Mamertinos, M. Tullium, illo tempore florentem defenſionibus amicorum, ad accuſandum deſcendere compulerunt, iam pridem illis neceſſitudine copulatū, quòd quaeſtor in Sicilia fuiſſet praetore Sex. Peducaeo; & quòd, cum decederet, in illa oratione, quam Lilybaei habuit, multa iis benigne promiſiſſet. Acceſſit his, non ignobilis futura de Verre uictoria; quia a Metellis, Scipionibus, & multis aliis nobilibus uiris, & praecipue ab Hortenſio ipſo defenderetur, facile et*

principe in senatu propter nobilitatem, & in foro ob eloquentiam rege caussarum, & eodem consule designato cum Q. Metello fratre Metellorum, alterius praetoris Siculi, alterius praetoris urbani. His ita constitutis, extitit Q. Caecilius Niger, domo Siculus, & quaestor Verris, & eiusdem, ut ipse dicebat, inimicus, qui se potius accusatorem contenderet constitui oportere, has afferens caussas: unam, quòd ab eo laesus, & ob hoc iure illi sit inimicus, quare praeuaricator esse non possit: alteram, quòd, cum quaestor ei tum fuerit, etiam ipse in quaestione crimina nouerit Verris: tertiam, quòd Siculus pro Siculis agat. Huiuscemodi propositionibus Cicero designatus aedilis his capitibus respondet: accusatorem eum esse oportere, qui inuitus cogitur religione officij, rogatus ab omnibus Siculis; qui pro republica agat; quem uolunt, qui accusant; quem metuit, qui accusatur, qui idoneus est facundia, & innocentia; qui hoc facit imitatione maiorum. Diuisio principalis una de se ipso, altera de cõtentione sui & Caecilij. Diuinatio dicitur haec oratio, quia non de facto quaeritur haec coniectura, sed de futuro, quae est diuinatio, uter debeat accusare. alij ideo putant diuinationem dici, quòd iniurati iudices in hac caussa sedeant, &, quod uelint, praesentire de utroque possint. alij, quòd res agatur sine testibus, & sine tabulis; &, his remotis, argumenta sola sequantur iudices, & quasi diuinent. Agitur autem caussa senatorijs iudicijs in inuidia apud populum constitutis corruptione multorum, uexatis prouincijs omnibus,
ac

ac ſocijs populi Romani feſſis toto orbe terrarum, accuſatoribus praeuaricatione infamibus, flagitante plebe iudicia equeſtris ordinis, quae fere ante annos X *uictor Sylla ſuſtulerat; cognoſcente de pecunijs repetundis Man. Glabrione praetore, & ampliſſimis quibuſque ſenatorij ordinis iudicantibus, ſumma exſpectatione cunctorũ. Genus cauſſae honeſtum. Status, qualitas negotialis comparatiua de conſtituendo accuſatore, qui potiſſimum de duobus, aut qui ſolus accuſet. dicit enim Caecilius, aut a ſe accuſandum eſſe Verrem, aut a ſe quoque.*

Initium explanationis.

Pagina 65: in Diuinatione, in libris apud Paulum Manutium impreſſis.

SIQVIS *ueſtrum iudices.*] *Haec tota capite ſolœciſmi ſpecies continetur, niſi addas* ET, *aut* IDEM: *ut ſit, & ſubito nunc mutata uoluntate ad accuſandum deſcenderim: quare multi, non, deſcenderim, legunt, ſed deſcendere. Eorum, qui adſunt.*] *Coronam populi dicit, circum ſubſellia ſtantem. Cauſſis, iudicijsq. publicis.*] *Cauſſae etiam priuatae ſunt: ſed repetundarum, ambitus, maieſtatis, et ceterae, reipublicae cauſſa conſtitutae ſunt. Vna & id, quod facio, probabit.*] *Principalis diuiſio huius cauſſae bipartita eſt, utrum recte Cicero accuſet, & utrum Caecilio ſit anteponendus. Siculis omnibus.*]

bus.] Elatorie. cum enim a duobus quaestoribus Sicilia regi soleat, uno Lilybaetano, altero Syracusano; ipse uero Lilybaetanus quaestor fuerit Sex. Peducaeo praetore: omnibus tamen se placuisse dixit. *Cum quaestor.*] Narrationem in exordio multi admirantur, ac reprehendunt, sed non recte, est enim argumentalis narratio ad priorem diuisionem: in qua quaeritur, an recte Cicero ex defensore accusator effectus sit. *Veteribus patronis multis.*] Siculi ueteres patronos habebant: in quibus Marcellus, à Marcello ortus, qui Syracusas uictor seruauit incolumes: Scipiones, quorum auctor P. Scipio Africanus, Carthagine excisa, Siciliae ornamenta retulit sua, quibus quondam à Poenis uictoribus spoliata erat: Metelli, quorum familia proxime Siculis patrocinium praebuit, cum fuit reus Lepidus in ea prouincia Praetor, instantibus ad accusandum cum Metellis duobus, Celere, & Nepote.

66.

Populati, atque uexati.] Populati auaritia, uexati libidine, & crudelitate. *Cuncti.*] Simul omnes, quasi coniuncti. *In caussis, iudicijsq. publicis.*] Iam hoc contra Caecilium est, qui nunquam sui periculum feci. *Caussam defensionemq.*] Caussa genus est ad accusationem, & defensionem. & mire defensionem uult esse, non accusationem. *Sæpe esse pollicitum.*] In ea oratione, quam decedens Lilybaei habuit. *Venisse tempus aiebant:*] Vt Terentius: Hoc hercle factum est: fac, ut promissa appareant.

Se

Se se iam ne deos quidem in suis.] Mire imitatus est uerba Siculorum, dolore ὀξύμωρα, & inania: quasi deos non habeant, qui simulacra perdiderunt. Ex delubris.] Ex templis. etsi delubra hic aliter ostendit Tullius, aliter cum dicit, templis atque delubris. & sunt qui templa esse dicant singulorum dijs attributorum locorum, delubra multarum aedium sub uno tecto, a diluuio pluuiae munitarum. alij delubra dicunt ea templa, in quibus sunt labra corporum abluendorum, more, Dodonaei Iouis, aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesq. uisuntur. sunt etiam, qui delubra ligna delibrata, id est decorticata, pro simulacris deorum more ueterum posita existiment, sed male. Per triennium.] Exspectabat Arrium in prouincia Sicilia successurum Verri: qui non successit. hinc in triennium Verris Praetura durauit. Rogare, & orare.] Rogare ut homines, orare ut deos. iam enim, quibus id facerent, nō habebant. Quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.] Superbissimum uideretur, si addidisset, alteri: ut esset, nemini alteri. nam hoc non addidit: quasi nec ipsi Tullio supplicare debere intelligatur, quanquam, cum anaphora sit ad personam Siculorum, non uidetur inuidiose orator dicere, quae Siculos dixisse commemorat. Grauiter, & acerbe.] Grauiter, quòd accusare nolebam: acerbe, quòd Siculorum iniurijs affligebar.

66:

Multorum bonorum exemplo.] Ipse mox dicet,

quo exemplo optimorum uirorum. Vetere consuetudine.] Quia uiri robustiores accusare consueuerant, non, ut nunc, adolescentuli. Non ex meo.] Vt Caecilius, qui inimicitias prosequitur suas. In Achaia, Asia.] In his prouincijs legatus et pro quaestore Dolabellae C. Verres flagitia multa commisit. Romae denique.] In praetura urbana. Populatae, uexatae.] Non a Verre tantum, sed ab omnibus. hoc enim uult intelligi, prodesse uelle reipublicae accusationis exemplo. Socij.] Non Siculi tantum, sed per omnes prouincias.

67.

Accusatores se idoneos non habere.] Caecilium tangit. Populus Romanus interea, tametsi multis incommodis.] His enim X annis uictore Sylla ciuilibus bellis spoliatus est populus Romanus potestate tribunicia, iudicandi iure, quod habuit per equites Romanos, militaris, arbitrio creandorum sacerdotum, senatus, aut iudicum. Difficultatibus.] Propter plebem rusticam, quae partim agros, partim ius ciuitatis amisit, partim omnino proscripta est uictore Sylla, quòd plebs Romana de Marianis partibus fuerit. difficultatem enim paupertatem significat. Terentius e contrario: Quàm uos facillime agitis. & ipse alibi, In summa difficulate esse nummaria. Iudiciorum desiderio tribunicia potestas efflagitata.] Primus Sicinius tribunus pl. nec multo post Quinctius, & postremo Palicanus, perfecerunt, ut tribuniciam potestatem populo darent coss. Cn. Pompeius Magnus,

gnus, & M. Licinius Crassus. Ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur.] C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent. iudicauerunt per annos XI. sine infamia. post uictor Sylla leges tulerat, ut senatorius ordo iudicaret: & iudicauit per X annos turpiter. nunc Aurelius Cotta legem fert, ut senatores, & equites Romani, ac tribuni aerarij simul iudicent. hoc est, quod Tullius dicit offensione senatorij ordinis fieri. & bene addit, QVOQVE; ut, simul iudicaturos alios esse, monstraret. Etiam censorium nomen.] Regendis moribus ciuitatis censores quincto quoque anno creari solebant. hi prorsus ciues sic notabant, ut, qui senator esset, eijceretur senatu; qui eques Romanus, equum publicum perderet; qui plebeius, in Caeritum tabulas referretur, & aerarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriae suae, sed ad hoc esset ciuis, tantummodo ut pro capite suo tributi nomine aera penderet. ijdem completo quinquennio urbem lustrabant, & Solitaurilia sacrificia de sue, oue, tauro faciebant. eorum notam successores plerunque soluebant. hoc igitur tam triste seuerumq. nomen populus Romanus sic oderat, ut intermissum esset per plurimos annos: quos nunc orator propter infamiam corruptorum iudicum dicit plebem ipsam, quae ante recusabat, exposcere. In hac libidine hominum nocentissimorum.] Qui praedantur socios populi Romani. Totius ordinis.] Senatorij scilicet.

67:

Cognitorem iuris sui.] Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est; aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut praesentiam suam commodat amico; aut procurator, si absentis negotium suscipit; aut cognitor, si praesentis caussam nouit, & sic tuetur, ut suam. ergo cognitorem dixit modo, familiarissimum defensoré. *De quo non praeiudicium, sed plane iudicium.*] Praeiudicium dicitur res, quae, cum statuta fuerit affert iudicaturis exemplum, quod sequantur. iudicium autem res, quae caussam litemq́. determinat. idq́. praeiudicium de Verre, iam factum est iudicium eum spoliauisse prouinciam; quòd Siculi, qui antea publice testimonium dixerant, auctorem causae suae contra Verrem Tullium quaesissent. *Ne nimium familiariter inimicitias.*] Sensus est per iocum haec significans. quasi dicat: uideto Caecili, ne nimium amice inimicitias exerceas; hoc est, ne inimicum te fingas, ut praeuaricari possis. *Deinde sunt testes uiri clarissimi.*] Ordo, & sensus hic est: primum caussam inimici tui subleuando non uideberis accusator: deinde testimonijs conuinceris in eo, quòd negas me a Siculis esse delectum.

68.

Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse uideo, Cn. Lentulus Marcellinus.] Et Marcellus, et Marcellinus inter se gentiles sunt. quare reddidit rationem, cur isti Siculorum patroni sunt: scili-

ſcilicet, quia a M. Marcello originem ducant, qui Syracuſas cepit, nec tamen deleuit. Veſtrum iudicium a ſuo iudicio.] Non dixit, ab ſua uoluntate; ut praeſcribat iudicibus, ſequendos eſſe Siculos: quod paullo ante tentauit. Duo crimina uel maxima.] Per unam furatus eſt, Syracuſanam: per alteram furta exportauit, hoc eſt Mamertinam. ſed leuiter hoc praeterit, quòd illos quoq. conatur a laudatione Verris abducere. Syracuſanorum autem crimina & de Heraclij bonis, quae cũ palaeſtritis partitus Verres eſt, & de Cleomenis nauarchi flagitio, & de alijs multis rebus interpretantur. Mamertinorum, de naui quã Verri fecerunt, et quam populo R. ex foedere non exhibuerunt, multis alijs immunitatibus contra fas remunerati. &, Duo crimina, generaliter: nam multa ſunt. Vt oculis iudicare poſſitis.] Hoc quidam leuiter a Cicerone dictum & neoterice putant: ſed aptũ eſt aſſeuerationi. Cui hoc mihi detrimento eſſe debeat.] Cur hoc me in hac cauſſa debeat impedire. Temporis, ualetudinis, facultatis.] Tẽporis, Marcelli iudicantis tunc: ualetudinis, Marcellini, quòd erat tunc infirmior ualetudine corporis: facultatis, alterius Marcelli, iuris magis ſtudioſi, quàm eloquentiae. Quàm neminem.] Ac per hoc neminem Caecilium ſignificat.

68:

Ciuili fere actione, & priuato iure repetuntur.] Recte: hoc enim iudicium pecuniarum repetundarum publicum eſt. Hanc habent arcem.] Arx uel ſedes

tyranni

tyranni dicitur, ut saepe alibi; uel editus in ciuitate et
» munitior ad salutem ciuium locus, ut Virg. Quo res
» summa loco Panthu, quá pendimur arcem? Ergo pri ma spes in muris est; secunda in arce, si muros hostis irruperit. Non modo a populo Romano.] Cur a populo Romano, si socialis est? quia ipsi socij populi Romani sunt. Quod in unaquaque re] Leges Hieronicas, Rupiliasq. dicit, aut regis sui, aut Rupilij, de x legatorum sententia constitutas. Eripuisti, atque abstulisti.] Eripuisti, quidquid auri & gemmarum: abstulisti, quod in unaquaque re beneficio senatus populiq. Romani iuris habui. Sestertium millies ex lege repeto.] Frustra calumniantur Ciceronem quidam homines; & modo eum sestertium millies dicunt repetere, modo quadringenties: cum primum non suo ore, sed Siculorum loquatur, accusatorie uociferantiũ. deinde, si maxime ad eum sunt referenda quae dicit, adhuc non instructus sit contra Verrem, nec ad plenum nouerit caussam. tertio, cur aut calumniatoris, aut praeuaricatoris personam subeat, cum aliud agatur? non enim de condemnando Verre, sed de constituendo accusatore confligitur. postremo, cur id fraudi sit Ciceroni, cum ad tempus oratorum dicta proferantur? ná eodem modo erit contrarium praesenti actionis, quod alibi dicit, oratione uictũ a se Caecilium, qui idoneas caussas ad accusandum Verrem multas protulisset. Accedere, aut aspirare.] Accedere, est proximum fieri: aspirare, in eam partem, qua quid quaesitum est, uultum & oculos ac spiritum oris aduertere.

Etiam

69.

» *Etiam si tacent, satis dicunt.*] *Tale illud est: Cum*
» *tacent, clamant. &, Victoriam ipsam uicisse uideris.*
» *&, Philosophandum est, etiam si non est philosophan*
» *dum. haec in loco nec* ὀξύμορα, *nec* κακόζηλα *iudicanda sunt: aut enim inferioribus dictis, aut supra positis leniuntur: ut est illud: Vereor, ut hoc, quod dicam,*
» *perinde intelligi possit auditu, atque ego ipse cogitans*
» *sentio. & illud quod sequitur, Verum non tacent. Ecquis unquam tam palam de honore, tam uehementer de salute sua contendit?*] *Bene distribuit: omnis enim studiosa contentio aut de honore, aut de salute praecipua est.*

69:

Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum uehementius contendi, impetrare.] *Acriter ipsum inducit Hortensium confiteri consuetudinem suam in corrumpendis iudicijs peruagatam. & addit, uideri sibi, tantundem se impetraturum a iudicibus corruptis, si Caecilius constituatur, quantum si plane absoluatur Verres. & est ordo, & sensus. non enim, inquit, illud peto, quod soleo impetrare a iudicibus, cum uehementius contendi: quid? hoc scilicet, reus ut absoluatur: non id peto.* CVM VEHEMENTIVS CONTENDI: *cum pecuniam iudicibus dedi. significat iudicium corrumpi: sed, quare, non aperte dicit: quia ipsum Hortensium inducit loquentem: & omnes hominis facinora sua honestius leuiusq. pronunciant. Quod facile est, quod honestum, quod non inuidio-*

uidiosum.] Scilicet ut a Caecilio Verres accuſetur. quo facto, non damnabitur reus: & , cum hoc egerint iudices, tamen non uidebuntur eſſe corrupti, cum tantundem fecerint. Cuius ego cauſſa laboro.] Inepti ſunt homines, qui hanc clauſulam notant, ut malam: cum ſit ex Spondeo & Bacchio de induſtria durior ad exprimendam ſententiam poſitam, more Ciceronis, ut alibi idem: Non tu eum patria priuare, qua caret, ſed uita uis. Te ipſum ulciſcantur.] Vlciſcor & punio ſignificat, & uindico: nunc ergo, puniant, intelligemus. Aliquis metus adiunctus ſit ad gratiam.] Id agit corruptor, ut gratioſus iudex non ſolum uelit ſeruare corruptori ſuo fidem, uerum etiam aliquid habeat, cur uel inuitus cogatur ad cuſtodiendam pactionem promiſſae a ſe gratiae. quid autem eſt, quòd metum adiungat ad gratiam? ſcilicet aut cuſtos, aut ſignum, aut aliquid eiuſmodi. Certos.] Aut ob hoc, quòd ſententiam ſuam, cur quiſque damnaret, aut cur quiſque abſolueret, prius dixiſſet: aut ideo certos, quaſi ſequeſtres huius rei inter iudices ſe habere dicit Hortenſius, quibus, antequam tabulas in unum omnes conijciant atque confundant, furtim oſtendant, quam quiſque ſententiam conſtituendo accuſatori conſcripſerit. Non enim ſingulos ferre ſententiam, ſed uniuerſos conſtituere.] In diuinatione & in alijs cauſſis maioribus uniuerſi iudices in ciſtam tabulas ſimul conijciebant ſuas, easq. inſculptas litteras habentes, A abſolutionis, C condemnationis; cum de alicuius capite agebatur, N L, ampliationis: his enim litteris ſignificabant

ker legit Cru... .1.1486.

gnificabant non liquere. Vult ergo corruptionis tantam ſolicitudinem circa iudices eſſe Tullius, ut hac religione iniecta pro ſe iudicent. ſinguli autem ſententiam de tabula pronunciabant in leuioribus cauſſis, et ob id ipſum neque nota, neque cuſtode opus fuit, cur corruptor iudicum adiungeret metum ad gratiam iudicantis. Conſtituere autem, tabulas in ciſta ponere, ſignificat magis, quàm decernere. Ceratam unicuique tabellam dari, cera legitima.] Varro conſobrinus frater huic cenſi, reus ex Aſia, apud L. Furium
* praetorem primo de pecunijs repetundis, deinde apud P. Lentulum Suram eſt accuſatus, abſolutusq. eſt a Q. Hortenſio, qui corruptis iudicibus hunc metum adiunxit ad gratiam, ut diſcoloribus ceris inſignitas iudices tabellas acciperent; ut timeret unuſquiſque eorũ, ne fidem pactionis non ſeruaſſe uideretur, ſi non in tabula, quam unicuique datam meminiſſet Hortenſius, ex nota cerae ſcilicet diſcoloris, abſolutum Varronem reperiret. Non illa infami ac nefaria.] Mire ex ipſius Hortenſii perſona hoc dicitur. quae ſaepe uirtus maxima Ciceronis in huiuſmodi allocutionibus inuenitur. A pueris nobilibus.] App. Claudio, adoleſcente nobili; qui cum accuſaret Terentium Varronem repetundarum ex Aſia, uictus ab Hortenſio eſt: in quo iudicio diſcoloribus ceris ſigna ſententiarum notabantur. ſignificat & Caeſarem, item adoleſcentem, in Dolabella reo ex Sicilia, qui quidẽ damnatus eſt, quantum oportuit per Hortenſium gratiam. nam ſi non
* damnatus eſt Dolabella, quo modo poſtea dicit Tullius:

» lius: Nemo iam Dolabella neque tui, neque tuorum
» liberum, quos tu miseros in egestate ac solitudine re-
» liquisti, misereri potest. significare potest sane etiam Scaurum, qui alterum Dolabellam consularem triumphalemq. accusauit: & potuit eidem Hortensius resistere. Si a quadruplatoribus] Quadruplatores delatores erant criminum publicorum: in qua re quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, consequebantur. Alij dicunt quadruplatores esse eorum reorum accusatores, qui conuicti quadrupli damnari soleant, aut aleae, aut pecuniae grauioribus usuris foeneratae, quàm pro consuetudine; aut eiusmodi aliòrum criminum. Ad uiros fortes.] Quàm graue futurum erat, si, ad me, diceret, cum de illo specialiter, nominatimq. dicat. & uiros contra pueros nobiles ponit, spectatos contra sordidum quadruplatorum genus. Totam esse mutandam.] Amare totam dixit: quasi ex nulla parte bonam rationem defendendi habeat Hortensius.

70.

Meliore condicione sit.] Idest, meliorem condicionem habeat, meliorq. sit; quippe qui & possit, & debeat honeste agere; & hoc sit facilius, quàm corrumpere iudices. Homines eos, quos ipse uidit.] Bene, ipse uidit: maior enim est Hortésius Tullio: adeo, ut in libris, qui de Oratore scribuntur, etiam laudetur Hortensius a L. Crasso, & M. Antonio. hos ante se Cicero, Catonemq. ueneratur, & multos alios, quos & de Oratore, & in Oratore, & Bruto collegit. sed

Crassum

Crassum et Antonium uidit Hortensius: alij uetustiores sunt. Sine magno multorum periculo posse corrúpi.] Bona occasione subtiliter & iudicibus comminatur, & Siculis acrimoniam suam in accusando demonstrat. Susceptam.] Suscipitur totum: recipitur pars. suscipitur, principale est: recipitur, quod hinc pendet. suscipitur solum aliquid propter se: recipitur etiam propter aliud. Vt mihi non unus improbus.] Verres. Omnis improbitas.] Et corrupti iudices, & corruptores eorum, & sequestres, & interpretes, & emissarij, & omne quod uitij est. Tute tui periculum.] ἀπὸ τῆς πείρας tentamentum dicit. hoc est quando tu te ipse tentasti? quando uel exercuisti, uel praetulisti? Vitam alterius totam explicare.] Praestruit ad illud quod dicturus est, multa esse crimina in Verre, quae conscius societatis Caecilius non audeat attingere. & hoc innocentiae est, Vitam alterius totam explicare: illud eloquentiae, Atque ea non modo in animis iudicum &c. quod sequitur. Sociorum salutem, commoda prouinciarum.] Hoc est caussam patriae suscipere: ut recepisse singulorum.

70:

Rationem uitae reposcere.] Accusatorem esse. Suae reddere.] Defensorem. Vt est hominũ genus.] Amariora dicturus, ad Siculorum personam contulit dicta. Nisi a Siculis potuisse cognosci.] Aut quia Siculus ipse est; aut quia, nisi fuisset quaestor in Sicilia, nihil aliud fecit Caelius, in quo nosceretur quid hominis esset. Deportare litteras.] Asportare aliquid, ut intereat:

tereat reportare, ut mutet locum. Deinde accusatorē firmū, uerumq. esse.] Firmum, ut possit: uerum, ut uelit. Potamonem, scribam, & familiarem.] Haec omnia signa sunt falsi accusatoris. Lectissimum adolescentem.] Vera laudatio. uult enim illum non ut inimicum fratris contra germanitatis officium esse cum Verre, sed ideo quòd Caecilius quoque Verri carior sit. Queritur Sicilia tota.] Inepte quidam mirantur, cur haec Tullius in accusando Verre non obiecerit Caecilio, & multa alia: & non intelligunt haec ad tempus commode adiungi, quae uicto Caecilio non sunt necessaria.

71.

Frumentum in cellam.] Annonas Praetoris dicit, quae in frumenti certo numero praebebantur ab Siculis: in quibus Verres & pecuniam pro frumento exegit, & eo pretio, ut pro duobus sestertijs duodenos in modios singulos exegerit, sexies plus, quàm emebatur. Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis.] Sicilia dabat decumanum frumentum, quod ab aratoribus exigebatur sine pretio: dabat emptum, pro quo ex S. C. pecunia soluebatur: dabat aestimatum, quod decretum Praetor in cellam, hoc est in usus cellae, aestimare solebat accipiens, cum interdum pro frumento pecuniam sumeret. Pecuniam publicam tu tractabas.] Haec erat prima senatoris administratio, quaestorem fieri, & in prouincia curam gerere pecuniae publicae, in usus diuersos erogandae Ne qua deductio fieret.] Modo deductio dispendium significat,

ſignificat, alias deductio imminutio eſt etiam iuſta. Mancipes a ciuitatibus.] Mancipes ſunt publicanorum principes, Romani homines: qui quaeſtus ſui cauſſa ſi decumas redimunt, decumani appellantur; ſi portum, aut paſcua publica, portitores, aut pecuarij: quorum ratio ſcriptura dicitur. hi omnes exigenda a ſocijs ſuo periculo exigunt, & reipublicae repraeſentant, prouidentes tamen in illa redemptione commodis ſuis. licet autem, ſi moderate fiat, aeſtimare in cellam praetori frumentum. mancipi pro frumento ab aratoribus pecunias accipere non licet.

71:

Quod cum faciebat.] Eſt uera defenſio, eſt & inanis; ut tamen aliquid dici uideatur. neutram harum habuit Verres: & tamen ita faciebat. mire oſtendit auaritiae caecitatem. Sunt alia magis occulta furta.] Inepte a quibuſdam quaeritur, quae ſint: nulla ſunt enim: ſed oratorum eſt, neque minuere laudes, uel crimina, neque oſtẽdere. Benigniſſime cum quaeſtore ſuo communicauit.] Ioculariter irriſit, fures deſignans, ut tota iſta quæſtura ad ſocietatem furtorum ualeat, non ad accuſationem. Si tibi indicium poſtulas.] Certa ſunt, in quibus impunitas indici datur, tu in cauſſa proditionis, maieſtatis, & ſi quid huiuſmodi eſt. certae etiam perſonae ſunt, quae indices fieri poſſint. itaque neque repetundarum cauſſa per indices agi ſolet, neque ſenatoria perſona poteſt indicium profiteri ſaluis legibus. Index eſt autem, qui facinoris, cuius ipſe eſt conſcius, latebras indicat impunita-

te proposita. est autem sensus: index potes esse, si tibi hoc licet: accusator, de qua re agimus, esse non potes. Satis contumeliose tanquam leuem hominem exagitauit Caecilium. Ego etiam quae tu sine Verre commisisti.] Quae ista? nulla scilicet. haec enim uim comminationis, non ueritatis habent.

72.

Et qui sis.] Non in nomine tantum, & in genere est, sed in omnibus attributis personae. ergo, qui sis, & quòd Siculus, continet, & quòd indoctus, & quòd non intelligeret, & quòd nullo ingenio. Putas ne te posse.] Proprium oratoris est in omni qualitate comparatiua, sic agere, ut, cum cui praeferri uelit, occasionem sibi sumat ostendendi, quàm perite possit tractare id ipsum, de quo agitur. ergo quia de constituendo accusatore ambigitur, ostendit Cicero qualis accusatio esse debeat: ut perinde, ac dicit, uideatur acturus.

72:

Athenis, non Lilybaei; Romae, non in Sicilia.] Dicit illum graecas litteras simul et latinas in Sicilia didicisse, in ea insula, quae neutra lingua bene utatur. ita enim Plautus in Persa: Dabuntur dotis in-
» de sexcenti tibi Logi, atque Attici omnes: nullum
» Siculum acceperis. Quod mihi ab amicorũ negotijs datur.] Quod licet per amicorum negotia. Ita mihi deos uelim propitios.] Genus iurisiurandi id est, quod dicimus: Tantum mihi diuinitas faueat, quantum uerum est illud, quod dico tibi. sic igitur, ita mi

hi

hi deos uelim propitios, ut commoueor animo, ac toto corpore perhorresco, cum mihi illius diei uenit in mentem. quo die citato reo etc. Magnitudo iudicij.] Repetundarum. iudicium sine dubio magnum est & ex persona Verris, qui post praeturam de fortunis omnibus dimicat; & amplitudine iudicum: sunt enim clarissimi & auctoritatis contemplatione, & multarum rerum huiusmodi.

73.

Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras.] Metum ad offensionem inimicorum Verris retulit, cogitationem ad exspectationem hominum, laborem ad magnitudinem rerum. Iouem ego Optimum Maximum.] Haec capita solent usitata esse causidicis imperitis. quod genus uitij in primo libro rhetoricon uulgare nominat. incipiebant autem ueteres, ut Virgilius ostendit, aut ab inuocatione deorum, quale est,

» Praefatus diuos solio Rex infit ab alto;

aut ab reprehensione superioris temporis, ut ait Lucilius,

» Vellem cum primis, fieri si fors potuisset,

* uitiose ambo cola. & Virgilius,

» Ante equidem summa de re statuisse Latini

» Et uellem, & fuerat melius.

Cuius ego ingenium ita laudo.] Cur hoc Tullius dicit? scilicet, ne terreantur Siculi laude patroni aduersarij sui. Factum esse, nec ne.] Factum est, non est factum: calumniationes. & hoc genus argumen-

ti complexio dicitur. quae, si probabilis est, uincitur: si necessaria, solui non potest.

73:

Quid, cum accusationis tuae membra diuidere coeperit?] Hic irridet Hortensii consuetudinẽ, ut saepe alias. Transigere?] Quod manifestum est. Expedire?] Definiendum. Absoluere?] Diuidendum. an transigere est, quod aut confiteri non timeat, aut negatione excludat: expedire, quod diffinitione soluatur: absoluere, quod per qualitatem licitum esse monstretur? Ipse profecto metuere incipies.] Mire descripsit imperitum, cui persuaderi possit, uerum dicere aduersarium suum. Ex illius inuidia deonerare aliquid.] Hoc plus est, quàm socium criminis reddere. Poteris ne eius orationis subire inuidiae?] Quasi latine dixit, & magno ponderi subire. Praestringat aciem.] Vel a praestigiatoribus transtulit uerbum, uel a tironibus; qui ignari & rudes pugnae, etiam uano armorum sonitu terrentur praestrictis luminibus. Plautus in Milite Glorioso:

» *Vt, ubi usus ueniat, contra conserta manu*
» *Oculorum praestringat aciem in acie hostibus.*

Magister ludi.] Literarij ludi magister. omnem enim scholam ludum dixere Romani. & magistri ludi dicuntur, qui primas litteras docent. ergo libellum ueterem uult intelligi attulisse Caecilium, unde magister dictata pueris praebere cõsueuisset. Cum subscriptoribus exercitatis, & disertis.] Ironia. subscriptores autem dicuntur, qui adiuuare accusatorem

cauſidici ſolent: quos oportet ſummiſſius agere, quàm dicat ille, quem ſequuntur. *Omnibus enim rebus.*] Hic ratio redditur, quare dixit, Tametſi non eſt ſatis. nam ſupra ideo poſuit, Eſt aliquid hoc, ut oſtenderet, quòd ſine his nihil ſit Caecilius. *Proximum ſubſcriptorem.*] Secundum ab accuſatore Caecilio.

74.

Habet Allienum.] Caecilius ſcilicet. Allienum autem, uolunt intelligi, proprium nomen eſſe, quaſi ab Allia, ut Virgilius,

» Quosq. ſecans infauſtum interuenit Allia nomen.

Alij, alienum, non nomen proprium putant eſſe, ſed alienum, & alterius iudicij, & non ex auditorio praetoris, maiorumq. cauſſarum, ſed a ſubſellijs, hoc eſt non a tribunalibus. ſunt enim ſubſellia tribunorum, triumuirorum, quaeſtorum, & huiuſcemodi minora iudicia exercentium, qui non in ſellis curulibus, nec tribunalibus, ſed in ſubſellijs conſidebant. *Hunc tamen ab ſubſellijs.*] Vtrum hoc ad contemptum, an ad genus laudis pertinet? ego quaſi ad laudem dictum accipio: ut maior irriſio ſit Caecilij, qui nec a ſubſellijs fuerit aliquando. *In clamando quidem.*] Huiuſmodi homines in libris de Oratore non declamatores, ſed clamatores idem Tullius uocat. *Totum iudicium ſuſtinebit.*] Quia tu nec partem iudicij ſuſtinebis. hoc eſt enim totum iudicium, & ſpes omnis. *Actoribus Graecis.*] Palliatarum ſcilicet fabularum. in his enim, etiam ſi latinae ſunt, graeca omnia ſeruantur. nam latinae fabulae per pauciores agebantur per

ſonas, ut atellanae, togatae, & huiuſmodi aliae.
* An ideo actores graecos dixit. Saepe illum, qui eſt ſecundarum, aut tertiarum.] Comoedia quinque actus habet, hoc eſt quinquies ducitur in ſcenam. Eſt ergo perſona primarum partium, quae ſaepius actu regreditur; ſecundarum, & tertiarum, quae minus minusq. procedunt. Terentius in Phormione;
» Quia, primas partes qui aget, is erit Phormio.
Quàm ille primarum.] Subaudi, partium. Multum ſubmittere.] Subaudi, uocem, uel geſtum. Quartum quem ſit habiturus.] Duos dixit, quo modo quartum nominat? ſcilicet ab accuſatore; cum ipſo Caecilio numerans proximum Appuleium. Ex illo grege moratorum.] Obturbatores quoſdam ſordidosq. cauſidicos ſignificat, qui adhibebantur ad moram faciendam, dum meliores aduocati recrearentur, & ſe denuo compararent ad dicendum. & non receſſit a translatione ſcenicorum, qui ſunt tragici & comici, dicendo quartum actorem, & gregem. Cuicunque.] Siue mihi, ſiue Caecilio. Alieniſſimis hominibus.] Hinc apparet, etiam ſupra alienum alieni iudicij hominem ſignificari. & ideo de alienis, quaſi exteris per iocum dicit, tanquam peregrinantibus & aduenis aliquem hoſpitio eſſe recipiendum Caecilio.

74:

Quaſi praeteriens ſatisfaciam uniuerſis.] Sufficiet, inquit, omnibus, quod ego uel praeteriens breuiter dixero, pro leuitate eorum, quibus reſpondendum

dum eſt. oblique autem Cicero remouere conatur Caecilium etiam a ſubſcribendi ſpe, quòd poſtea ille popoſcerat ſecundarum munus. ſed inhumaniſſimum erat dicere, ne ſubſcriptorem quidem idoneum poſſe eſſe Caecilium. quare in ſummo ſibi ſubſcriptorem neceſ-
» ſarium non eſſe dicit. alibi mox ait, Sed ne ſubſcri-
» bendi quidem, cum poſtularet, facerent poteſtatem. De populo ſubſcriptor addatur?] Amare, ſubſcriptor de populo, quaſi iſti in uulgo numerandi ſint. et, addatur, proprie, quaſi inuito, & ſuperbo; quòd huiuſmodi res additae dicuntur. Veſtri ordinis reos.] Reos ueſtra defenſione condignos. uel fures & ſeruos nequam, qui apud triumuiros capitales apud columnam Maeniam puniri ſolent. Ad columnam Maeniam.] Maenius, cum domum ſuam uenderet Catoni & Flacco cenſoribus, ut ibi baſilica aedificaretur, exceperat ius ſibi unius columnae, ſuper quam tectũ proijceret prouolantibus tabulatis, unde ipſe & poſteri eius ſpectare munus gladiatorum poſſent, quod etiam tum in foro dabatur. ex illo igitur columna
* Maenia uocitata eſt. cauſſis eiuſmodi ſoliti aderant autem hi rebus moratores apti talibus negotijs. Cuſtodem inquit Tullio me apponite.] Subſcriptorem non dixit, ſed cuſtodem, ut, quia acerbe reſponſurus erat, laceſſitus conuicium facere uideatur. nam ſubſcriptores non ſolum chartarum cauſſa, neque iuuandi accuſatoris adhiberi ſolent, ſed etiam ut non facile corrumpatur. De iſto cuſtode toto.] Hoc eſt, de omni genere ſubſcriptorum; id eſt, etiam ſi Caecilius

subscriptorem se esse deposcat. Nunquam tales uiros commissuros.] Facturos praue. nam committi fraus dicitur, atque peccatum. sum enim & fidelis, & diligens: & ideo nec custode indigeo, & speculatorem esse inter mea secreta non patior. Verum, ut ad te Caecili redeam.] Recte, quia in subscriptores παρέκβασιν fecerat. Sed ceteri Siculi.] Saepe in Caecilium utitur hoc conuicio, ut illum non Romanum, sed Siculum dicat.

75.

Praefectus Antonij.] Quidam Antonius curator tuendae totius orae maritimae, qua Romanum erat imperium, non solum ipse nequam, uerum etiam comitibus pessimis, rem inauditam inuasit, &, indicto Cretensibus bello, male re gesta ibidem perijt, antequam Pompeius contra piratas missus est. de hoc alibi ait Tullius, "Post M. Antonij infinitum illud imperium senserant. Quibus se in classe uti uelle dicebat.] Cani remigibus celeuma per symphoniacos solebat, & per assam uocem, idest ore prolatam, &, ut in Argo naui, per citharam: sed quia hic, in classe, dixit, possumus intelligere, ad hoc symphoniacos capi solere, ut in classe pugnantibus classicum canant, unde ipsi tubae classis nomen est positum classicum.

75:

Non Verres, sed Q. Mucius.] Scaeuolam significat. huius quaestor Rutilius Rufus damnatus est, quòd cum praetore consenserit suo, ne publicani aliquid agerent in prouincia sua. quo cognito, equites

Romani (nam tum ante Syllana tempora iudicabant) damnarunt eum. hic est Mucius, in honorem cuius Asiani diem festum Mucia nominabant. Circaeo poculo.] Illa enim sues ex hominibus faciebat. Redit ad se, atque ad mores suos.] Nota, redire ad se homines. Redit autem iam ad argumentum, non ad similitudinem, pertinet. uult enim innuere, quod recte fecit, alienum esse, & breuissimi temporis; proprium uero, & perpetuum, quod admisit. Hic tu si laesum te a Verre dices.] Iniuria semper iniusta est: laedi etiam aliquis iuste post: nam & qui iure damnantur, laeduntur, sed non iniuria. & recte contra patiar, defendam, posuit; contra concedam, negabo. & bene addit, negabo: potuit enim aliter atque aliter intelligi defensio: est enim hic finis, quid sit iniuria.

76.

Quam ne in alio quidem probarent.] Qui & idoneus orator, & integer quaestor Verris fuisset.

76:

Quamobrem eum, cui quaestor fueris, accuses.] Accuses, pro eo quod est accusare uelis. an apud nos modo accuses, cum dicas ab illo tibi iniuriam factam? Itaque neque L. Philoni.] Omnia exẽpla sunt quaestorum, qui praetores suos non permissi sunt accusare. Atque ille Cn. Pompeius.] Propiora exempla & magis similia, posteriora ponenda sunt. Strabonem autem dicit Pompeium, Cn. Pompeij patrem.

77.

Etenim cum lex ipsa.] Vide, firmamenta argumentorum

mentorum quoties in oratione ſine metu faſtidij repeti ſolent.

77:

Clariſſimi uiri noſtrae ciuitatis.] Hoc rurſum extra contentionem, quam ante cum Caecilio habuit, de ſuo officio, quemadmodum coeperat, repetit, ne leuis uideretur ex defenſore repente accuſator factus. M. Catonem illum ſapientem.] Cato hic accuſauit Ser. Galbam pro direptis Luſitanis, & P. Furium pro iiſdem, pro iniquiſſima aeſtimatione frumenti. Accuſabat Man. Aquillium.] Hic Man. Aquillius de pecunijs repetundis accuſatus eſt. hic eſt igitur Lentuli Surae pater, in carcere ſtrangulati propter coniurationem.

78.

L. Cottam in iudicium uocabat.] Hunc P. Africanus poſt ſecundum conſulatum & cenſuram dicitur accuſaſſe. Iudicijsq. corruptis, & contaminatis.] Corrupta iudicia ſunt in iis, qui acceperunt pecuniam: contaminata in iis, qui offenſione ordinis infamantur.

78:

Requiret.] Amiſſum ſentiet. hoc eſt enim, nihil requiriet. non ſentiet ſibi deeſſe aliquid ex iis rebus, quas numquam habuit. Ego me dignitate ſuperatum non arbitrabor.] Ero enim defenſor, ut fui: & neceſſitatem accuſationis euadam. hoc quidem uidetur plane dicere, ſed latenter hoc ſignificat, prauo de ſe iudicio magis iudicibus hæſuram turpitudinem, quàm ſibi.

COM-

COMMENTATIO IN SECVNDAM CICERONIS orationem contra C. Verrem.

VICTO *Caecilio, & accusatione ad se delata, Cicero, cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies* CX*, & cum filio patrui sui Tullij totam prouinciam colligendis litteris in Verrem, & denunciandis testimonijs peragrasset diebus* L*, quia pedestre iter ex Sicilia & propter fugitiuos & propter Verris insidias dubitabat, a Vibone transiit. tum repente adueniens, cum uideret id agi, ut a Glabrione praetore, & ab ijs iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliumq. praetorem res tota transiret, eripereturq. sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc consules futuri erant, (per hos enim Verres eludendi iudicij fiduciam sumpserat) hoc commentus est rationis, ut orationem longam praetermitteret, neque in criminibus declamatione cumulandis tempus absumeret, sed tantummodo citaret testes ad unumquodque crimen expositum, & eos Hortensio interrogandos daret. qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil, contra quod diceret, inueniret; ipse etiam Verres, desperato patrocinio, sua sponte discederet in exsilium. hoc igitur laborat in oratione hac tota Tullius, ut ostendat, non dolo, nec astutia, sed necessitate facere id, quod fecit; & magis aduersariorum fraudibus occur*

rat,

rat, quàm ut ipse sit captiosus. uult enim, ut diximus, omne hoc tempus, quod est ante kal. Ian. dispensare in totius caussae actionem, ne ad alium praetorem aliosq. iudices nouis consulibus ueniendum sit. Toto igitur hoc libro exhortatio iudicum continetur ad uere iudicandum: minae in aduersarios diriguntur, omnia tentantes ad corrumpendum iudicium: & expositiones Ciceronis consilij sui iudicibus exhibentur,
* quas intractans communiter breuitas quoque obijciendorum criminum mira arte conficitur. Status, quantum ad crimina caussae repetundarum pertinet, coniectura multiplex inest omnibus libris. quantum ad specialem intentionem libri huius refertur, caussa negotialis extra scriptum in particula iuris est constituta. inducitur enim postulatio de agendi nouo genere: siquidem petit permitti sibi non uti oratione perpetua, sed breuiter crimina proponere, & ad singula testes dare. Sunt autem capita orationis haec: an talis reus, cuius damnatio prosit reipublicae: an talia eius consilia ad corrumpendum iudicium: an talia & tam manifesta crimina ad patrocinium desperandum: an huiusmodi ab eo & ab eius suffragatoribus & dicta & facta ad eludendam accusationem, ut nouo genere sit agendum Tullio. quarum rerum quasi per narrationem facit demonstrationem. expositio consilij sui, ut cum iudicibus deliberatio, uidetur inducta: in qua ostenditur certandum cum Hortensio astutia, non utendo horis omnibus ad dicendum, ad tollendam, si fieri possit, comperendinationem, per testes crimina com

pro-

probando . facit hoc Cicero , ut haec res non ſolum compendio ac breuitate moram temporis tollat , ſed etiam circa artificium dicendi breuiter etiam in hac parte uim oratoris oſtendat . Qui concionibus , & legibus .] Concionibus Quinctium dicit tribunum pl. qui ueneficij reum Oppianicum Cluentio accuſatore defendens , uictus erat illo damnato . legibus autem L. Aurelium Cottam praetorem ſignificat , qui legem promulgaret de reſtituendis iudicijs equeſtri ordini .

79.

Depeculatorem aerarij .] Sub Carbone conſule , cum quaeſtor eſſet . Peculator autem , qui furtum facit pecuniae publicae .

79:

Vexatorem Aſiae , atque Pamphyliae .] Sub Dolabella , cum legatus ei , & pro quaeſtore eſſet , mortuo Malleolo . Praedonem iuris urbani .] In praetura urbana ; quam Sicilienſis ſecuta eſt , de qua nunc accuſatur . Cum multae mihi a C. Verre terra mariq. inſidiae .] Alias ſignificat inſidias , quae uitae eius factae ſunt ; alias , quae integritati & exiſtimationi . nam uult intelligi , etiam praemia ſibi praeuaricationis oſtentauiſſe Verrem : ſed , terra mariq. inſidias factas , ſignificat . Ordini , nomini denique ſenatorio .] Ordini inſidiatur , ne dignitas iudicandi ordinem ſequatur , detectis in corruptione iudicantibus : nomini , ne ſenatorium nomen honori ſit , ſed potius ignominiae . ſenatorio enim bis ſubauditur , &

ſena-

senatorio ordini, & nomini senatorio.

80.

Semel ait se in uita pertimuisse.] Contumaciam Verris praecipitem. nam semel uicinum est ad paene numquam. ex eodem sensu est, quòd semel in uita risisse Crassum scribit Lucilius. unde Virgilius mihi uidetur dixisse,

" *Tum primum nostri Cacum uidere timentem.*

Tum cum primum a me reus factus sit.] Quid est reum fieri, nisi apud praetorem legibus interrogari? Cum enim in ius uentum esset, dicebat accusator apud praetorem reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei aestimabatur, ut uicto: si negasset, petebatur a magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. Diem.] Dies feminino genere tempus: & ideo diminutiue diecula dicitur breue tempus, & mora. dies horarum XII *generis masculini est: unde hodie dicimus, quasi hoc die. petijt autem Tullius* C *&* X *dies: Rupilius, siue Oppius, suppositus a Verre,* C *&* VIII *petijt. Inuenit iste, qui sibi in Achaiam.] Alij hunc Rupilium, alij Oppium putant. sunt, qui Rupilium dicunt accusatorem, Oppium reum. alij Q. Metellum Nepotem accusatorem, Curionem reum. moris autem fuerat, ut agendi dies priori prior daretur. itaque, si omni tempore postulato usus esset ad inquisitionem Tullius; futurum erat, ut prior locus ad agendum daretur ei, qui biduo breuiorem diem postulauerat. cuius accusationis interposita de industria mora, eum Verres ad*

alios

alios consules distulisset. Cum publicis auctoritatibus.] Publicis litteris. Perdita, profligataque.] Peius uoluit esse profligata, quàm perdita. est enim perditum, quod inueniri non potest: profligatum, quod potest.

80:

Tempus emisse.] Idest, dilationem temporis impetrasse. iudicium autem suum debemus intelligere sibi aptum. & e contrario ait, alienum tempus offenderat. Quod si non modo in caussa.] Per innocentiam. Honesto praesidio.] Per compensationem criminum auctoritate dicentis. Aut in alicuius eloquentia.] Acerbe in Hortensium; quem corruptione iudicum, non eloquentia sua, dicit esse confisum. Gratia.] Amicorum plurimorum, quibus defensoribus uteretur. Deligeretur ex senatu, qui reus fieret.] Oppius, uel Curio. Hoc praetore.] Glabrione scilicet. Hoc consilio.] Lectissimorum ex omni numero senatus iudicum. Quod populus R. in reiectione iudicum iudicauit.] Ex ijs, quos renuit, intellectum est, eos iudices habere uelle, quos corrumpi posse confideret. Nisi Cn. Carbonem.] Carbo, Marianae partis dux, idemq. consul, desertus Arimini est a quaestore suo Verre, spoliatus pecunia publica, quam quaestor in exercitu de aerario sumpserat, cum ad Syllam ille transiret proditor partium Marianarum.

81.

Cuius legatio.] Legatus per has prouincias Do-

labellae

labellae proconsulis fuit, & pro quaestore, Malleolo mortuo: eiusdemq. in iudicio, cum accusaretur, proditor fuit. In inuidiam suis maleficijs adduxit.] Propter sua scelera, inquit, tum fecit inuidiosum reum.

Oppugnauit, & prodidit.] Peius prodere, quàm oppugnare: propterea quòd, oppugnare, inimici & hostis officium est; prodere, grauius; cum ad eos, qui amici esse debent, referatur hoc uerbum. Cuius praetura urbana aedium sacrarum.] Quemadmodum hic dicit, sic diuisa sunt crimina huius praeturae urbanae, scilicet iuris dicundi, sartorumq. tectorum. Contra omnium instituta.] Qui praetores urbani ante se fuerunt. sunt autem instituta praetorum in decretis interponendis, dijudicandisq. caussis. Ita uexauit, ac perdidit.] Nimirum, uexauit, ingentis calamitatis usum significat. nam & ipse supra sic
ait, Populatae, uexatae, funditus euersae prouinciae. Virgilius,

Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias uexasse rates.

Ex aratorum bonis.] Aratores frumenti decimam dare populo Romano solent. hos non una atque altera, sed tribus amplis decimis per mancipes a se subornatos, idest publicanos, qui decumani uocantur, Verres exhausit. Socij fidelissimi in hostium numero existimati.] Hic locus crimina continet in ea oratione, quae inscribitur de supplicijs.

81.

Absentes rei facti.] Vt Sthenius, & Heraclius.

Partim regum locupletissimorum.] *Agathoclis, aut Hieronis, Siciliae regum.* *Nostrorum imperatorum.*] Scipionis, & Marcelli. dedit Marcellus, reddidit ex Africa Scipio. *In stupris uero, & flagitijs.*] De Cleomenis uxore dicit.

82.

Proponit inania mihi nobilitatis.] Vt Curionis, & Metellorum trium, Hortensii, & Scipionis. hi enim Verri palam suffragabantur. *Aliud quiddam diu machinetur.*] Dilationem accusationis, & corruptionẽ iudicij. *Redemptio est huius iudicij facta.*] Sic quidam accipiunt, quasi hoc dicat Cicero, corrupti sunt isti iudices. non hoc dicit, sed ait artifices quosdam corrumpendorum iudicum pactos esse cum Verre, & redemisse semel omnem procurationem iudicij corrumpendi suo periculo, absolutionisq. praestandae. *Ea mansit in condicione atque pacto.*] Hic * est sensus. de pacto, inquit, & promissione iudicum. sed postquam reiecti sunt iudices, displicuit totum negotium redemptoribus, & resilierunt a condicione ac pacto. *Renunciata est tota conductio.*] Renunciatio dicitur recusatio eius rei, quae in pactum & promissionem uenerat. *Libelli nominum uestrorũ.*] Moris erat, celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio praetoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorum. reiectio autem iccirco dicitur, quia, cum multi iudices in consilio cum praetore suo iudicaturi essent, qui quaesitor fuisset in publica caussa, uerbi gratia repetundarum, ambitus, maiestatis; ne-

cesse fuerat eos primum de curia senatoria conscribi, cum senatus iudicaret; deinde in urnam sortito mitti, ut de pluribus necessarius numerus confici posset; tertio, idest post urnam, permitti accusatori ac reo, ut ex illo numero reijciant, quos putauerint sibi aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. solet autem ex moribus ac fama iudicum illorum, quos aut reijciebant, aut retinebant, uoluntatis coniecturam facere populus, quis caussae suae confidere, quis cor rumpere iudices uellet. reiectione celebrata, in eorum locum, qui reiecti fuerant, subsortiebatur praetor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur. prima enim sortitio dicebatur. his perfectis, iurabant in leges iudices, ut obstricti religione iudicarent. Cum iurassent omnes praeter ipsum praetorem, nomina eorum libellis, ut supra diximus, consignabantur, & ubique habebantur, ne pro selectis iudicibus, ut fit in multitudine, aliqui suppositi corruptissime iudicarent, itaque & praetoris tribunal ut considerent iudicatur praetori suo. * Nulla nota, nullus color, nullae sordes.] Etsi haec Cicero, quia contra Hortensium prosunt, saepissime repetat: tamen, in qua caussa, & a quo, & quo modo haec facta sint, meminimus in Diuinatione narrasse. illud factum tamen animaduertendum, quòd, allini sordes non tabulis, sed sententijs, figurate dixit. Ex alacri, atque laeto.] Alacris, siue alacer, utrumque enim dicitur, is, qui uiget sensibus uniuersis: quod est iudicium erecti animi, atque sublimis. nam e contrario

trario lacer dicitur amputatis corpore sensuum membris, hoc est auribus, oculis ue, quae ad animum saepe transferuntur: ut plerumque afflicto animo sensibus non utamur erectis. sic alacer dicitur is, cui omnis sensus in loco suo quisque degat ui sunt & intenti, ut uultu indicent adesse animum non sincerum sensibus suis. quare cognita, illud quoque intelligitur, aliud esse alacrem, aliud laetum. sunt, qui alacrem festinantem & properum dici putant, quasi alis acrem. Comitijs consularibus.] Sunt etiam aedilicia, & praetoria, & tribunicia comitia. Ecce autem.] Proprium hoc Ciceronis est in rebus improuisis. quod cum cura Virgilius et legit, et transtulit; ut,

" - Ecce autem gemini a Tenedo.

Eadem illa uetera consilia.] Corrumpendi iudicij. Per eosdem.] Per supra dictos redemptores conductoresq. facinoris istius.

82:

C. Curio, quem ego.] Quaeri solet, cur hoc de Hortensio, cur de alijs non dicat. quia nemo solebat precari ueniam ueteres de eorum compellatione nuda, quos negotium tangeret. Curionem autem patrem dicit. Tam aperte, palamq. dixisset.] Aperte, ad uerba pertinet non obscura: palam, ad praesentium multitudinem, & qualitatem frequentis loci. Ad ipsum fornicem Fabianum.] Fornix Fabianus arcus est iuxta Regiam, in Sacra uia, a Fabio censore constructus; qui a deuictis Allobrogibus Allobrox cognominatus est; ibiq. statua eius posita propterea est. Aperte

iam, & perſpicue nulla.] *Non ex ſua perſona hoc dicit Tullius: nam eſſet offenſum.*

83.

Quod tota Sicilia, omnes Siculi, omnes negotiatores.] ἐπεξήγησις *ut, quidquid ſubiectum eſt, intelligatur eius eſſe, quod dixit, tota Sicilia. In unius poteſtate.*] *Hortenſij ſcilicet. Non tenebimus iudicia.*] *Finxit dicere, non tenebimus iudicia; mollius ſcilicet, quàm ſi populares fingeret dicentes, auferemus a ſenatu iudicia. Iſtius perditi laetitia.*] *Verris. Hominis ampliſſimi gratulatio.*] *C. Curionis. Et M. Metello obtigiſſet, ut is de pecunijs repetundis.*] *Sorte obtingebat unicuique praetori. hic ergo M. Metellus amicus Verris ſucceſſurus Glabrioni fuerat. Fiſcos cõplures.*] *Sportae, ſportulae, ſportellae, nummum ſunt receptacula: & ſacci, ſacculi, ſaccelli, & crumenae & uellereae, & ſcorteae, & manticae, & marſupia. ita fiſci, fiſcinae, fiſcellae, ſpartea ſunt utenſilia ad maioris ſummae pecunias capiendas. Vnde quia maior ſumma eſt pecuniae publicae, quàm priuate, ut pro cenſu P. R. aerarium dicitur, pro loculis, & arca theſauri; pro ſaccello fiſcus: unde fiſcus, pecunia publica, & confiſcare dici ſolet. Illis diebus paucis, cum praetores deſignati ſortirentur.*] *Accuſatio coepta eſt nonis Auguſtis. & comitia conſularia fuerunt* VI. *kal. Auguſti. nec multo poſt ſortitio praetorum fuit, celebratis eorumdem comitijs. A quodam ſenatore ad equitem Rom.*] *Horum nomina nõ nulli ponunt, inepte; quaſi certum ſit, quod dicitur,*

&

et nõ de industria fingatur a Tullio ad inuidiam aduersariorum, & sui defensionem, quia cogitur nouo modo caussam agere horis breuioribus, quàm mos est accusatoribus: itaque suspicantur senatorem alij Crassum, alij Hortensium. Equitem R.] Alij neminem proferunt, alij Publium quendam, temporibus illis in diuidenda pecunia populo famosissimum. pecunia Siciliensis est ex Siciliae praedationibus capta. Comitiorum meorum nomine.] Vt ego aedilitate deijcerer, quam petebam. post consularia enim & praetoria comitia aedilicia sequebantur. comitiorum autem meorum nomine, addidit, ut ostenderet, excepta hac pecunia totam corruptionem iudicij destitutam esse. Qui se omnia mea caussa debere arbitrabatur.] Locutio pro plena habetur: sed si quaeras, quod integrum est; deest, facere; ut sit, omnia facere. & bene, omnia, protulit; ut haec proditio secreto actae rei propter amicitiam uideatur esse suscepta.

85:

Diuisores omnium tribuum.] Vtrum legitimos habent omnes tribus diuisores suos, quos Plautus magistros curiarum in Aulularia uocat his uerbis,

Nam noster, nostrae qui est magister curiae,
» Diuidere argenti nummos dixit in uiros:

an, diuisores, criminis nomen est? sed si hoc esset, non sibi unum ex ijs carum esse dixisset. Cum ipse praeturam petisset.] Ostendit Verrem non gratis factum fuisse praetorem urbanum; & alterum Metellum, praetorem Siciliae, pecunia Verris similiter meruisse

D 3 prae-

praeturam. Q. Verrem Romilia.] Q. Verrē, nomen est proprium. Romilia nomen est tribus, ablatiui casus; ut sit, ex Romilia. tribus enim urbanae rusticaeq. omnes XXXV numerantur: ex quibus aliquam necesse est, cuiusque ordinis fuerit, ciuis Romanus obtineat. moris autem fuit, cum aliquis ciuis Romanus ostendendus esset, significaretur aut a praenomine suo, aut a nomine, aut a cognomine, aut a cognatione, aut a tribu, in qua censeretur, aut a curia, aut a censu, ut, si erat senator, eques ue Romanus. sic alibi ait,
" C. Claudium Palatina. Patris istius discipulum.] Tanquam diuisorum magistri. Istius.] Verris scilicet. Ex optima.] Ironia est. Vrgebant comitia.] Hae sunt res maximae: Vrgebant comitia: instabat iudicium: fisci minabantur.] Exquisite dictum. Agere, quod ad iudicium pertinebat, libere.] Vel occupatione in petendo honore: uel quia accusatio libertatem uel minas exigat, petitio blandimenta & preces. Minari denique diuisoribus, ratio non erat.] Cur enim minarer, inquit, accusatoribus, uel diuisoribus, quos accusatione Verris impeditus accusare non possem, id ipsumq. illi callidi homines intelligerent? Districtum, atque obligatum.] Districtus potest & sine uinculis in diuersum manu ducentium ferri: obligatus etiam nodis uinculorum in loco intelligitur. plus est ergo obligatum esse, quàm districtum. Qui quamobrem arcesserentur.] Bene interposuit haec ad caussam non ueniendi. nam, sine hac ad designatum consulem Siculos non uenisse, contumaciae uide-

uideretur. ſane & hic, & in primo capite Verrinarum animaduertitur in conſequens locutio, ſimilisq. ſoloeciſmi, ſi quidem, non ueniſſe, legeris: nam ſi, non ueniſſent, legeris, error non erit.

84.

Ceterorum hoc anno.] Criminoſe, ut ſupra diximus, in Hortenſium, Metellosque. Cum filio blando, & gratioſo.] Feminis, ac maxime meretricibus blanditiae conueniunt. gratia uero quae poteſt in adoleſcentibus eſſe ſine infamia? gratiam enim amicorum copiam modo dicit. Appellare.] Quaſi familiares. Et conuenire.] Quaſi de promiſſorum debito. Intellectum, & animaduerſum.] Intelligitur aliquid argumentis: animaduertitur ſenſibus praeſenti animo utentibus: plerumque enim aduertimus rem aliquam oculis, aut quouis ſenſu corporis ſine animi intentione. ergo plus eſt animaduerſum, quàm intellectum. an, ab alijs intellectum, ab alijs animaduerſum, intelligi poſſit? quod ſi eſt, rurſus plus erit intelligere, quàm animaduertere. Vt cuius diuitiae me.] Magna emphaſi diuitias dixit. & ſignificat breuiter, etiam ſibi praemia praeuaricationis oblata, ſed fruſtra. Sed etiam Q. Metellum.] Subaudi, conſulem. & ne error ſit in nominibus, tenere uos oportet, tres Metellos eſſe, unum conſulem cum Hortenſio, alterum in urbe quaeſitorem de pecunijs repetundis, tertium Siciliae praetorem. Dedit enim praerogatiuam ſuae uoluntatis: eiuſmodi.] Dilogia dicitur figura, cum ambiguum dictum duas res ſignifi-

 cat.

cat. nam praerogatiua praeter iustum integrumq. beneficium aut dictum, aut factum aliquid significat liberalius ab eo, qui nobis bene facturus est. & rursus, praerogatiuae sunt tribus, quae primae suffragium ferunt ante iure uocatas. mos enim fuerat, quo facilius in comitijs concordia populi firmaretur, bina omnino de ijsdem candidatis comitia fieri: quorum tribus primae praerogatiuae dicebantur; quòd primae rogarentur, quos uellent consules fieri: secundae, iure uocatae; quòd in his, sequente populo, ut saepe contigit, praerogatiuarum uoluntatem, iure omnia complerentur. hoc igitur dicit Cicero, uocando ad se Metellum Siculos, & eos minis deterrendo ab accusatione Verris, prope omne beneficium, corruptarum a se tribuum Verris pecunia, persoluisse. Vult enim, illum Verris pecunia consulem factum, intelligi. An me taciturum.] Est hic ἐπιθεράπευσις: ubi non emendatio dicti atrocissimi, sed confirmatio ponitur recte dixisse, caussa subiecta cum quadam acrimonia. Arcessit alter consul designatus Siculos.] Hic est praerogatiua. quam Metellus Verri pro praerogatiuis reddidit. nam huius rei fuerat dilata narratio. Prouisum.] Quo modo, si comitiorum sors atque fortuna est? sed uult totum pecunia Siciliensi, hoc est corruptis a Verre tribubus, esse confectum.

84:

Te non fato, ut ceteros ex uestra familia.] Dictū facete, & contumeliose in Metellos. antiquum Naeuij est:
» *Fato Metelli Romae fiunt consules. cui tunc*

Me-

*Metellus consul iratus uersu responderat senario hy-
» percatalecto, qui & Sarturnius dicitur:
Dabunt malum Metelli Naeuio poetae.
de qua parodia subtiliter Cicero dixit, te non fato, ut caeteros ex uestra familia. Quaesitor.] Praetor de pecunijs repetundis quaestionem exercens. nam proprie quaesitores dicuntur criminalium quaestionum; ut Virgilius,
» Quaesitor Minos urnam mouet.*

*Duo igitur consules.] Q. Hortensius, Q. Metellus. Quaesitor.] M. Metellus. Nimium diligentem.] Haec est artificiosa laudatio iudicis sine suspicione assentationis, & tamen efficax ad beneuolentiam. qui autem diligentem uituperare non poterat,
» pro crimine addidit, Nimium. Terentius, Ne quid
» nimis. M.Caesonius.] Designatus aedilis cum Tullio, & ideo non iudicaturus, quia & aedilis & iudicis partes sustinere non poterat uno tempore. ut autem sagacem integritatem eius ostenderet, non dixit, Quod corrumpamus, sed, conemur corrumpere; & non, Aperta & plana corruptione, sed, Aliqua, id est uel exigua. Iuniano consilio.] Iunius quaesitor fuit in Cluentij caussa Verre praetore; in qua cum Oppianicus damnatus esset, defensor Oppianici tribunus pl. Quinctius rem in inuidiam adduxit, cum diceret pecuniam in iudicio fuisse uersatam: & cum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Romanus non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat; & errore multorum in falso crimine Cluen-*

tius

tius fuit. hic ergo Caesonius, damnatis alijs iudicibus, non modo innocens pronunciatus est, sed etiam ex ijs fuit, qui illa crimina Staleni, & Bulbi, & Guttae, & ceterorum iudicum detexerunt, cum Verres quoque turbatus subiectos iudices esse diceret, & interpolatos libellos sortitionis iudicum, quos libellos ipse obsignauerat. Magistratum ineat necesse est nonis Decembribus.] Eo die tribunus pl. futurus. Ex acerrima equestri illa familia.] Nouo modo laudem ab ignobilitate quaesiuit, more suo laudãs equites Romanos, & maxime quia, cum iudicarent, sine infamia se gesserunt. L. Cassius ex familia cum ad ceteras res, tum ad iudicandum seuerissima.] Inde sunt leges Cassiae tabellariae de suffragijs libere ferendis, non uoce, sed tabula. inde ille Cassius, qui cognoscendis criminalibus caussis in primis quaerendum esse dicebat, cui bono.

85.

Homines ueteres.] Graues, & seueri. & uide figurate singulis additam laudem ex ore aduersarij, ueluti ostendentis, cur sibi isti omnes displiceant. Tribuni militares.] Tribunorum militarium duo genera, primum eorum, qui Rufuli dicuntur. hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati; qui Romae comitijs designantur. Subsortiemur etiam.] Mire ostendit securitatem rei, tamquam ipse sit omnia facturus. Nonae Sextiles.] Sextiles, Augustae: Quinctiles, Iuliae: nondum enim nomina de Imperatoribus sumpserant: propter quam mutationem no

minum

minum Virgilius ait,

» – Et incipient magni procedere menses.

hac tota argumẽtatione significat Cicero bis accusare se non posse, si accusandi consuetudinem seruare uoluerit, non seruire breuitati. Ludos uotiuos.] Hos Pompeius uouerat, si Sertorium superasset. Deinde continuo Romani sequuntur.] Romani ludi sub regibus instituti sunt; magniq. appellati, quòd magnis impensis dati sunt: tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummum. alij ideo magnos ludos dictos putant, quòd Gonso, consiliorum secretorum deo, idest Neptuno laticum regi & rerum conditarum, & dijs magnis, idest laribus urbis Romae, dati sunt: quibus aiunt raptas Sabinas esse. ut uideatur propter hoc dicere Virgilius,

» – Magnis Circensibus actis.

nam & Circenses ludi sunt.

Deinde se ducturos.] Dilaturos, moram facturos.

Dicendo.] Longa oratione. Excusando.] Cur interdum non dicant. admittebantur enim excusationes multae etiam pro reo, aut occupationis alicuius, aut malae ualetudinis. Ad ludos Victoriae.] Hos Sylla instituit bello ciuili uictor. Secundum quos plebeij ludi.] Quos exactis regibus pro libertate plebis fecerunt, aut pro recõciliatione plebis post secessionem in Auentinum. Quem ego hominem.] Metellum scilicet: in cuius locum subsortiendum iudicem, ex persona Verris supra dixerat: qui praetor futurus sit ex kal. Ian. qui nunc in iudicum numero est.

est. Iurato suam.] Cum iudex sit Metellus, tabellam iudiciariam iuratus accipiet. cum praetor fuerit; & non iurabit, quia non est iuris; & in potestate habebit tabellas omnium iudicum. Id enim consilij mihi profecto taciti dabitis.] Sermocinatio ista non decet iudicum grauitatem: ideo, Taciti, dixit. sic agit autem, ut ostendat se, non debere horis legitimis abuti bis ad accusandum Verrem, cum possit prima actione testimonijs uti tantum. Perficiam, ut nemo unquam paratior.] Quàm ego uenerim, scilicet. nunc illud est quod postea dicet, In alia tempora reseruemus, idest in secundam actionem.

85:

Auctoritatibus.] Confirmationibus eloquentiae scilicet. Ex istius tempore, & caussa.] Sensus est: non ingenij tui est, quòd contra me malitiose exis: sed hoc ita expetit tempus huius, hoc est periculum Verris, & mala caussa, quam suscepisti. Secundum binos ludos.] Post binos ludos, uotiuos, ac Romanos. Ante primos ludos comperendinem.] Idest, me & te dixisse profitentes, comperendinationis iudicibus faciam potestatem. Astuta.] Vrbana: etenim urbs
» ἄςυ dicitur. Terentius, An in astu uenit?

86.

Cupiditas. Corruptionem iudicum significat. In quibusdam iudicijs.] Terentij Varronis: ubi discoloribus ceris usus est, & ubi, ut supra diximus, elusit nobiles pueros. Assiduum.] Molestum, additum. Ex eo loco, ex quo.] De Rostris scilicet. Hoc munus

nus aedilitalis.] Alluſit ad ambiguitatem muneris, & Verris nomen beſtiae praeferentis. Qui aut depo nere, etc.] Deponitur in ſequeſtri: accipitur ab eo, qui corrumpitur: recipitur, id eſt promittitur ab eo, qui pro iudicaturo ſpondet: pollicetur, qui apud ſe dicit aut praemium, aut ſententiae poteſtatem eſſe. ſequeſtres ſunt, apud quos pecunia deponitur: interpretes, per quos inducitur pactio.

86:

Intra decem annos.] Recte dixit. hoc enim tēpus, quo ſenatus iudicat, uictore Sylla ab ordine equitum transferente iudicia. Annos prope quinquaginta.] Tanto enim fere tempore equeſter ordo iudicauit lege Sempronia. Sublata populi Romani poteſtate.] Sci licet ſublata prouocatione ad populum, hoc eſt ad tribunos pl. Q. Calidius damnatus dixerit, mi- noris ſeſtertium tricies honeſte non poſſe damnari.] Q. Calidius, M. Calidij oratoris pater, ex praetura Hiſpanienſi accuſatus a Gallio, pro quo poſtea Cice- ro dixit, atque damnatus, cum ſenſiſſet iudicibus pecuniam contra ſe datam, in eos iudices, qui par- uo pretio corrupti ſe damnauerant, exclamauit.
» *Vel idoneam, inquit, mercedem pro meo capite*
» *paciſci debuiſtis. hoc ſaltem honeſtatis eſſet in uo-*
» *cabulis, ut hominem praetorium non uili pretio uen*
» *deretis. &, Honeſte, ironice dictum eſt. Lis aeſtima ta ſit.] Hoc eſt pecunia, de qua lis fuit, & propter quam condemnatus eſt, in ſummam redacta, quae de eius rebus exigeretur. duae enim poenae rei con-*

ſequebantur

ſequebantur damnationem, pecuniae altera; in qua uel ſimpli, uel dupli, uel quadrupli ratio ducebatur: altera exſilij. Qui ambo peculatus damnati ſunt.] Quid hoc, inquiet quiſpiam, ad iudicium corruptum pertinet? reſpondebimus, litis aeſtimationem fieri non ſolum ex titulo propoſiti criminis, ſed etiam ex alijs probationibus, quae ex ante actis rebus apud iudices conſtiterint. hi, peculatus crimine propoſito, etiam quas iudicando pecunias ceperant, reddiderũt. Similiter ſoluitur etiam illud, quod ſupra de pecunijs repetundis poſitum eſt. Qui C. Verre praetore urbano ſortiente.] Sic hoc criminoſe dicit, quemadmodum ſupra, Hortenſio praetore. & totum hoc magis inuidioſe, quàm uere, dicitur: nam ipſe Verres pro teſtimonio dixit, in Iuniano iudicio adulteratas fuiſſe tabellas ſuas, in quibus ſuppoſiti iudices eſſent ad ſententiam corruptam ferendam. Quem in cognita cauſſa condemnarent.] Cum cauſſam ante non audiſſent. ſignificat autem C. Fidiculanium Falculam, qui ad complendam Oppianici damnationem diceba-tur eſſe ſuppoſitus. Quòd inuentus eſt ſenator.] Stalenum dicit ab utraque parte fuiſſe corruptum. quod aduerſus eum recitatum poſtea, in Cluentiana oratione uix purgat, ubi dicit a ſolo Oppianico ſeſtertium DC. C. Aelio Staleno iudici data pro numero iudicum, qui corrumpendi eſſent.

87.

Vt diſcoloribus ſignis.] Iam ſupra dictum eſt. Signa autem alij ceratas diuerſo colore tabulas, alij ab

iudicibus appositas tabulis ceras diuersi coloris aiũt, ut hoc signum esset ad uoluntatem rei sententiae scriptae. Iuratorum hominum.] Iudicum scilicet, qui in leges ante, quàm iudicarent, iurare consueuerant. Se habere hominem potentem.] Hortensium uult intelligi: scit enim hoc nimis ualere ad minuendam eius auctoritatem. Apud M. Glabrionem.] praetorem praesentis anni, quiq. praeesset huic iudicio.

87:

Neque enim ullam aliam ob caussam populus Romanus.] Per annos continuos tres populus Romanus illo tempore tribuniciam potestatem flagitabat. hoc Cicero utitur ad inuidiam iudiciorum & infamiam senatu iudicante. Qui Cn. Pompeio.] In inuidia tunc Pompeius fuit, quòd consul redderet populo tribuniciam potestatem: sed totum Tullius ad sui temporis commodum refert, ut etiam Catuli sententiam in senatu demonstret.

88.

Cum primum concionem ad urbem consul designatus.] Ad urbem, in urbe. & sic dici solet de ijs, qui cum potestate prouinciali aut nuper e prouincia reuertissent, aut nondum in prouinciam profecti essent. Pompeius autem proconsul de Hispania, Sertorio uicto, nuper uenerat, & statim habuerat concionem de restituenda tribunicia potestate, Palicano tribuno pl. Homines in speculis sunt.] Scilicet equester ordo, & urbana plebs, & omnes, qui fauent tribuniciae potestati. Obseruant.] Modo speculantur,

alias

alias uenerantur. Virgilius,

» Praeterea regem non sic Aegyptus, & ingens
» Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
» Obseruant.

Post legem tribuniciam.] Ex quo lex fertur de tribunicia potestate restituenda. Vnum senatorem uel tenuissimum.] Pauperem, qui, unde iudices corrumperet, non haberet. Dolabellam autem significat. Quod tametsi non reprehendunt.] Potuit enim dici, Qud ergo? noxius, si pauper sit, non est damnandus? Non gratia.] Vult amicum uideri Hortensii Verrem, sed tantummodo praedae participatione sociatum. Non cognatione.] Hoc ad Metellum, collegam Hortensii, pertinet, qui illum, tamquam si sit cognatus, defendit. Mediocri uitio.] Vt si quis nimia seruitute patrocinium meruerit, aut assentatione aliqua defendi meruerit.

88:

Inuestigare.] Ratione. Consequi.] Via. hoc totum ad terrendos a corruptione iudices dicitur. Post haec constituta iudicia.] Senatoria iudicia dicit, per hos X annos Syllae legibus constituta. Qui iam pridem inuentus est.] Verrem dicit. Quo loco sis.] In tribunali.

89.

Fac tibi parternae legis Aciliae.] M'. Acilius Glabrio legem Aciliam tulit de pecunijs repetundis, seuerissimam, ut qua ne comperendinari quidem liceret reum. Fortissimum patrem.] M'. Acilium Glabrionem.

brionem. *Sapientissimum auum.*] Scaeuolam dicit, iuris peritissimum, qui cum Cn. Pisone consul fuit quo anno Ti. Gracchus occisus est. *Grauissimum socerum fuisse.*] Scaurum significat. *Scauri constantiam.*] Inde subiecit, quid sit constantia. & animaduertendum, hanc esse artificiosam laudationem, iudicum ad beneuolentiam, quae tamen ab assentationis suspicione semota est. *Ad suspicioné criminis.*] Quòd multum rapuit. *Ad rationem salutis.*] Vt corruptis iudicibus reus reseruetur. *Serui designatorum consulum.*] Mentionem facit illius rei, quam de Metello supra monstrauerat, quòd Siculos domum arcessitos iam ante cóterruit. *Quadraginta diebus interpositis.*] Iis, qui sunt per binos ludos, uotiuos, atque Romanos, quos alij bini consecuturi erant, Victoriae, atque plebeij.

89:

Cum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit.] Frequentiam dicit plebis rusticae, cui uoluit iudicij exitu notam esse integritatem suam. conuenerat autem ex municipijs cuiuscunque modi multitudo, aut propter comitia suffragiorum caussa, aut ludorum uotiuorum, Romanorum, Victoriae, plebeiorum, aut ut censeretur apud censores Gellium & Lentulum, qui tunc erant. *Huius iudicij & laudis fructum, & offensionis periculum uestrum.*] Figura Zeugma: ad singula enim subaudiendum est, puto esse oportere. *Faciam hoc non nouum, sed ab ijs, qui nunc principes nostrae ciuitatis sunt, ante factum.*] Verum dicit.

cit. etenim L. Licinius, & item M. Licinius, ambo consulares: Marcus uero etiam triumphalis fuit. hi cum accusarent L. Cottam, non usi sunt oratione perpetua, sed interrogatione testium caussam peregerunt. Illud a me nouum cognoscetis.] In eo se dicit noui aliquid allaturum, in quo diligentius crimen expositurus est, quàm qui ante ipsum breuiter accusauerunt.

Vt ubi id interrogando.] Apparet ex hoc dicto, testes suos etiam ipsum accusatorem interrogare consuesse. Argumentandi, dicendiq. sit.] Argumentari, est argumentis uti ad rem probandam: dicere, amplificatione uti ad rem, ad delectandum commouendumq. auditorem oratione perpetua. Si quis erit, qui perpetuam orationem.] Vides quòd argumentis se usurum non negat iam modo, quamquam perpetuam orationem se neget habiturum in hac actione, quae prima est. Si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemq.] Bene haec separauit; ut ostenderet, etiam sine perpetua oratione accusationem tamen esse: ut res non una, sed ut duae sint. Nunc id, quod facimus, ea ratione facimus.] Inconsequens locutio, & obscura non minus est, quàm illa in fine orationis pro Ligario. nisi forte, facimus, semel ponitur. Cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues, atque socios.] A specie coepit, & subiunxit genus, dicendo postea, In deos, atque homines. sed non est uitium, quòd pro auxesi positum, non pro ratiocinatione est. Sestertium quadringenties.] Diximus de hac quaestione summae uariae. in Diuinatione

natione enim ſeſtertium millies dixit. quod ſoluimus: quòd adhuc non erat inſinuata criminum ratio Ciceroni: & quòd ex perſona Siciliae loquebatur, augere uoluit ueritatem: & quoniam, ſpe dupli uel quadrupli repetitionis, quantumuis accuſatori progredi licuit. nam quamuis ſeſtertium quadringenties a Verre petitum eſſet, ſeptuagies, tamen, dupli nomine, exigi iuſſus eſt; ad gratiam ne Hortenſii, an ſuam, an etiam conniuentia Ciceronis ipſius, parum comperimus.

90.

Dixi.] Moris ueterum fuit, cum ſatis uiſum eſſet fluxiſſe uerborum, hanc ſibi neceſſitatem finiendae orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, Dixi, quòd etiam, ab utraque parte oratione conſumpta, ut in conſilium dimitterentur, praetor ſoleret pronunciare, Dixerunt. bene ergo Tullius denuncians aduerſarijs compendium breuitatis, hoc uerbo uſus eſt, Dixi. Non autem hic finitur prima actio: inducentur enim debinc a Tullio teſtes: quorum uerba in oratione conſcribere, nullius elegantiae fuit. multis autem diebus prima actio celebrata eſt, dum teſtes Verris producuntur criminum diuerſorum, dum recitantur publicae priuataeq. litterae: quibus rebus adeo ſtupefactus Hortenſius dicitur, ut rationem defenſionis omitteret; adeo perculſus Verres, ut abiret in exſilium ſua ſponte. nec quid amplius in iudicio geſtum eſt, niſi quòd Tullius metuens ne tantum negotium paene tacitum praeteriret, finxit Verrem com-

perendinationi praesto fuisse, ut bis defensus accusaretur iterum. & quemadmodum uictoriae consuluerat breuitate dicendi, ita laudem eloquentiae, tamquam repetita accusatione, est consecutus reliquorum conscriptione librorum, qui ceteros consequuntur.

COMMENTATIO IN TERTIAM CICERONIS orationem contra C. Verrem.

ARGVMENTVM.

DEINCEPS *haec omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum. quod ita factum est. Fingit Cicero adesse in iudicio Verrē comperendinatum, & respondere citatum, & defendi. in ceteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium his libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decreuit, &, quoniam accusare multos indecorum Tullio uidebatur, in una caussa uim huius artis & eloquentiae demonstrare. nam & bene intelligentes omnem uirtutem oratoriam, quaecunque in criminationibus constituta est, hic expressam uident: & contra ex hoc defensionum uim in ceteris orationibus et neruos eius ex hac uirtute cognoscunt, quae in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, non autem acta res est.* ADEST, *inquit, Verres, respondet, defenditur. ergo cum prima actione accusatus sit, ac defensus Verres; nunc, uelut defensus iterum (sic enim mos erat) in altera actione, accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. crimina repetundarum, & alia pleraque ex anteacta uita saepe firmantur. sumitur etiam hinc saepe*

 de-

defensio. omnis enim confirmatio ab attributis personae, & negotio sumi solet. ergo attributa personae maxime in anteacta uita quaeri solent: negotio, in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius diuidens, anteactis unum dedit, hunc scilicet solum; crimini ipsi repetundarum quattuor, unum de iure dicendo, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de supplicijs. ad hanc enim similitudinem poeta Virgilius Minoem iudicem apud inferos, tamquam si praetor sit rerum capitalium, quaesitorem appellat: dat ibi sortitionem, ubi urnam nominat: dat electionem iudicum, cum dicit, Consiliumq. uocat: dat cognitionem facinorum, cum dicit, Vitasq. & crimina discit. Ergo hic liber, qui de anteacta uita est, statum necesse est coniecturalem habeat. Capita autem quattuor ipse Tullius fecit, diuidendo totam hanc occasionem in ea, quae commisit Verres primo in quaestura, deinde in legatione, tertio in praetura urbana, postremo in praetura Siciliensi. cum autem omnes eius actus quaesturae nomine, legationis, praeturae urbanae, Siciliensisq. quadripartita librorum diuisione cognoscantur: anteacta eius omnia hoc libro comprehēsa sunt ad eorum fidem, quae post dicentur. Prooemia sane huius libri in simulatione constituta sunt, quasi uerae accusationis in Verrem audentem adesse, atque defensum: in exhortatione iudicum ad recte iudicandum: in minis contra aduersarios: & in exhibenda ratione officij sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tantum testibus

bus uteretur. quae omnia eiusmodi sunt, ut non tam noua dicere, quàm dicta libri superioris instaurare uideatur. Post haec omnia ipsius Ciceronis per honores Verris cum criminibus iunctos diuisio per ordinẽ temporum currit.

90.

NEMINEM *uestrum ignorare arbitror iud.] Hoc totum figmentum est Ciceronis, ut sequentium librorum uera actio uideatur. nã Verres iam sua sponte elegit exsilium. Respondet.] Recte dictum est, respondet. nam apud ueteres & iudices, & rei, & accusatores, & defensores citabantur a praecone praetoris. Patior iudices.] Cum dolere debuerit, restitit sibi, pati se, & aequo animo ferre dicit, ut pugnam uictoria consequatur.*

90.

Neque enim salus ulla maior reip.] Eadem repetit, quae in prima actione dicta sunt, e rep. esse damnari Verrem. Diligenter reiectis.] Reiectos iudices pro electis intelligi conuenit. ibi enim reiectio iudicum, ubi & retentio, continetur. in reiectione autem accusatoris, uel fides accusationis, uel praeuaricationis perfidia, ut supra dixi, apparet. Et pro pe depositam.] Desperatae salutis. sic & Virgilius,
" *Ille ut depositi preferret facta parentis.*

91.

Postremo ut esset hoc iudicatum.] Subauditur, accessi, ἀπὸ κοινοῦ ad omnia, quibus hoc uerbum in hoc sententia conuenit. Reus est enim nocentissimus.]

" Terentius : Et habet, quod det: & dat nemo largius.
" & de persona : Fatuus, insulsus, tardus stertit. Impie, nefarieq. commisit.] Nefandum, est non fandum: nefarium, quod sacra polluit, farre pio solita celebrari. ergo nefarij sacrilegi. Agunt eum praecipitem.] Proprium Ciceronis & in orationibus, & dialogis, & in epistolis saepius eandem sententiam dicere, & uti eloquentiae diuersis modis, ijsdem sententijs, tamen aliqua occasione, repetitis. nam & hic repetitio furoris, in qua uidetur insaniae Verris caussam uelle monstrare. est enim hic locus de supplicijs irrogatis; ubi ostendit, ciues Romanos Verrem pro praedonibus occidisse. Religiones uero, caerimoniaeque.] De signis & furtis tacet modo, quasi minus idoneis ad furorem. Auaritiae supplicio communi.] Aestimatione litis, & exsilio.

91.

Cui damnari expediret.] Quia minor in damnatione poena, quàm in concione populi Romani, & in eorum animaduersione. Non istum maius in sese scelus etc.] Subtiliter etiam iudicibus comminatur. Non is reus.] Qui est nocentissimus. Non id tempus.] Quod inuidiosum senatui est. Non id consilium.] Quod ex optimis uiris lectum tale est, ut, si quid in ipso culpae fuerit, sperari melius ex senatu non possit. Ne actor quidem.] Tullius scilicet, in quo omnia ad uincendum parata.

92.

Ad aliud iudicium.] Populi scilicet, & equitum

Ro-

Romanorum. Alieno nomine.] *Quaestores urbani aerarium curabant, eiusq. pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueuerant. Alieno autem nomine, dicit, Carbonis nomine, & exercitus eius: nam consulis & militum eius nomine pecunias ex aerario sumptas auertit, conuersus ad Syllam bellis ciuilibus. uel, Alieno nomine, ad frumenti emptionem, quod Siculis non persoluit. De capite.*] *Hoc in Sicilia fecit gratiosius in decumanos, ut frumentum in auctione promissum ab decumanis, usibus pop. Rom. cum illi refragarentur a plicito de summa detraxerit, minusq. eos inferre passus sit annonae pop. Rom. quod illicitum probatur multis documentis. M. Marcelli, & P. Africani monumenta.*] *Signa concessa & reportata Siculis a M. Marcello & Scipione Africano. nam Marcellus donauit, quae uictis Syracusis asportare iure belli potuerat: Africanus uicta Carthagine reportauit, quae uictis Siculis ademerant Poeni. Meditetur de ducibus hostium.*] *Hic crimen de supplicijs esse cognoscitur: in hoc enim libro haec latius explicantur. Quos in eorum locum subditos.*] *Captis praedonum ducibus, Verres illos quidem remisit accepto praemio: pro illis autem mercatores innocentissimos partim trucidauit, partim domi suae priuatim reseruauit, quòd diceret timuisse se, ne sibi crimini daretur, eos ipsos a se pecunia liberatos esse.*

92:

Vsque dum per me licuerit.] *Quantum in ipso fuerit.*

rit. An hoc? domi suae priuatus, quod est maiestatis crimen, hostes publicos habere non dubitauit: sed finem fecit huius audaciae me cogente, qui institi, ut de eius domo in publicam custodiam ducerentur. Quò me iam pridem uocat populus R.] Se dicit, quia aedilis est factus, ut defendat libertatem populi Romani. Qui cognitores homines.] Hoc genus defensionis in iure cognitor dicitur, maxime cum de alicuius statu agitur. ipse alibi, Cognitoré iuris sui. Quinque & XXX.] Ac per has totus populus Romanus. Principio tres fuerunt; Tatiensis una a Tatio rege, Ramnensis altera a Romulo, Luceres altera a Lucumone, siue Lucretino, siue a luco, quem lucum Asylum uocauerat Romulus. post de nominibus Sabinarum plures fuere, quibus deprecatricibus parentum bellum maritorumq. finitum est. ad postremum XXX & V factae. Obtinuerunt autem nomen aut a tributo dando, aut quia primo tres fuerunt, unde etiam tribuni dicti. Religionem.] Quia iurati testes dicebant. Latumijs.] Latumiae carcer Syracusis. Latomiae autem Siculorum lingua, idest lapicidinae dicuntur, loca caesis lapidibus execta. De loco superiore.] De Rostris, quippe qui aedilis sum factus.

93.

Quo in numero e uobis complures fuere.] Alia enim sortitione nunc sedent: alia in diuinatione constituendi accusatoris fuit. Inimicitias iustas.] Ad aliud argumentum uictoriam suam interpretatus. simpliciter fatetur quod in diuinatione expugnauerat,

rat,

rat, non idoneam fuisse caussam accusandi Verris Caecilio commenticiam simultatem. an iustas inimicitias non magnas dicit? ut e contrario Virgilius,

» Iniusto sub fasce uiam dum carpit.

Cum id postularet.] Bene addidit, quia in Diuinatione huiusce rei mentio facta non erat. Vim in inquirendo tantam habui.] Dicit plura crimina inueniri potuisse, quàm inuenta sunt, si uellet Tullius non ad legem repetundarum inquisitionem facere, sed ad uniuersa, quae commiserat Verres. nam certe quantum abstulerit ex Sicilia Verres, non quantum flagitij commiserit, dicere accusatorem caussa cópellit.

93:

Ne quis de mea fide.] Et Verris pecuniosi rapinis inuidiosum; & apud iudices plurimum ualet: ut non sine caussa de eorum constantia Cicero dubitare uideatur. et ualet ad suspicionem magnopere, immo opinionem, uel potius fidem redempti Hortensii & fautorum Verris ad defensionem eius: quo se quoque e suspicione hominum non excepit Tullius. Sciebam, in reijciendis iudicibus.] Multi, inquit, ita subtiles fuerunt praeuaricatores, ut in tota actione fideles actores esse uiderentur: qui tamen non effugerunt suspiciones hominum, cum in reijciendis iudicibus uersarentur. reijciens enim malos, & retinens bonos, uerus accusator intelligitur. qui uero contra facit, & sit impedimento ceteris, astu tegat, de hoc intelligitur quòd praeuaricator existat. Et est bona occasio cum caussa laudantis iudices oratoris. Post hunc statum

reip.

reip. quo nunc utimur.] Qui eſt per X. *annos, ex quo Sylla uicit, ex quo iudicat ſenatus. Quam iſte laudem.] Vitat argumentum, quod ipſe in libris rhetoricorum reprehendit, & commune appellauit. Qui cum P. Galbam iudicem reieciſſet.] Bonum. M. Lucretium retinuit.] Malum ſcilicet. ſed tamen ſcire uos conuenit, hunc Lucretium a Cicerone eſſe reiectum. neque enim praeſentem iudicem uituperare fas fuit. Reijci paſſus eſſet.] Ac per hoc reieciſſet ipſe. Contra honorem meum nihil poſſe debere.] Quia nõ ſum aedilitate deiectus.*

94.

Deinde reliquis diebus.] Apparet, multis diebus prima actione accuſatum productis teſtibus Verrem. Non enim ſpolia C. Verris.] Vt quadruplator, qui de condemnati bonis ipſe aliquid ſumam. Sed exiſtimationem.] Vt bonus ciuis exiſtimarer. Cum cauſſa.] Cui rei contrarium eſt, ſine cauſſa. Reip. conſulere.] Subaudiendum eſt ad omnia, meum fuit. Abſtulerit.] Pro ſuo ſuſtulerit, perſuaſum ſibi habuerit, & crediderit.

94:

Quanto periculo uenturi ſimus ad eos iudices.] Vult intelligi: metuendum eſſe ſenatui, ne equites Romani iudicent; quos non ſolum pro integris, ſed etiam pro inimicis nobilitatis uult populus Romanus iudices eſſe. A porta ſubito ad iudicium retraxiſſet.] Hoc comminiſcitur Cicero, ut credamus ueram fuiſſe ſecundam actionem; quae ſecundum ueram geſtorum fidem

dem non dicta, sed scripta est. Non sine caussa.] Corruptis iudicibus scilicet. Nunc ne nouo querimoniae genere.] Astutia Ciceronis haec fuit, utendo testibus; ut nihil reliqui esset Hortensio, nisi ut eos interrogare posset. dicendi autem facultatem nullam ei dedit, nihil ipse dicendo. etenim metuebat, ne, si locum dicendi inuenisset Hortensius, breuitatem temporis longa oratione consumeret; ut secunda actio ad alios iudices, qui corrumpi possent, aliumq. praetorem post kal. Ian. perueniret, consulibus futuris se & Metello, fautoribus Verris. haec ita sunt, quemadmodum dicimus. sed Cicero sic proponit querellam Hortensii, ut & iniusta & ridicula esse uideatur. & est ordo. nunc ne nouo quaerimoniae genere uti possit Hortensius, morem illi geram.

95.

Hic tu fortasse eris diligens.] Apostrophe ad ipsum Hortensium; qua ostendit, non posse se cogi uti oratione perpetua, & omnibus horis suis, si nolit uti. & mire horis dixit, cum dies sint plurimi; ut ostendat nimiam diligentiã, & eas horas dicentis dictione esse complendas. ueteres praeterea horas generaliter dicebãt more Graecorum. Quod mihi lex mea caussa dedit.] De commodo proprio licet unicuique detrahere, praesertim cum inde aduersario nihil possit esse incommodi. Ea re quidem.] Ut quaestionem propositam infirmaret, caussam propositionis affinxit, quae sibi solutionem propositi, quam uolebat, afferret. Adimo enim comperendinatum.] Compern-

perendinatum pro comperendinatione posuit. & est sensus. aufero uobis molestiam bis dicendi. sed quid? dices utile esse, bis dicere? & mihi ego denego hanc utilitatem: in qua re cur me accuses, non habes. aut enim comperendinatio propter me magis, quàm propter te, est instituta: aut non magis propter te, quàm propter me. si enim numerum dicendi consideres, ex aequo res est: si ordinem, ego sum prior & ultimus. nam, simul accusator dixerit, respondet prima actione defensor: & rursum, comperendinato iudicio, dicit prior defensor; & defensionem. tamquam duplicem, in medio positam, obruit ultimus accusator.

95:

Glaucia primus tulit.] Ante legem Glauciam de comperendinatione, aut statim sententia dicebatur, si absoluendus esset reus: aut, Amplius, pronunciabatur, si uideretur esse damnandus, cum dixissent iudices, Non liquet, hoc est, obscura caussa est. itaque ea pars interposita dilatione dicebat, in cuius peroratione uidebatur obscuritas. comperendinatio uero utriusque partis recitatio est. Alij sic annotant. comperendinatio est secunda actio. item comperendinatio est ab utrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem. namque cum in rem aliquam agerent litigatores, & poena se sacramenti peterent, poscebant iudicem, qui dabatur post trigesimum diē. quo dato, deinde inter se in perendinum diem, ut ad iudicium uenirent, denunciabant. quò cum esset uentum, antequam caussa ageretur, quasi per indicem rem

rem exponebant. quod ipſum dicebatur cauſſae coniectio, quaſi cauſſae ſuae in breue coactio. Alij ſic. Inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quòd comperendinatio ex una tantum re dabatur, cum cauſſam iudex non intelligeret. & omnino, ſi uidebatur iudicibus bona cauſſa, abſoluebant reum: ſi mala, non ſtatim damnabant, ſed hac excuſatione parcebant. nam cum condemnandi nota eſſet C littera, abſoluendi A; ampliandi ſignum NL dabant; quo ſignificabant non liquere: unde ampliatio naſcebatur. Iudicari.] Dici ſententia abſolutionis. hoc ſignificat id, quod ſequitur. Cito abſolui.] Iudicari. Tarde condemnari.] Ampliari. Aciliam legem.] Acilij Glabrionis, patris huiuſce praetoris: de quo etiam ſupra dixit. quae lex neque comperendinationem, neque ampliationem habet. Mittam in conſilium.] Ideſt, perorabo. nam, mittere iudices in conſilium, eſt, dimittere iudices ad ſententiam dicendam, ubi, allegatis omnibus argumentis, orator dixerit, Dixi. In hoc quidem genere cauſſarum.] Coniecturali ſcilicet. Seſtertium quadringenties] In Diuinatione, millies, dixit. ſed, cur ita uariauerit fidem ſummae, iam in ſuperioribus diximus.

96.

Nomina ſua exegiſſe.] Tituli debitorum nomina dicuntur, praeſertim in ijs debitis, in quibus hominum nomina ſcripta ſunt, quibus pecuniae mutuae datae ſunt. cui rei contrarium eſt, mutuas accepiſſe. ergo nomina, debita, uel debitores. Haec eadem ſe

audiſſe

audisse dicerent.] Apud antiquos et de auditione testimonium dicebatur. Vt in testibus interrogandis.] Tenere debemus, interrogationes testium & accusatoris, & defensoris esse, & eius, qui producit, & eius, contra quem producuntur.

96:

Sed etiam populus R.] Qui circum subsellia coronam fecit. Interposuistis accusatorem.] Qui iste sit accusator, uel quem accuset, in priore libro iam notauimus. Quòd autem dicit, menses mihi tres cum eripuissetis, hoc dicit: C & X dies inquirendi in Sicilia postulaui. consequens erat, ut, etiam si quinquagesimo die redissem, ut redij, statim accusarem. quod ne possem facere, interposuistis accusatorem quendam eiusdem ex Achaia rei, qui sibi C & VIII peteret. ita factum est, ut, quamuis ego festinato redijssem, ille adhuc proficisceretur, non potuerim tamen agere, donec complerētur illo absente C et VIII dies. sic enim erat a praetore legibus ordinatum, ut, si intra centum & octo dies ille inquisitor Achaicus aduenisset, priore loco ageret. ita factum est, ut prope tres menses sine ludorum impedimento ad agendum appositos sine caussa Tullius amiserit aduersariorum dolo. centum enim & octo dies plus, quàm tres menses, sunt. Vt cum horis nostris.] XX diebus scilicet. hi enim dabantur ad accusandum legitimi, totidemq. defensori ad respondendum. Ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset.] Testes tabulaeq. facti dari solent: itaque ab accusatore dantur.

non

non facti non dantur testes: ergo nihil prosunt a parte defensoris. quid ergo facit pro defensore? oratio scilicet; cuius potestatem Hortensius non habuit tacente accusatore. nam ergo defendere Verrem non ausus est, sed, quia non poterat ut uolebat, in totum praetermisit Hortensius. Si, quam diem qui istum eripiendum redemerunt.] Fingit Tullius peruenisse se ad pactionem eorum, qui in se susceperant procurationem corrumpendorum iudicum, et liberandi Verris. quos ita in cauendo scripsisse dicit, pro eo se promittere corrupturos esse iudicium, si post kal. Ian. de Verre iudicarent. In eam diem ego.] Essem stultus, inquit, si, quam diem illi in promittendo elegerant, ego in accusando non refugissem, praesertim cum possem effugere, si imprudens non essem.

97.

Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur.] Alij fecerunt hoc dies XX*, alij pauciores, alij plures. Aut ex isto, quem sui simillimum produxit.] Reprehendunt homines stultissimi Tulliú, quòd in filio Verris innoxiam laedat aetatem, ignorantes illum accusatoria arte prouidere, ne in epilogis productus ab Hortensio conciliet misericordiam iudicum patri. Lenonum, aleatorum, perductorum.] Lenones sunt scortorum, perductores etiam inuitarum personarum, & in quibus stupra exercita legibus uindicantur. Quaestor Cn. Papirio consuli fuisti.] Vno nomine Cn. Papirij Carbonis & tépus criminis significauit, & crimen. legitur tamen*

&, Consule. Obtigit tibi consularis.] Prouincia, subauditur.

97:

Dissensio ciuium.] Leuiter dixit bellum ciuile grauissimum Syllae cum Marianis. Quid sentire debueris.] Cum quibus facere. Ac sorte.] Potuisti enim, & debuisti, si nolles, repudiare illam sortem, aut susceptam tueri. Pecunia attributa.] Quae in stipendium militum de aerario a tribunis aerariјs adnumerari quaestori solet. ergo Verri adnumerari intelligitur. Voluntatis assensionisq. eorum.] Syllanorum scilicet. Compilarit.] Pilos peruellerit; sic fraudauerit furto, ut ne pilos quidem in corpore spoliatis reliquerit. Ad nobilitaté.] Hoc est ad suos. totum hoc per ironiam dicitur.

98.

Accepi, inquit.] Referri ad aerariũ ratio solet pecuniae publicae a quaestoribus. Verres igitur retulit. sed Tullius hoc reprehendit, primo falsam hanc breuem relationem esse, deinde iccirco accept ã, quia proditor Carbonis fauorem sibi apud Syllam comparauerat. nam paucis uerbis, quid acceperat, quid reliquerat, dixit. Dedi stipendio, frumento, legatis.] Haec omnia nomina sunt erogationum: quibus, aut stipendium militibus dedisse se, dicit Verres; aut frumentum coemisse in annonam exercitus; aut legatis, et proquaestori in sumptum dedisse. eis enim alimenta de publico dabantur. Cohorti Praetoriae.] Comitibus consularibus. Veteres enim omnem magistratum,

stratum, cui pareret exercitus praetorem appellauerunt. unde et praetorium tabernaculum eius dicitur, & in castris porta praetoria, & hodie quoque praefectus praetorio. Pro quaestore.] Idest, pro officio quaestorio. significat autem quaestoris annonas. sibi imputat pecunias publicas datas Verres. Accepi, inquit, uicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos decem & septem nummos. Reliqui Arimini sexcenta millia.] Haec summa cum ratione consentit. Hoc modo aut tu Hortensi, aut ego.] Ambo enim quaestores fuerant. Quae ne falso quidem potuit.] Non enim uerisimile est, tantae pecuniae rationem duobus uersiculis confici potuisse. Oppidum sibi elegit Ariminum.] Hoc oppidum Albinouanus Syllae prodiderat, dux ipse Marianus. Recita denuo. P. Lentulo, L. Triario quaestoribus.] Hoc est caput lectionis relatarum a Verre rationum ad aerarium totius quaesturae eius. Non ut honos, & dignitas.] Pro nobilitate pugnante Sylla contra Marianos. hac enim de caussa se transfugisse aiebat Verres, ut dignitas & salus nobilitati restitueretur.

98:

Idem fecisses, quod anno post M. Piso.] Exemplo urget Verrem; ut ostendat, quid facere potuisset, nisi furtum pararet. Beneuenti esse iussit.] Beneuentani plerique Syllani erant.

99.

Non modo non exsistit.] Emergit, exoritur, exsurgit. Mallcolo occiso.] Oratorie, pro mortuo oc-

cisum dixit. Quae in istum ualebant crimina.] Apertius hoc postea dicturus est Tullius. etenim accusator Dolabellae uolens indice Verre uti contra Dolabellam, librum criminum communium Verris & Dolabellae Verri ostendit, & promisit haec se crimina non obiecturum, si sibi Verres & caussam omnem Dolabellae proderet, & testimonium aduersus eum diceret. quare Verres Dolabellam, cui legatus, & proquaestor fuerat, oppugnare compulsus est. Inimicos autem accusatoresq. Dolabellae, Caesarem dicit. nam Scaurus Dolabellam alium accusauit, nec damnare potuit. Miser cum esset.] Miserum pro innocente Tullius ponit. sic alibi: Et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum; me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari uelint.

99:

Ex communi calamitate.] Ex Syllanis temporibus scilicet: ne diceret de Sylla, clausit, ut diceret, Sylla mihi iussit, Sylla hoc fecit. Circumscripto.] Sublato, circumducto, ac praetermisso. alias decepto significat. Posteaquam Cn. Dolabellae.] ἀνακεφαλαίωσις de Dolabella. nam supra de eius damnatione dicebat.

100.

Est alius mihi locus.] De signis scilicet. an peculatus, si hinc euaserit Verres? Aestimatum.] Imposito pretio exactum, secundum legem repetundarum. Ita magni fluctus eijciebantur.] Extra fines

litoris

litoris exibant. Temporibus exactis.] Mensibus exactis.

100.

» Sacra putatur.] Sacra mari colitur medio. elegerunt potius sacra dicere, quàm, id quod in consuetudine est, sacrata. Vt ne Persae quidem, cum.] Dario Xerxeq. duce. Dijs hominibusq.] Quia non solum hostes erant, utpote barbari, uerum etiam more gentis suae nulla dijs in terris templa condenda esse credebant, praesertim cum uni Soli, quem uenerarentur, uix mundus ipse sufficeret. Erant ergo & aedium sacrarum & simulacrorum euersores.

101.

Equos, muneraq.] Quaerendum, cur equos a ceteris muneribus separauit. an, quia Asiani magno pretio aestimant equos? Quem quondam in Comitio uidistis.] Licebat enim mutua haec signa deportare Romam aedilibus ad ornatum ludorum, & rursum socijs reportare. nec hoc crimen distulit in orationem, quae est de signis: quia specialiter crimen & breue est; nec habet, quod adijci possit. Iunonis Samiae.] Hinc Virgilius,

» Posthabita coluisse Samo.

Non ad praetorem, sed Romam deferri oportere.] Atqui legimus, de Oppio & de Procilio non apud populum Romanum depositas esse querellas, sed apud eos, sub quibus agebant aut quaesturam, aut legationem. legatus autem Verres non Neronis, sed Dolabellae erat. Cum obsignandi gratia uenissem.]

Moris fuit, ut accusator obsignaret domum, & clausa omnia eius, quem accusaturus erat; ne qua furtorum indicia aut in uasis, aut in signis, aut in litteris constituta, ab eos remouerentur. Ad omnes columnas.] Locus intercolumnium dicitur. In silua.] In uiridario. Sub dio.] Idest, sub caelo. caelum Graeci τὸν δία dicunt: sed ita declinatur, hoc dium, huius dij, huic dio, hoc dium, o dium, ab hoc dio. Quàm diu alium praetorem.] Metellum scilicet, cum iudicibus, quos in horum locum, quemadmodum supra dixit, subsortiturum se Verres esse credebat. Nostris testibus, quàm horis tuis.] Vsus est enim prima actione Cicero magis testibus suis, quàm temporibus, idest sibi ad dicendum lege datis.

101:

Quaesitorem.] Legitur &, Quaestorem. si quaesitorem; illum ipsum Glabrionem, cuius cura est ut socijs omnia rapta reddantur; si Quaestorem, eum, ad quem rediguntur pecuniae ex proscripti bonis, & a quo socijs adnumerantur. Sectorem autem dicit aestimatorem redemptoremq. bonorum damnati, atque proscripti; qui, spem sectatus lucri sui, idest secutus spem aestimationis suae, bona omnia auctione uendit, & semel infert pecuniam uel aerario, uel socijs. contra hos igitur iam pugnat Verres, inquit Tullius, subtrahens omnia signa, non contra me, qui illum, etiam subtractis signis, testimonijs tamen possum conuincere. Trierarchus.] Naui triremi praepositus. Triremis ternos remorum ordines habet.

bet. ita & biremis, & quadriremis, & deinceps dicuntur. Quem omnia intus canere dicebant.] Cum canunt citharistae, utriuſque manus funguntur officio. dextra plectro utitur: & hoc eſt foris canere. ſiniſtra digitis chordas carpit: & hoc eſt intus canere. difficile autem, quod Aſpendius citharista faciebat, ut non uteretur cantu utraque manu, ſed omnia, ideſt uniuerſam cantionem, intus & ſiniſtra tantum manu compleсteretur. unde omnes quotquot fures erant, a Graecis Aſpendij citharistae in prouerbio dicebantur, quòd, ut ille carminis, ita isti furtorum occultatores erant. ualet hoc prouerbium & in eos, qui multum inteſtinis ſuis commodis conſulunt praeter honeſtatem. Artificio ſuperaſſe.] Vt interius poſitus eſſet, qui intus cantare conſueuerat.

102.

Pergae fanum antiquiſſimum.] Apparet oppidū Pergam uocari, cuius nominatiuus caſus Perga eſt: ergo aduerbium loci, Pergae. Fanum, religioſiſſimum templū, unde fata petuntur. Quid de L. Scipione?] De quo cum ſenatus ambigeret, utrum idoneus eſſet, qui in Aſiam contra Antiochum mitteretur; P. Scipio Africanus, frater eius, legatum ſe ei obtulit ad id bellum gerendum, & uictoriam reportauit. Quid de L. Mummio?] Legatorum populi Romani uiolatorum cauſſa bellum aduerrſus Corinthum Graecam urbem geſſit populus Romanus, eáq. deleuit duce Mummio. cur autem Graecorum triumphorum ponit exempla? quia de ſignis loquitur, quo-

rum copia apud Graecos est constituta. Omnes erant eiusmodi.] Boni scilicet. P. Seruilius.] Bona occasio promerendi iudicis, cum obtestatione coniuncta. hic enim bellum in Cilicia gessit, deq. ea triumphauit, captis Coryco, Olympo, Fasylide, tribus magnis eius terrae urbibus.

102:

Legatus quaestorius.] Legatum ex quaestore agens. Per triumphum uexit.] Ferculis enim signa ante triumphantem uehi per pompam solebant. Ad aerarium perscribenda.] Haec fuit ueterum diligentia, ut, quod quisque de subiugata prouincia per triũphum apportauisset, perscriptum in tabulis in aerarios reponendis conseruaretur. Figuram, statum.] Status est circa gestum situmq. membrorum: figura circa ornatum & habitum uestis, insignium, & armorum. Certe maior est. Non uideo, quid apportet hic sensus. nihil enim mirum, diligentiorem esse Seruilium, quàm Verrem, si ita est. nisi forte, quod ait, Certe maior est, sic accipiamus, quasi dicat, Verre maior est: & quod subiunxit, argumentum sit, uirtutis, quàm uoluptatis, maiorem esse fructum. Dices tua quoque signa.] Oratoria πλάσει hanc sibi obiecit quaestionem, quae genus confessionis in se habet. nam aedili atque praetori Hortensio, & item Metellis, rapta ex prouincijs signa ad ornandum forum & Comitium commodauerat Verres. olim enim, cum in foro ludi populo darentur, signis ac tabulis pictis partim ab amicis, partim e Graecia

commo-

commodatis utebantur ad ſcenae ſpeciem, quia adhuc theatra non fuerant. Comitium.] Locus propter ſenatum, quò coire equitibus, & populo R. licet.

103.

Qui ſe iudiciorum dominos.] Hortenſium, ceterosq. nobiles. Et Aſia, atque Achaia.] Vnde fuerant iſta ſigna per furtum ſublata. Ab ſocijs per ſcelus ablata, ereptaq.] Nam ſolebant magiſtratibus commodare reddenda. Quoniam quidem cum imperio ac ſecuribus.] εἰρωνεία μετὰ συγχωρήσεως. Cum imperio ac ſecuribus, bene: quia non licet negotiari magiſtratibus, ſed priuatis. Habeo & iſtius, & patris eius accepti tabulas.] Ideſt, acceptarum pecuniarum. legitur &, Ab eo, &, Accepi. moris autem fuit, unumquenque domeſticam rationem ſibi totius uitae ſuae per dies ſingulos ſcribere, quo appareret quid quiſque de redditibus ſuis, qui de arte, fenore, lucro ue ſepoſuiſſet quoque die, & quid item ſumptus dumni ue feciſſet. ſed poſtquam obſignãdis litteris reorum ex ſuis quiſque tabulis damnari coepit, ad noſtram memoriam tota haec uetus conſuetudo ceſſauit. dicit igitur Tullius, habere ſe & patris eius tabulas, quoad uixit, & ipſius Verris, quoad confeciſſe dixit. ex quibus proditur, quàm multae tabulae pictae, quot ſigna apud eum nulla emptionis origine furto capta noſcantur. remoraturq. in eo, quòd ſe dicat Verres non ex aliquo tempore coepiſſe litteras domeſticae rationis facere, ſed ex aliquo tempore deſtitiſſe: quod factum nullo exemplo

defendi

defendi potest.

103:

De Antonio.] Hic est M. Antonius dissolutissimus curator totius orae maritimae, Cretae mortuus: de quo ipse dicet, Postquam M. Antonij infinitum il-
» lud imperium senserant: & quem Sallustius ait per-
» dundae pecuniae genitum, & uacuum a curis nisi instantibus. *Est aliqua etiam huiusce rei ratio.*] Vel mala, uel bona. dicit ergo, etsi non bonam, apparet tamen esse aliquam rationem. Aut ipse hoc dicit. bona ratio numquam scribendi, iudicium perseuerans de tabulis non conficiendis: aliquando coepisse, correctio erroris in melius: destitisse cum coeperis, mala ratio. est enim inconstantia, & mutatio quaedam in deterius. *Vsque ad M. Terentium, & C. Cassium consules.*] Ab horum consulatu uidetur tabulas Verres rationum suarum destitisse consignare: quamuis a praesenti tempore non longe abest. *Alio loco, cuiusmodi sit, considerabimus.*] Scilicet ad tegenda furta pertinet ista praetermissio rationum, ne, conscriptis ijs, quae ante habuit, & ijs, quae nunc habet, extraordinaria rerum possessio cerneretur. *Atque utinam neges.*] Cum enim confiteris; etsi improbe, uideris tamen aliquid dicere, cum dicis, emi, non rapui. si autem negaueris; & conuinceris, & huiusmodi defensione nudaberis. *Impluuium.*] Locus sine tecto in aedibus, quo impluere imber in domum possit. *Quae sectorem exspectant.*] Repetundarum caussa ita se habet, ut, si conuictus reus sit, atque

atque damnatus, pecuniam reddat aestimata lite, hoc est in pretium redactis omnium furtis: quam summam pecuniae, proscriptis eius bonis, sectores curabant. Sectores autem dicti sunt, qui, spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur, proq. ijs pecunias pensitabant singulis: ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo uenditabant. sola ergo haec duo signa dicit apud Verrem relicta, asportatis ad amicos ceteris signis. At credo.] Transitus ad aliam criminum speciem. non enim haec, quae ante acta sunt, sic dicit, tamquam Siciliensia crimina, propria huius cognitionis; quae per singulos libros constat esse diuisa, ut de iure dicundo, de frumentaria, de signis, de supplicijs.

104.

Ad summum Graecorum otium.] Dixit hoc secundum illam sententiam de Graecis habitam, quos otiosos & leues esse consensum est. Cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset.] Ergo non e rep. ire coactus est; sed, ut mitteretur, ambitione perfecit. Nicomedes autem Bithyniae rex est, Sadala Thraciae, ambo socij populi Romani. Ianitorem quendam.] Ianitorem cum dixisset, addidit Quendam, ut ostenderet non appellatiuum nomen esse, sed proprium. Videant.] Si in promptu res est. Inuestigent.] Quam non uideant. & ideo posterius positum. Homo factus ad istius libidines.] In nascendo sors est, in faciendo industria. bene ergo non natum, sed factum dixit: non enim naturam perductores procreare Ver

ri, ſed ipſum ſibi docendo poſt eos fingere.

104:

Cum ſuae partes eſſent.] Ideſt, uiciſſitudo tangeret. ſimul enim oſtendere uult, nec ſuſcipiendum ſibi eſſe nunc hoſpitem; &, cum ſuſcipiat, condignum ſolere ſuſcipere. Vna cupiditate.] Vna uel praecipua: uel uere Vna, extra quam non iure, non more, non honeſtate moueretur. Ius ſuum.] Ne Rubrium pateretur. Laborabat.] Bene, quia inuitus ſuſceperat hoſpitem ſe indignum.

105.

Quid opus eſſet.] Vt mulieri ſcilicet uis afferretur. Graeco more biberetur.] Grãdibus, inquiunt, poculis, & meracis potionibus, qui non intelligunt dicta Ciceronis: et hoc putant Graeco more potare. Eſt autem Graecus mos (ut Graeci dicunt) συπιεῖν κυαθιζομένους, cum merum cyathis libant, ſalutantes primo deos, deinde amicos ſuos nominatim. nam toties merum bibunt, quoties & deos & caros ſuos nominatim uocant. Poſcunt maioribus.] Sunt, qui producta ſcilicet O litera poſcunt legunt, quaſi ſaepe potant. ſed, poſcunt, prouocant intelligendum eſt: ut ſit ſenſus: prouocant ſe inuicem. maioribus autem poculis poſcunt, ideſt petunt: ut ſubaudiatur, bibere.

105:

Quaerunt, quid optimum factu ſit.] Adeo non graeca leuitate res geſtae ſunt, ſed agitato conſilio defenſa libertas.

Leuius

106.

Leuius eorum peccatum.] *Magna ui oratoria, etiam parcere, peccatum dicebant, inquit, quia Verri parcebatur; ſed tamen leue, quia legato. Sic iſte multo ſceleratior, et nequior, quàm ille Hadrianus.*] *Cinnanis temporibus cum C. Fabius Hadrianus, ut alij aiunt, legatus, ut alij putant, propraetor, uel praetor, prouinciam obtineret Africam; Vticae in praetorio ſuo uiuus uſtus eſt, quòd, corrupto ſeruitio ciuitatis illius, de principum nece conſpiraſſe dicitur. ſed opportune Tullius cauſſam tacet illatae necis in Hadriano, & inultam mortem eius oſtendit: quem dicit oratorie non in praetorio, ſed domi ſuae uiuum crematum. &, Ille, ſic dixit, ut de notiſſimo uideretur loqui. Accenſus Neroni.*] *Accenſus nomen eſt ordinis, & promotionis in militia; ut nunc dicitur, princeps, uel commentarienſis, aut cornicularius. haec enim nomina de legionaria militia ſumpta ſunt.*

106:

Interpellauit.] *Interpellare, eſt mediam alterius orationem interrumpere, uel actione ſe alterius interponere. Apparet ergo, Hortenſium, quamuis diu multumq. tacuerit, Tettium in medio teſtimonio perſtrinxiſſe, quòd diceret Philodamum adeo malam cauſſam habuiſſe, ut a C. Nerone damnatus ſit. Putaſſe non oportere.*] *Reprehenſio iudicati ab ea parte, qua cauſſae deriuatio facit, ne nobis iudicata obſint. non enim cauſſam Verris releuatam eſſe, ſed*

illos

illos damnatos, quòd, quoquo modo, occisum hominem esse constaret. Pertimuit iste.] Mire orator, non Verrem uindicare morte Philodami, sed crimen suum releuare potuisse: quo alterum iniuriam passi est, alterum male sibi conscij. Contendit ab eo.] Extorsit.

107.

Togati, creditores Graecorum.] Noluit dicere equites Romanos; sed Togatos dixit, & Creditores Graecorum, ut ostenderet caussas gratificationis in Verrem. Accusator apponitur.] Non dicit, accedit, sed a Verre scilicet subornatur. Et ex creditoribus Lampsacenorum.] Et hic caussa gratiae in persona ostenditur accusantis. Vt de Philodamo, Amplius, pronunciaretur.] Mos ueterum hic fuerat, ut, si absoluendus quis esset, statim absolueretur; si damnatus, statim damnaretur; si caussa non esset idonea ad damnationem, absolui tamen non posset, Amplius, pronunciaretur. Quid ego nunc in altera actione.] Hic apparet, etiam in ampliatione sic alteram dici, quemadmodum in comperendinatione. Cn. Dolabellae spiritus?] Plus significauit dicendo, spiritus, quàm si, animositatem, contentionem ue, diceret.

107:

Perpaucis sententijs.] Per, nimium. paucis sententijs autem eum dixit damnatum, ut ostenderet uix paucos inuentos, qui, ad opprimendum eum, numerum damnationis implerent post ampliationem.

Icciro

Iccirco ne exercitum, atque hostem relinquebas?] *Recte dixit: bellum enim a Dolabella gerebatur in Cilicia.*

108.

Sed etiam spoliatũ auxilijs.] *Auxilijs pro auxilio, quaestoris scilicet. aut, Auxilijs, ipsius pecuniae, quae auertebatur. sic Virgilius:*

» *Auxiliumq. uiae ueteres tellure recludit*
» *Thesauros.*

Ad inimicos tuos.] *Accusatores scilicet caussarum. Nisi damnato.*] *Non posset enim rationes falsas ad aerarium refrrre Verres, nisi damnato Dolabella, qui redarguere mentientem praesens ualeret. Testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti.*] *Contra Philodamum. Bellum ne populo R.*] *Sic enim ad Neronem scripserat Verres.*

108:

Nisi publice satis factum sit.] *Nisi decreto publico traditi ad poenam sint culpae auctores. satisfacere est enim, tantum faecre, quantum satis sit irato ad uindictam. Et ciuitati bellum indici.*] *Vt Corinthijs, ut Tarentinis. Lictorem tuum.*] *Cornelium scilicet. Legitimum tẽpus ad ulciscendum.*] *An uitio magistratus? accepto enim successore ad magistratum accusari possunt.*

109.

Et ais, iudicium esse factum.] *Locus reprehensionis contra iudicatum; ne prosit Verri, Philodamum esse damnatum.*

109.

In alios transtulisse.] Non in Philodamum. Neque in eos, quos tu insimularis.] Dixeris, uel accusaris. sensus hic est. & alios, inquit, non Philodamum, accusasti: & ij ipsi, quos accusasti, damnati non sunt. Vbi hos persequeris?] Subauditur, nusquam, ἐν ὑποκρίσει. Ab accusatore interrogatus.] Verres scilicet, productus in caussa Philodami, & interrogatus. loqui enim, nisi interrogato, testi non licebat. interrogatur autem & ab eo, contra quem productus. Cur imminuisti ius legationis?] Qui potestatem suam in administrando non defenderit, imminuti magistratus, ueluti maiestatis laesae, reus est. Quòd is Ephesi.] Ephesus ciuitas, in qua Dianae numen peculiariter colitur.

110.

Sed etiam inter hostium tela.] Inuidiose orator hoc addidit, cum de magistratu dicat, non legato. nam legatorum, in foederibus faciundis, uel legibus pacis belliq. dicendis, sancta corpora iure gentium atque inuiolata seruantur. De sua classe.] Habent enim Milesij praesidiariam classem, ex foedere praebendam populo Romano maritimis necessitatibus. Myoparo nauigij nomē est. L. Magio, & L. Fannio.] Hi transfugae facti a Mariano exercitu, apud Mithridatem agentes, ab eodem rege ad Sertorium missi erant de paciscenda societate belli aduersus Romanos: quos in Italia iam positos, & ad Sertorium festinantes, & hostes iudicauerat, & inquirendos

mandauerat

mandauerat ſenatus. hi tamen ad ultimum ad Romanos, prodito ex magna parte Mithridate, redierunt.

IIO:

Vſque ab Dianio ad Sinopem.] Dianium Hiſpaniae maritima ciuitas, Sinope Ponti eſt, ubi rex Mithridates erat. Renunciationemq. eius.] Quia renunciauerat, nauem a Verre L. Magio ueditá fuiſſe. Non ſolum illud perſcribunt, quod tum prohibiti ſunt, ſed etiam cauſſam adſcribunt.] Hoc eſt, non ſolum prohibitos ſe ſcribunt, ſed cur ſe magiſtratus ipſe prohibere curauerit, ne, cum oporteret, in litteras publicas referrent quod geſtum eſſet.

III.

Qui tametſi Februarium menſem.] Hic eſt menſis, quo frequens ſenatus poſtulatis prouinciarum, legationibus audiendis datur. Et conſulum deſignatorum nomen exſpectant.] Et, Extimeſcunt, legitur. nam utroque uerbo idem ſignificatur. Hortenſii autem & Metelli opibus dicit legatos Mileſios poſſe terreri, ne de myoparone dicant; praeſertim cum ad beneficia petenda uenturi ſint Februario menſe; & in manu ſit conſulum, quando, & quemadmodum referant ad ſenatum. & bene Nomen conſulum dixit, ut potentiam demonſtraret eorum, quorum etiam nomen formidiné efficit. Religione adducti.] Quia iurati teſtes produci ſolent; non ſolum, ne falſa dicant; uerum etiam, ne, quae uera ſunt, taceant. Legum domeſticarum metu.] Patriae ſuae legum, quibus coguntur de incommodis patriae non tacere. C. Malleolo,

leolo, quaestore Cn. Dolabellae, occiso.] Suspicioso uerbo usus est. nam non insistit, ut probet a Verre occisum esse: sed ita uult uideri, quia Verri mors eius lucro fuit. Alteram tutelae.] Filij Malleoli tutor factus est Verres. Syngraphas fecerat.] Inter syngraphas & cetera chirographa hoc interest, quòd in ceteris tantum, quae gesta sunt, scribi solent; in syngraphis etiam contra fidem ueritatis pactio uenit, &, non numerata quoque pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria uoluntate hominum scribi solent more institutoq. Graecorum: & ceterae tabulae ab una parte seruari solent; syngraphae signatae utriusque manu, utrique parti seruãdae tradũtur.

III:

Extrema cera.] Vltima tabula, ultima parte tabulae. Expensa Chrysogono seruo.] Quaeritur, cuius seruo. Verris scilicet, non Malleoli. Quadrarint.] Solida facta sint; ut neque plus quidquam, neque minus inueniatur in summa. ubi enim ratio sine fraude est, difficile est sexcenta, detractis quadringentis, quadrare, & solidari, uel solida fieri, quin aut minus, aut plus aliquid reperiatur. Vt illa de Cn. Carbonis pecunia.] Et ibi enim, sexcenta superfuisse, mentitus est. Nomen infimum.] Vltimum titulum. infimum autem, ut appareat falsum esse.

II2.

Commune Miliadum.] Mire, Commune, rempublicam. Frumento imperando, aestimando.] Licebat enim magistratibus in usus suos frumentum accipere,

cipere, si uellent, aut pro frumento pretium: quae aestimatio dicebatur: in qua re auarissimi quique infinitam pecuniam contrahebant, iniquum pretium socijs imperando. Coria, cilicia, saccos.] Cilicia texta de pilis in castrorum usum, atque nautarum. Dolabellae aestimatã.] Sub quo haec quaestor Verres admisit. Consistam in uno nomine.] Perseuerabo, inquit, in eodem titulo quaestorij criminis.

112:

Ex eodem genere.] Furtorum scilicet Verris. In sua potestate ac ditione tenuit.] Obnoxium criminum conscientia, & societate cum reo Dolabella, cui proquaestor fuerat, & legatus. Homo adolescens.] Quia cupidius accusauit, quàm grauiorem uirum decebat: sed excusatur aetate. Eorum omnium uoluntatem repudiaui.] Quia non, ut Scaurus, adolescens accuso. Non accusatorem maxime laudari uolo.] Accusatorium nomen in totum uiro bono fugiendum est. uel hoc dicit, se uelle non satis accusatorem uideri. tale est illud Terentianum,

" Eia, ne parum leno sies.

Rationes ad aerarium.] Quia redargui potuit earum falsitas, si ante damnationem Dolabellae more quaestorum rationes ad aerarium retulisset. sic enim fiebat ante, cum de prouincijs quaestores Romam redijssent. Perinde quasi exscribendi.] Etsi occupasset accusator tabulas rei, aut amicorum eius, tantum ad necessarios usus licebat exscribere, id est exempla transferre.

Qui nũquam rationes ad aerarium referat.] Hoc ideo, quia nec superioris quaesturae, quae cum Carbone fuit, rationes ad aerarium retulisset. *Tribus uersiculis.*] Ait enim, Accepi, dedi, reliqui. *Quaestores quoque.*] Bini quaestores in Sicilia quotannis erant singulis praetoribus, Lilybaetanus, & Syracusanus. *Omen magis, quàm caussa.*] Omen, auspicium: caussa, excusatio. Omen autem ideo dixit, quia eius exemplum attulit Verres, qui pecuniarum damnatus est. *Faece.*] Residuis sordibus. *Nomina.*] Tituli, & capita criminum. *Quòd minus Dolabella.*] In hoc capite, ut ostendat falsitatem rationum Verris, dicit, non conuenisse summas Dolabellae cum ipsius summis: in qua re uult credi, non Dolabellam, sed Verrem fuisse mentitum. *Hinc illae extraordinariae pecuniae.*] Sordida lucra, & furta significat. nam eae sunt, quae neque de redditibus, neque de annonis, neque de aliqua legitima accessione, ut donationis, aut hereditatis, uerbi gratia, uidentur adiectae. *Hinc ratio cum Q. & Cn. Postumijs, Curtijs.*] Hi sunt, qui extraordinarias pecunias Verris tractabant: quae in tabulis Verris numquam scriptae sunt, ne se ipse proderet, ac pecunias tantas suis litteris indicaret. *Hinc sestertium quatter decies P. Tadio.*] Et extraordinariarum Verris pecuniarum susceptor hic ostenditur Graecorum testimonio.

Cui

113.

Cui sit data, nihil ad me.] Oratorie, quae probari non possunt, fingit se uolũtate negligere. Terentius:
» En, non dico. quasi non noris, tentatum aduenis.
Tabulas cum conficeres.] Quo modo ergo dicit, Verrem tabulas non habere, sed aliquo tempore coepisse non scribere? haec ergo tempora rationis tabulas confectas habent. *His expensum non ferres.*] Expensum ferre, est scribere, te pecuniam dedisse. *Acceptum Curtij referrent?*] Accepisse a te se scriberent, expensum tulisse te sibi scriberent.

114.

Vt ex utroque genere.] Summa diuisionis & actionis praeturae urbanae & criminum C. Verris, in duobus constituta, iurisdictione, & sartis tectis. *Qui auspicato a Chelidone.*] Auspicari dicuntur ineuntes magistratus. et quia chelidon, idest hirundo, urbem frequentat, facete urbanam prouinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam. *Neque census esset.*] Neque centum millia sestertium possideret. nam more ueterum censi dicebantur, qui centum millia professione detulissent. huiusmodi adeo facultates census uocabantur. Alij sic intelligunt. Neque census esset, hoc est neque census eius in quinquennium illud esset factus, quorum annorum spatio instaurari census solet apud censores, quorum administratio per lustrum, hoc est quinquennium, extenditur. *An tentatus.*] Tamquam scire quisuellet, qualem se praetorem fuerit praebiturus.

114:

Appellat heredem.] Iniuriosum uerbum in perso na praetoris. appellatio enim est inferioris ad potiorem. Cum intelligam, legem Voconiam.] Voconius legem tulerat, ne quis census, hoc est pecuniosus, heredem relinqueret filiam. hoc ergo caput edicti est legem uoconiam probantis praetoris.

115.

Non improbum, non inofficiosum, non inhumanum.] Haec enim testamenta non solent ualere. nam improbum, contra leges; inofficiosum, contra merita; inhumanum, contra pietatem. Sua sponte scelerata, ac nefaria est.] Maleficia sponte, & non disputatione iurisconsultorum, sed naturali interpretatione fugienda sunt, ut ueneficium, parricidium, & cetera; quae etiam nullo prohibente euitanda sunt. Cornelia, testamentaria, nummaria.] Lex Cornelia nummaria, quae de moneta, ne quis priuatus pecuniam faceret. Ex certo tempore.] Vt etiam id, quod semper reprehensum est, tamen a certo tempore in iudicium ueniat, & a certo tempore plecti possit. Rata esse non patietur?] Hoc totum ἐν ὑποκρίσει ut quasi per indignationem dici uideatur, & interrogatiue. Cedò mihi leges Atinias, Furias, Fusias.] Istae omnes de iure ciuili sunt, nihil continent criminum capitalium, publiciq. iudicij.

116.

Bona, fortunasq.] Bona in ipsis possessionibus, for tunae in fructibus earum. Eripies igitur pupillae togam

gam praetextam?] Toga communis habitus fuit et marium, & feminarum: sed praetexta honestorum, toga uiliorum: quod etiam circa mulieres seruabatur.

116:

Hoc populus Romanus nō manu uindicasset.] Confusa locutio. abundare enim uidetur Non. Posteaquam ius praetorium constitutum est.] Ex quo ius praetorium stabilitum est. sic hoc dixit, quasi diceret, post conditam urbem Romam, aut post hominum memoriam, ex quo est ius praetorium. Tum uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret.] Si is intestatus mortuus esset. Ita secundum eum possessio daretur.] Quasi ab intestato agnati eius succederent, quamuis diceretur testamentum fecisse, si tamen tabulae non proferrentur. Et hoc uetus edictum, translaticiumq. esse.] Translaticia ueteres dixerunt non noua, nec nuper inuenta, sed aliunde translata. Si habuisset iste edictum.] Quale supra transslaticium dixit esse. Lege ageret in hereditatem.] Experiretur iure, quemadmodum probaret se heredem scriptum esse; & possessionem a praetore peteret. Aut pro praede litis uindiciarum, cum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret.] Aut peteret, inquit, ut possessor esset: aut acciperet ab aduersario satis pro praede litis uindiciarum, & ipse sponsionem faceret: & ita de hereditate certaret. Lis uindiciarum est, cum litigatur de ea re apud praetorem, cuius incertum est, quis debeat esse possessor: & ideo, qui eam tenet, satisdat pro

praede litis uindiciarum aduersario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium esset. Rursus sponsione ipse prouocatur ab aduersario certae pecuniae, aut aestimationis, quam amittat, ni sua sit hereditas, de qua contendit. Praedes ergo dicuntur satisdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est; ne interea, qui tenet, diffidens caussae, possessionem deteriorem faciat, tecta dissipet, excidat arbores, & culta deserat.

117.

Si possessor, sponsionem non faciet.] Subauditur, est: hoc est, si possessor est, sponsionem non faciet. Quid id ad praetorem?] Bene dixit. cum enim incertum sit, cuius debeat esse possessio; cur praetor dicat, si possessor est, quasi iam probauerit possessorem esse eum, qui incubauit? ergo, a quo pretium accepit, posserorem illum uocat, & uetat eum facere sponsionem: & cum in possessionem mittere praetor ipse deberet; quem non dum misit, iam possessorem appellat. Ergo quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non dares.] Contrarium posuit, ut ostenderet improbitatem gratificati praetoris. Ergo nec adimere tibi licet possessionem incubanti, nec dare iure poscenti. quod cum utrumque fieri oporteat, cur hunc possessorem nominas, a quo corruptus es, quasi eum, quia possessor dicitur, mouere de possessione non posses? Si de hereditate ambigitur.] Caput est edicti Verris. Hoc translaticium est.] Ciceronis uerba sunt. Qui se dicat heredem esse.] Verba Verris

Verris iniusta. dabo, inquit, si quis tabulas testamenti bene obsignatas protulerit. Sequitur, dabo, inquit, si se tantum heredem factum esse dixerit, quamuis ille testamentum non proferat. Apparet, Verrem contra Minuciam gentem fuisse corruptum ab eo, quē ante possessorem appellat in edicto, quàm ei possessionem paratus est dare. Ipse in Siciliensi edicto.] Figura prolepsis. non enim adhuc peruenimus ad Siciliam: cuius crimina, in accusatione futura sunt; in tempore, praeterita.

117:

Capite Anniano.] Proprie iuris capita dicuntur. In quibus ita intercessit.] Intercedere, ut uidetis, etiam praetor praetori solet, ut Piso Verri, appellatione caussae ad collegam facta.

118.

Quàm plena ac referta Chelidonis.] Plaebeia quaedam clientula Verris Chelido fuit, quae illum etiam moriens fecit heredem: qua caussa impune illam meretricem appellat orator. Tribunus pl.] M. Lollius Palicanus. Cuius rei.] Non in eodem negotio, sed generaliter, cuius criminis, idest crudelitatis. Suo tempore.] Cum agetur de supplicijs.

118:

Viros bonos, & honestos.] Quo modo igitur fallunt mortui uoluntatem, cum ad Verrem adeunt? an uetuste bonos pro magnis, honestos pro diuitibus posuit? an bonos, & honestos, ut ipse crediderat? Dat eis possessionem.] Iniuste. aut enim solui potius debuit

debuit testamentum, quod contra legem Corneliam factum fuerat; aut integrum cum uoluntate mortui permanere.

101:

Lex est: poena est.] Accusetur, inquit, cum fecerit, & damnetur: hoc praetoris est; non, prohibere ne faciat. qui enim ius dicit, factorum iudex est, non futurorum, dumtaxat in ciuilibus caussis. O modestum ordinem.] Quia ordinem dixit, equitum Romanorum ordinem dici quidam putant: sed libertinos significat; quorum non condicionem, sed more suo, quasi honestorum, ordinem uocat.

119.

* C. Sulpicius Olympus fuit.] Vetus locutio. eminus est Vulturnus Capua tria millia passuum. Ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat.] Edictum in caussa ueteri nouum adhuc ostendit, ut nummarium probet. nam ex ipso negotio uidetur edixisse Verres, ut omnis libertus non paterno tantum, sed etiam patroni filiae sextam relinquat hereditatis. L. Gellius.] Sine ornamentis nomen posuit, quia per se clarum est consularis & nobilis uiri.

119:

Aduenticia.] Quia ab alienatione hereditas ueniebat.

120.

Non alienus a matris eius genere, & nomine.] Qui putant εἰρωνικῶς pronunciandum, non uident contra testis suae dignitatem numquam dicturum Cicero

nem

*nem fuisse. ergo simpliciter accipiendum est. uult enim patrem Verris diuisorem fuisse, matrem honestiorem intelligi. Tabulas protulit.] Per quas probauit abisse a se pecunias certis nominibus inscriptas. non enim Verres scripserat se accepisse: sed illo tempore, unde, & quo modo, & per quos dederit, scriptum in tabulis ostendit. Quò maximarum rerum frequentissimae quotidie aduocationes fiunt.] Vel, uti consulantur, conuenientibus aduocatis; uel, ut alterutri parti apud arbitros adsint; uel, ut ipsi iudices in rem aliquam capiantur. Quibus de sartis tectis.] Harum rerum cura propria censoribus datur, idest * sartorum tectorum. uerum haec cum ceteris inite aut aedilium cura est annua. praetores, nisi senatus decreuerit, de hac re minus laborant.*

120:

Sine ullo intertrimento.] Detrimentum uel unius partis dici potest: intertrimentum non ad unius partis spectat, sed dantis & accipientis.

121.

Nullam columnam, quæ ad perpendiculum esse possit.] Perpendiculum linea laterum aequalitatem probat, a summo ad imum altitudinem probans. hoc cum in columnis omnibus, tum maxime in structilibus euenit, in quibus aut media, aut ima crassiora sunt.

121:

Sartis tectisque dominata est.] Addidit, que, ut esset plenum dictum. nam sarta tecta dicuntur. Frugalissimus homo.] Parcus, & attentus. Castissimus.]

ſtiſſimus.] Quo magis indignum ſit ad meretricem ueniſſe.

122.

Etenim iudicium id, quod prope omnium fortunarum.] Cauſſam Muſtius pecuniariam habuit Tullio defendente; cuius oratio non eſt edita.

122:

Foro ornato.] Haec fieri ludis ſolebant, qui in foro etiam tum dabantur. Ab eo mancipe, quem ipſe appoſuiſſet.] Rabonio ſcilicet fabro. Veteratoriũ.] Acutum, callidum. Quod eſt igitur remedium? quod?] Repetit, Quod, ut deliberantis cunctatio uideatur ineſſe uerbis eius. In bonis, praedibus, praedijsq. uendundis.] Bona praedia dicuntur bona ſatiſdationibus obnoxia, ſiue ſint in mancipijs: ſiue in pecunia numerata: praedia uero, domus, agri. haec omnia uenduntur, ſi rationi publicae locator ſartorum non reſponderit. Ad hoc autem haec omnia ſunt obnoxia, ut pro ſua uoluntate agat redemptor operis, quidquid ſuo periculo facit. tu autem Verres, cum ego populo R. ſim obnoxius & praedibus, ideſt fideiuſſoribus, & praedijs appoſitis, tu mihi non exactor ſis operis, ſed dominus uoluntatis? Vt optima condicione ſit.] Ad hoc, inquit, adſtrictus redemptor tenetur populo Romano, ut optima condicione, quod uult, de redemptione ſua agat. & tu eum excludis, quem ſolum admitti oportuit; ut ad eius pecuniam, ac ſumptum operis, quem illi imputaturus es, alius accedat.

Praedibus,

123.

Praedibus, & praedijs.] Praedia ſunt res ipſae, praedes homines, ideſt fideiuſſores, quorum res bona praedia non uno nomine dicuntur. Populo cautum eſt.] Aerario ſcilicet. Corriguntur leges, cenſorie. quod enim uideo.] Non εἰρωνικῶς *pronunciandum. Socium ne admittito.] Eum, qui tradere aedem debebat. Ne ue partem dato.] Aliud enim ſocius, aliud particeps. qui certam habet partem, non diuiſe agit, ut ſocius. Ne ue ei redimitto.] Ne ipſe iterum a ſe redimat, aut per ſuppoſitam perſonã alter ei redimat. Cuius praedia ſubierant periculum.] Satiſdatorem dicit fuiſſe D. Brutum.*

123:

Si quid operis cauſſa reſcideris.] Satiſdet damni infecti redemptor nouus ueteri, ſi quid pro neceſſitate operis in aede laeſerit. Qui redemerit.] Rabonium ſignificat. Qui a uetere redemptore acceperit.] Pupillum dicit. huic iubet ſatiſdare Rabonium, hoc eſt ipſum ſibi. nam, cum ſit tutor pupilli, utrobique res eius agitur. Hoc opus bono ſuo quoque] Verbum eſt res diuerſas ſimul comprehendens, hoc eſt bono latere, integris menſuris, apta arena, utili calce, machinis idoneis, proba materie. Manupretij machinae.] Manupretium dicitur, ubi nontã materiae ratio, quàm manus atque operis ducitur.

124.

De populo accedere.] Hucuſque a capite quod eſt, At enim, interrogatiue pronunciandum eſt. & contra

*tra responsiue, Omnes reiecti sunt. Omnia, inquit, facta sunt, ne quis de populo redemptor fieret, qui aut pupillo parceret, aut conscius praedae praetoris esset. Sed quaeritur, qui fieri potuit, ut, cum ex idibus Septembribus in kalendas Decembris diem operi faciundo praestituerit, omnes angustijs temporis excluderentur, in tanta facilitate operis faciendi, quantam ipse ostendit, cum diceret, minus esse operis illas quattuor columnas reponere, quàm unam ab integro nouam efficere. Respondetur, Ciceronem impensam operis paruam putare, non moram. sed has, inquit, angustias temporis non timuit Rabonius propter conniuentiam Verris. Neque kalendis Decembris, neque nonis, neque idibus.] Religiose in me * nominat uultu * diuo * nouit idus kalen. * Cicero nonas addidit, quamuis hoc pronunciatione soluatur. Et cum irrisione hoc dici uidere possumus. Istam diem quo modo assequitur?] Quo modo accurrit ad diem? Putabat se aliquid defensionis habiturum.] Vt diceret, adeo nullum apposuit redemptorem, ut post diem praestitutum operi non ab eo susceperim opus, nec in acceptum retulerim. Vt uno minus teste haberet.] Vt de tot, qui contra se sunt, testibus unum Rabonium detraheret.*

124:

Cum die ceteros exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem uenire nolebat.] Praestituendo diem angustissimam operi, duas res assecutus est Verres, inquit: & ceteros exclusit condicione temporis, &

ipsum

ipsum Rabonium in sua potestate habuit; qui uidebat quidem sibi praedam eripi a Verre, sed non se commouebat metu temporis praefiniti. Qui sibi ereptam praedam arbitraretur.] Rabonius scilicet a Verre sibi arbitraretur lucrum redemptionis ereptum. Quòd iam iste ferre non poterat.] Nimis enim erat inuidiosum. Rabonij tabulae.] In quibus scriptum est, ad Verrem pecuniam peruenisse, quam Rabonius tutor, pupilli nomine, dedit Verri, tamquam si ipse a pupillo acciperet. Gracchi credo, aut Saturnini.] Seditiosorum tribunorum pl.

125.

Sine bulla.] Simul cum praetexta etiam bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi bullientis aquae sinus communiens pectusq. puerile.

125:

Dubitamus, quid iste in hostium praeda molitus sit.] Scilicet, cum piratarum nauem cepit, & praedam omnem ad se auertit. Ex L. Metelli manubijs.] Ex aede Castoris, quam de manubijs L. Metellus exstruxerat; qui Metellus, subactis Dalmatis, Dalmaticus appellatus est. Manubiae autem sunt praeda imperatoris pro portione, de hostibus capta. A signo Vortumni in Circum maximum.] Signum Vortumni in ultimo uico Thurario est, sub basilicae angulo flectentibus se ad postremam dextram partẽ. Vortumnus autem deus inuertendarum rerum est, idest mercaturae. Circus antem maximus est idem,

in quo

in quo nunc Circenses spectantur. Quam tu uiam thensarum, atque pompae eiusmodi exegisti.] Sic exegisti. Exigere uiam dicuntur magistratus, cum uiciniam cogunt munire quamdiligentissime sumptu facto. Thensae autem sunt sacra uehicula: pompa, ordinum & hostiarum. Thensas alij a diuinitate dici putant: alij, quòd ante ipsas lora tenduntur, quae gaudent manu tenere & tangere qui es deducunt. Orbita autem duas res significat. nam orbita & rota ipsa intelligitur, & uestigium rotae in molli solo. Intercessisset contra legem Corneliam.] Vt tribuni pl. aliorum quoque magistratuum capessendorum potestatem haberent. persuasisse dicitur hanc legem Opimius. Contra alicuius hominis nobilis uoluntatem.] Catulum significat, qui tunc princeps fuit Syllanae factionis. Paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes.] Catulum, Hortensium, Curionemque significat.

126.

Manubias detrahere conatus sit.] Spolia quaesita de uiuo hoste nobili per deditionem manubias ueteres dicebant: & erat imperatorum haec praeda, ex qua, quod uellent, facerent. Nam de subsortitione illa Iuniana, iudices, nihil dico.] Sortitus erat iudices praetor Verres in iudicio, quo Oppianicus accusatus est a Cluentio. reiectione utrinque facta, subsortitus est in eorum locum Verres, ut mos est, alios. damnato Oppianico, cum in inuidia res esset, quòd pecunia reus uideretur oppressus; & princeps illorum

iudicum damnatus esset Iunius, quòd diceretur alios supposuisse, qui reum damnarent, non eos, quos praetor fuerat subsortitus; etiam Verres ipse, ut haec inuidia aduersus Iunium uera uideretur, sustulit, quos in suis tabulis habebat, & alios in litura scripsit, & obsignauit anulo non solum suo, sed etiam scribae sui, quem furtorum participem suorum & diuitem fecerat, & anulo donauerat aureo.

126:

Eiusdem modi subsortitioné homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putauit.] *Obscurus locus, sed, ut opinor, hic sensus est. Putauit, inquit, Verres eodem loco supponi potuisse iudices, qui se corrupti absoluerent, quéadmodum suppositi erant, qui Oppianicum cõdemnarant. ná Q. Curtius, sodalis eius, iudex quaestionis, subsortiebatur in locú reiectorú, quos iste redemerat, improbos iudices, quibus ad uenales sententias proferendas ultimo die subiectis uteretur. Facile autem pro ueris iudicibus improbi supponi poterant uolente hoc iudice quaestionis, et illis patiétibus, qui ueri iudices erant: quia nisi citati non considebát; & graue onus erat, & incõmodum iudicare. Q. Curtium, iudicé quaestionis.*] *Apparet hunc post hoc factum a Cicerone esse reiectum conuicio populi, qui in corona aderat. Ex hac decuria nostra.*] *Decuriá modo ordinem, ac per hoc ex uobis: quia honestiorú decuriae, in ſeriorum centuriae dicebantur. Cuius mihi copiam quamlargissime factam oportebat.*] *Quae scilicet no fieret, si pro uobis alij subijcerétur. Quos iste*

annuerat.] *Quasi diceret, suggereret.* *Sine causa.*] *Non reiectis scilicet ijs, in quorum locū alios sub* * *sortiebatur. hoc est uestro nobis manēte neque reiecto.*

COMMENTATIO IN quartam Ciceronis contra C. Verrem orationem, de praetura Siciliensi, & primum de iuris dictione.

ARGVMENTVM.

HAEC *sine dubio ad accusationem propositi criminis spectat oratio. nam in superiore anteactae res sunt expositae: quae quia magis adiuuant accusationem, quàm ipsae sunt principales, in unum librum coactae sunt iudicio Ciceronis cursim enumerantis, quae Verres quaestor, quae proquestor, quae legatus, quae denique praetor urbanus admiserit. ubi uentum est ad caussam ipsam, & Siciliensia crimina; quattuor libros edidit, unum de iuris dictione, alterum de frumento, tertium de signis, quartum de supplicijs: in qua distributione non ordo temporis, sed facinorum genera & momenta seruata sunt. Incipit autem a laude Siciliae, & egreditur ad crimen Dionis, deinde Sosippi, & Epicratis. Sed de iure Siculorum euerso frustra quidam Ciceronem reprehendunt, quòd non inde coeperit: cum superiora crimina non egeant eius-*

modi

modi tractatu, qui ad sequentia pertinet; & oratoris consilio a magnis iisdemq. clarioribus sumendum esset exordium. itaque post hoc de Heraclio, de expressis honoribus ab inuitis, de Epicrate Bideno, deq. rebus capitalibus, de Sopatre, de Sthenio: quae omnia genus unum criminum efficiunt: quod est de iure dicundo. alterum de senatoribus, de sacerdotibus, de censoribus pretio a Verre factis, de collatione in statuas, de publicanorum cum Verre conuenientia in furtis, de tabulis Carpinatij pecunias Verris extraordinarias continētibus. Genus caussae in omnibus Verrinarū libris admirabile. status principaliter coniectura.

126:

Ea me ad hoc negotiū prouincia attraxit.] Hoc uero plus est, quàm quod in Diuinatione dixit, Suscepi caussam reip.

127.

Princeps Sicilia.] Tum cum Messana ciuitas, seditione diuisa, auxilium contra Hieronem per alios a populo R. petijt: quod initium fuit discordiae. Numquam postea deficerent.] Apparet, quia post societates & amicitiam firmatam nihil tale commiserant. In amicitia perpetuo manerent.] Quae numquam defecerat. Signis, monumentisq. pulcherrimis.] Praeparatio ad librum de signis.

127:

Denique ille ipse M. Marcellus.] Hic, imperator cum esset, uicit, cepitq. Syracusas, & uictis pepercit. Quae cum manu munitissima esset.] Ne

quis diceret, Non fuit quod timeret. Cum ui consilioq. eepisset.] Ne quis diceret, Non potuit hostium urbem Syracusas. Quando illa frumentum.] Omne genus pensitationis in hoc capite positum est, canonis, oblationis, indictionis. Italico bello.] Sociali. Quae forsitan ne sentimus quidem iudices.] Quaedam commoda ita, ut non sentiantur, alia consequuntur, ut sanitatem integritas uirium. sentimus autem, si illa subtrahantur: cuiusmodi est, quod nunc dicit, negotiatores Romani lucra faciunt, & locupletes sunt de opportunitate Siciliae.

128.

Illam ueterem.] Bonam consuetudinem. Non hanc, quae nunc increbuit.] Malam. Neque publicanus, neque negotiator odio sit.] Haec sunt Romanorum hominum per prouincias nomina. Aram legum.] Tribunal praetoris, ac subsellia iudicum. Publico consilio.] Quia non potest negari, fuisse illos accusatores M. Lepidi, addidit, Publico consilio; quasi illud omnes tunc fecerint. Tametsi illum annum.] M. Lepidi praetoris, qui acccusari coeperat a duobus Metellis, Celere, & Nepote: qui cum legibus interrogassent, uicti eius apud populum gratia destiterunt. Vt bis ex eadem familia.] Semel, quòd proauus conseruauit uictor Syracusas: iterum, hic pronepos magistratu suo Siculos recreauit. Postquam M. Antonij.] Hic est M. Antonius, qui gratia Cottae consulis, & Cethegi factione in senatu, curationem infinitam nactus totius orae maritimae,

Siciliam & prouincias omnes depopulatus est, & ad postremum, inferens Cretensibus bellum, morbo interijt.

128:

In neminem ante hunc.] Recte: quia Lepidus legibus tamtum interrogatus, nec dum etiam coeperat accusari. Postulata consulibus, quae non postulata.] Ne ipse in Verrem concitasse Siculos uideatur, uoluntatem eorum in Verrem cum multis alijs rebus esse monstratam dicit, tum etiam quia petitiones ad senatum per legatos Siculi tales miserunt, ut non tam beneficia postulare, quàm huius iniurias describere uideantur: ut puta cum petunt, ne rei fiant absentes, quia Sthenius apud Verrem hoc passus fuerat; & alia huiusmodi. A quo mea longissime ratio.] A quo, a qua re, a quo negotio, accusationis scilicet. Publice, priuatimq.] Aut legati, aut suas iniurias persequentes. At quemadmodum, iudices, uenerint.] Obscurus sensus, & per hyperbaton cum parenthesi figura, & nouo modo, in sententia magis, quàm in uerbis explicatur. est enim sensus hic. at quemadmodum iudices uenerint, idest quàm animose contra Verrem, ex hoc cognoscite. & docet, quoties deterriti, & per quos, & quibus minis, accusandi tamen Verris non deposuerint uoluntatem. Saluti enim potius illorum consulam, quàm uoluntati.] Hoc ideo, quia contra Metellum dicturus est, Siciliae tunc praetorem.

129.

Quaestores utriusque prouinciae.] Duos quaestores habet Sicilia, Lilybaetanum & Syracusanum. nam praetori una prouincia est, quaestoribus duae. *Praesto fuerunt.*] Vt impedirent scilicet meam inquisitionem. sequitur enim, Non minus acres contra me fuerunt. apparet, cum triennio Siciliam tenuerit unus Verres, quaestores tamen per annos singulos huic esse mutatos. *Praetorem uero.*] Ipsum Metellum, successorem Verris. *Vna opera.*] Quòd Romam uenerunt, aut quòd processerunt in conspectum iudicum. *In laudando, atque repetendo.*] Accusando repetundarum.

129:

Qua ratione isti amica sit.] Ob remissa munera, societatemq. praedarum. *Alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio.*] Scilicet laudant aliae, sed non publico consilio, per priuatos testes. supra enim dixit, Praeter duas ciuitates, Mamertinam scilicet, & Syracusanam. *Vis illa summi imperij.*] Metelli praetoris in Sicilia, & Romae fratris eius Metelli alterius, consulis cum Hortensio. *Iniussu populi, ac senatus.*] Magnifice quidem Siculum tamen dicit & populum, & senatum. *Testimonium publicum, mandataq. acceperant.*] A suis ciuitatibus scilicet. *Vsu uenisse.*] Contigisse.

130.

Statim Romae, & ad Vrbem.] Praeturae ius. omnis enim magistratus, qui intramuranus non est,

nec

nec urbanus, etiam si administrator eius Romae est, ad Vrbem dicitur. Sallustius: Hi utrique ad Vrbem imperatores erant. Maximam uno anno pecuniam facere posset.] Cur uno anno? an quia diuinabat, Arrio sibi non successuro per triennium se fuisse in Sicilia futurum.

130:

Cum uideret in foro latrocinia.] Furta in aede Castoris, ac pro Rostris. In quarto actu improbitatis.] Fabula, siue tragica, siue comica, quinque actus habere debet. ergo & mire transtulit: & significatur, administrationes in rep. Verris infames tamquam scenicos actus spectaculo omnibus fuisse. Non solum genera furandi, sed etiam nomina.] Species negotiorum hominumq. significat. Quas ego istum in Italia scripsisse arbitror.] Quasi in naui scribere non potuerit. sed hoc eo dicit, quia constat Verrem negotia Siciliae extra Siciliam didicisse. Sacerdote praetore.] Hic & temporis admonitio est, & argumentum calumniae Verris, de qua Sacerdos nihil contra heredem statuerit.

131.

Quadruplatores.] Accusatores, siue delatores criminum publicorum sub poena quadrupli: siue, quòd ipsi ex damnatorum bonis, quos accusauerant, quartam partem consequebantur. Ad Vrbem.] Iam supra diximus, quid intersit ad Vrbem, & in Vrbe. Is, qui Erycinum montem obtinebat.] Lilybaetanus scilicet quaestor, non Syracusanus. nam

hos binos quaestores annuos habuit Sicilia. *Excursor & emissarius.*] Sic uocantur conciliatores furtorum, quae a magistratibus committuntur, atque internuncij. *Paullo tamen consideratiorem.*] Si consideratiorem, inquit, aliquatenus calumniatorem quaereret, reperire non posset. *Veneri absoluit, sibi condemnat.*] Sensus hic est: ita Verrem in caussa bona tamen praedatum, quasi minus damni esset, si Dionem Erycinae Veneri addicere uoluisset. *Quod non debebatur.*] Mire perseuerauit in caussas, ut ostenderet calumniam fuisse praetoris. *Quid ipsius Q. Caecilij Dionis.*] Ipsius, honorifice positum est, quasi alicuius magni hominis.

131:

Qui tunc in Macedonia fuit.] Proconsul scilicet: nam, ut opinor, Curioni successerat. *Sed legis exceptio?*] Qua non licet, ut testimonium defensori denunciet accusator. *E Chelidonis sinu.*] Alludit ad nomen, quòd hirundo, quam Chelidona Graeci uocant, ueri, idest tempori ueris, sit amica. *Si commissum quid esset.*] Commissa dicuntur, quae contra testatoris uoluntatem facta, aut non facta ab herede, multa aliqua poenaq. plectuntur. *Ipsos XX annos.*] Praescriptio temporis. *Cognoscit.*] Iam primum hoc peccatum. *Ab duobus fratribus.*] In uoluntate uideri patris damno, & unam patris hereditatem, & duos fratres. *At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit.*] Coniecturae status. *Tentatur?*] Mire contra Hortensium, qui improbos saepe defen-

pe defendit.

132.

Verres calumniatores apponebat.] A summo ad imum, hoc est a primis ad postrema. Volcatio sese dicunt dedisse.] Tollit coniecturam, caussam quaerit. Ecquis Volcatio.] A persona. Veniat nunc.] A consequentibus. Sed cum ob tua decreta.] Collectio. Centum cohortes fugitiuorum fuissent.] Propter Athenionem dicit, qui dux fugitiuorum per Siciliam fuit. Sed in tua manu numeratum.] Definitiue. Nam si hanc defensionem probabitis.] Admittetis, accipietis. Non accepit ipse.] Sed non accepit ipse. Licet tollatis.] Pro eo quod est, iam tollite.

132:

Ad Q. Mucij innocentiam referatur.] Q. Mucius Asiam singulariter rexerat, adeo ut dies festus a Graecis in honorem eius constitueretur, qui diceretur Mucia. Missos faciamus.] Dimittamus a nobis de prouincia, eorumq. opera non utamur. Rationem reddendam nobis arbitremur.] Accusari non posse credamus. Et eos in concione.] Quaedam praemia & honori, & lucro sunt, ut hastae, uexilla, phalerae, coronae ciuicae. at anuli aurei ingenuitatis signa & liberationis a cura inuictae publicarum.

133.

Qui iudicia dant.] Praetorum. Si, cum haec a quopiam uestrum petita sunt, praetor improbus, cui

cui nemo intercedere possit.] In prouincia scilicet: nam Romae appellari tribuni possunt contra omnem potestatem. L. Octauius.] Verbi gratia hunc dicit, qui nunc in numero iudicum sedet, subtiliterq. laudat. Vt praetor in ea uerba iudicium det.] In uerba litis iure composito. L. Octauius Balbus iudex, homo etc.] Haec sunt exempla uerborum, quae in uerba iudicium dare fingit praetorem improbum. Iuris & officij.] Ius ad doctrinam pertinet, officium ad uirtutem. L. Octauius Balbus iudex esto.] Iudicio suo fungatur Balbus in Seruilium. Si paret, fundum Capenatem P. Seruilij esse, neque is fundus restituetur Q. Catulo.] Cuius non est. Memento autem, iudices praesentes esse, quorum nominibus utitur ad exemplum. Iudex esto.] Si non restitueretur fundus. hoc significat, coge, ut restituat. Aut condemnare eum, quem non oporteat?] Quia de fundo exemplum dederat, subiecit clausulam etiam de condemnatione. Si non accipit, quod te debere dicis, accuses; si petit, ducas.] Sensus hic est. si non acceperit creditor, quod se debere debitor dicit, accusetur; si petitur, condemnetur: idem scilicet. Duci iussit.] Vel reum fieri, & accusari eum, qui petitor esset, uel etiam damnari. Melius autem, duci iussit, in uincula uel in carcerem, intelligimus; quàm, duci iussit, damnauit. Qui ciues R. erant.] Subauditur, dabantur. Si Siculi essent.] Subauditur, rei. Tum si eorum legibus dari oporteret.] Subauditur, iudicia.

133.

Qui Siculi.] *Subauditur, erant iudices. Si ciues*
» *R. essent.*] *Subauditur, rei. sic Terentius: Hic in*
» *noxa est, hic ad defendendam caussam adest: cum il-*
» *le est, hic praesto est: tradunt operas mutuas. Verum, ut totum genus complectamini iudiciorum, prius iura Siculorum.*] *Explanationem subiecit obscurae rei. Domi certet.*] *Apud ciues suos. Suis legibus.*] *Siculis etenim apud ueteres non Romano tantum iure, sed & suae cuiusque ciuitatis legibus agebatur. Ex P. Rupilij decreto.*] *Hic est P. Rupilius, qui quondam ex publicano factus consul, postea de* X *legatorum sententia leges Siculis conscripsit. Cum alternae ciuitates reiectae sunt.*] *Apparet ex hoc dicto, primum petitores ac rei ciuitatem ad iudicandum proponi; postremo iri ad aliam quamlibet, utriusque facta reiectione. Ex ciuium R. conuentu.*] *Ex ijs ciuitatibus, ad quas ciues R. conuenire solent agendae suae aut publicae rei caussa. Quod ciuis cum ciue ageret.*] *Deest, in eo: ut sit, in eo, quod ciuis Romanus. Aut eum iudicem, quem commodum erat.*] *Vetuste posuit pro eo, quem uole-*
» *bat. sic Terentius: Amat; dabitur a me argentum,*
» *dum erit commodum. Nam meretrici dare quando est commodum? sed est positum pro eo, quàm diu libuerit.*

134.

Si quid perperam iudicarit senatus.] *Multi subdistinguunt, & separatim addunt, senatus; ut quasi per*

ſi per interrogationem oſtendat, ne ſenatui quidem cuiuſquam ciuitatis in poteſtate fuiſſe iudicare quod ſenſerat. Niſi cum nihil intererat iſtius.] Niſi, cum, quid iuſſu ederet, non habebat. Stragulae ueſtis.] Stragula ueſtis eſt picta. Inſanias.] Noue, ſed proprie.

Reliqua deſiderantur in Verrinas accuſationes.

COMMENTATIO
In M. Tullii Ciceronis orationem I. pro C. Cornelio de maiestate.

ARGVMENTVM.

HANC orationem dixit L. Cotta L. Torquarto consulibus, post annum quàm superiores. Cornelius homo non improbus uita habitus est. fuerat quaestor Cn.
Pompeij, dein tribunus pl. C. Pisone consule, biennio ante, quàm haec dicta sunt. in eo magistratu ita
* se gessit, ut iustior pertinacior uideretur. alienatus
autem a senatu ex hac caussa. Retulerat ad senatum, ut, quoniam exterarum nationum legatis pecunia magna daretur usura, turpiaq. & famosa ex eo lucra fierent, ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret. cuius relationem repudiauit senatus, & decreuit satisfactum uideri eo S. C. quod ante annos aliquot L. Domitio, C. Coelio Cos. factum erat, cũ senatus ante pauculos annos illo S. C. decreuisset, ne quis Cretensibus pecuniam mutuam
* daret. Cornelius ea re offensus senatui, questus est de
ea ne exhauriri prouincias usuris, prouidendum ut
* haberent legati unde praesentia darent: promulgauitq. legem, qua auctoritatem senatus minuebat, ne quis, nisi per populum, legibus solueretur: quod antiquo quoque iure erat cautum. itaque in omnibus

S. C.

S. C. quibus tum aliquem legibus solui placebat, adiici erat solitum, ut de ea re ad populum ferretur: sed paullatim ferri erat desitum; resq. iam in eam consuetudinem uenerat, ut postremo ne adiiceretur quidem in S. C. de rogatione ad populum ferenda, eaq. ipsa S. C. per pauculos admodum fiebant. Indigne eam Cornelii rogationem tulerant potentissimi quique ex S. C. quorum gratia magnopere minuebatur. itaque P. Seruilius Globulus tribunus pl. inuentus erat, qui C. Cornelio obsisteret. is, ubi legis ferundae dies uenit, & praeco, subiiciente scriba, uerba legis recitare populo coepit; & scribam subiicere, & praeconem pronunciare passus non est. tum Cornelius ipse codicem recitauit. quod cum improbe fieri C. Piso consul uehementer quereretur, tribuniciam intercessionem diceret, graui conuicio a populo exceptus est. & cum ille eos, qui sibi intentabant manus, prehendi a lictore iussisset; fracti eius fasces cuncti, lapidesq. etiam ex ultima condicione in consulem iacti. quo tumultu Cornelius perturbatus concilium dimisit. Actum deinde eadem de re in senatu est magnis contentionibus. tum Cornelius ita ferre rursus coepit, ne quis in senatu legibus solueretur, nisi CC. affuissent, ne ue quis, cum solutus esset, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur. haec sine tumultu res acta est. nemo enim negare poterat, pro auctoritate senatus esse eam legem: sed tamen eam tulit inuitis optimatibus, qui uel paucos gratificari solebant. Aliam deinde legem Cornelius, etsi nemo repugnare

pugnare

pugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, ut praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. quae res tum gratiam ambitiosis praetoribus, qui uarie ius dicere solebant, sustulit. alias quoque complures leges Cornelius promulgauit: quibus plerique collegae intercesserunt. per quas contentiones totus tribunatus eius peractus est. Sequenti deinde anno Mv. Lepido L. Volcatio cos. quo anno praetor Cicero fuit, reum Cornelium duo fratres Cominij lege Cornelia de maiestate fecerunt. detulit nomen Publius, subscripsit Caius. & cum L. Cassius praetor decimo die, ut mos est, adesse iussisset; eoq. die ipse non affuisset, seu auocatus propter publici frumenti curam, seu gratificans reo: circumuenti sunt ante tribunal eius accusatores a notis operarum ducibus, ita ut mors intentaretur, si mox non desisterent. quam perniciem uix effugerunt interuentu consulum, qui aduocati reo descenderant. & cum in scalas quasdam Cominij fugissent, clausi, in noctem ibi se occultauerunt, deinde per tecta uicinarum aedium profugerunt ex urbe. postero die, cum L. Cassius assedisset, & citati accusatores non adessent, exemptum nomen est de reis Cornelij. Cominij autem magna infamia flagrauerunt, uendidisse silentium magna pecunia. Sequente deinde anno L. Cotta, L. Torquato cos. quo haec oratio a Cicerone praetore dicta est, cum prima pars M. Manilius, qui iudicium per operarum duces turbauerat, deinde quod ex S. C. anno cos. praesidebant, & iudicio non respondisset, atque esset damnatus, recreauisset

* uissset iam accepta pecunia, tollere ait Cornelium le-
* ge maiestatis. Res acta est magna exspectatione. pau
* cos ante me ergo Cornelius, perterritus Manilij exi-
* tu, in iudiciũ adhibuit, ut ne clamor quidem illius ab aduocatis eius oriretur. Dixerunt in eum infesti testimonia principes ciuitatis, qui plurimum in senatu poterant, Q. Hortensius, Q. Catulus, Q. Metellus Pius, M. Lucullus, M'. Lepidus. dixerunt autem hoc, uidisse se, cum Cornelius in tribunatu codicem pro Rostris ipse recitaret: quod ante Cornelium nemo fecisse existimaretur. uolebant uideri, se iudicare eam rem magnopere ad crimen imminutae maestatis tribuniciae pertinere. etenim prope tollebatur intercessio, si id tribun is permitteretur. Cicero, quia non poterat n egare id factum esse, eò confugit, ut diceret, non ideo, quòd lectus sit codex a tribuno, imminutam esse tribuniciam potestatem. Qua uero arte, & scientia orationis, ita ut & dignitatem clarissimorum ciuium, contra quos dicebat, non uiolaret, tamen auctoritate eorum laedi reum non pateretur; quantaq. moderatione rem tam difficilem alijs tractauerit; lectio ipsa declarabit. adiumentum autem habuit, quòd, sicut diximus, Cornelius, praeter districtum propositum aduersus principum uoluntatem, cetera uita nihil fecerat, quod magnopere improbaretur. Praeterea & ipse Globulus, qui intercesserat, aderat Cornelio, quod ipsum quoque diximus, quòd Cornelius Pompeij Magni quaestor fuerat apud duas praefecturas equitum Rom. & tribu-

no &

* *no & ex tertia quoque parte* * *apud plerosque; ex-* * *ceptis ijs, familiaris principum ciuitatis. Res acta est magno conuentu, magnaq. exspectatione, quis euentus iudicij futurus esset. A summis uiris dici testimonium, & id, quod ij dicerent, confiteri reum animaduertebant. Exstat oratio hominis accusatoris: quam sumere in manus, est aliquod operaepretium, non solum propter Ciceronis orationes, quas pro Cornelio habemus, sed etiam propter semet ipsam. Cicero ipse significat, quattriduo Cornelium defendisse. quas actiones contulisse eum in duas orationes, apparet. iudiciũ id exercuit Q. Gallius praetor.*

Initium explanationis.

VERSV A PRIMO CIRCITER CLXI.

POSTVLATVR *apud me praetorem primum de pecunijs repetundis. Prospectat uidelicet Cominius, quid agatur. uidelicet homines feneos in medium ad tentandum periculum proiectos.] Simulacra effigiesq. hominum ex feno fieri solebant, quibus obiectis ad spectaculum praebendum tauri irritarentur. Quid Metellus, summa nobilitate, ac uirtute, cum bis iurasset, semel priuatim, Priuatum parte publicae legis, deiectus est ra-* * *tione, an ui an ueri, suspicionem animi tollit C. Curionis uirtus, ac dignitas, & Q. Metelli adolescen-*

tia, ad summam laudem omnibus rebus ornata.] Hoc exemplum affert hoc loco, quòd uult probare, desistere eum debere ab accusatione, quamquam neque accusauerit, neque fecerit pactionem. nam Metellus & postulauerat Curionem, & destiterat. Confugit autem orator ad Metelli nobilitatem, & ad C. Curionis industriam, ut legeret id, quod illi utilius, quàm honestius, fecerant. Res autem tota se sic habet: in qua quidem illud primum explicandum est, de quo Metello hoc dicit. fuerunt enim tunc plures Q. Metelli: ex quibus duo consulares, Pius, & Creticus, de quibus apparet eum non dicere: duo autem adolescentes, Nepos, & Celer, ex quibus nunc Nepotem significat. eius enim patrem Q. Metellum Nepotem, Balearici filium, Macedonici nepotem, qui consul fuit cum T. Didio, Curio is, de quo loquitur, accusauit; isq. Metellus moriens petijt ab hoc filio suo Metello, ut Curionem accusatorem suum accusaret; &, id facturum esse, iureiurando adegit. Metellus fecit reum Curionem. cumq. interim quendam ciuem idem Metellus, seruum esse contendens, ui arripuisset, ac uerberibus affecisset; Curio assertorem ei comparauit. dein, cum appareret eum exitum iudicij illius futurum, ut liber is iudicaretur, quem Metellus uerberibus affectum esse negare nõ poterat: inter Metellum & Curionem facta pactio est, ut neque arbitriũ de libertate urgeret in Metellum Curio, neque Metellus perstaret in accusatione Curionis. eaq. pactio ab utroque firmata est. Huc ergo illud pertinet,

tinet, cum iurasse dixit, semel priuatim, & iterum * *legatum, scilicet cum in Curionem calumniam iurauit. Cum hoc autem Metello postea Cicero simultates gessit: euasit enim Metellus malus, atque improbus ciuis.* *Legem, inquit, de libertinorũ suffragijs Cornelius cum Manilio dedit. quid est hoc? dedit, an tulit, an rogauit, an hortatus est? nam tulisse ridiculum est, quasi legem aliquam aut ad scribendum difficilem, aut ad excogitandum reconditam, quae lex paucis his annis non modo scripta, sed etiam lata esset.*] *P. Sulpicium in tribunatu hanc eandem legem tulisse, significauimus. tulit autem L. Sylla, qui postea Felix appellatus, Q. Pompeio cos. ante* XXIII *annos, quàm haec dicta sunt, cum per uim remp. possedisset, ab initijs bonarum actionum ad perditas progressus. quod & initium bellorum ci-* * *uilium fuit, & propter quod ipse Sulpicius cos. armis ire oppressus esse uisus est.* *In quo cum multa reprehensa sint, tum inprimis celeritas actionis.*] *Celeritatem actionis significat, quia Manilius, sicut iam ostendimus, post pauculos statim dies, quàm inierat tribunatum, legem eandem compitalibus pertulit.* *Petiuit tamen a me praetore maxima contestatione, ut caussam Manilij defenderem.*] *C. Cornelium significat, sicut iam ante dictum est.*

VERSV A PRIMO DCCCCL.

Dicit de eodem Manilij tribunatu. *Nam cum is tribunus pl. duas leges tulisset in eo magistratu, u-*

nam perniciosam, alteram egregiam, quod summa rep. non haesit, sed ab illo ipso tribuno abiectum est, * bonum autem quod summa rep. manet in uestri ordini fuit.] Supra de his legibus: quarum una de libertinorum suffragijs; quae cum S. C. damnata esset, ab ipso quoque Manilio abiecta est: altera de bello Mithridatico Cn. Pompeio extra ordinem mandando; ex qua lege tum Magnus Pompeius bellum gerebat. Dicit de disturbato iudicio Maniliano. Alijs ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulsus est, qui aliquod institui exemplum disturbandorum iudiciorum, perniciosissimum, temporibus suis accommodatissimum, meis alienissimum rationibus, cupierunt.] L. Catilinam & Cn. Pisonem uidetur significare. Fuit autem Catilina patricius, & eodem illo tempore erat reus repetundarum, cum prouinciam Africam obtinuisset, & consulatus candidatum se ostendisset. acccusator erat eius P. Clodius adolescens, ipse quoque perditus, qui postea cum Cicerone inimicitias gessit. Cnaeus quoque Piso, adolescens potens & turbulentus, familiaris erat Catilinae, omniumq. consiliorũ eius particeps, et turbarũ auctor.

VER. CIR. ꝏXI.

POSSVM dicere, hominem summa prudentia clarum C. Cottam de suis legibus abrogandis ipsum ad senatum retulisse.] Hic est Cotta, de quo iam saepe diximus, magnus orator habitus, & compar in ea gloria P. Sulpicio, & C. Caesari. Videntur autem in re-

in rebus paruis fuiſſe leges illae, quas cum tuliſſet, retulit de iјs abrogandis ad ſenatum. nam neque apud Salluſtium, neque apud Liuium, neque apud Feneſtellam ullius alterius latae ab eo legis mentio, praeter eam, quam in concione nobilitate magno populi ſtudio, ut iјs, qui tribuni pl. fuiſſent, alios quoque magiſtratus capere liceret: quod lex a dictatore L. Sylla paucis ante annis lata prohibebat. neque eam Cottae legem abrogatam eſſe ſignificat.

SEQVITVR.

POSSVM *& eiuſdē Cottae legem de iudicijs priuatis anno poſt, quàm lata ſit, a fratre eius.] M. Cottam ſignificat. fuerunt autem tres, duo hi, C. & M. tertius L. Cotta, qui lege ſua iudicia inter tres ordines communicauit, ſenatum, equites, tribunos aerarios: adeptiq. ſunt omnes conſulatum.*

STATIM.

LEGEM *Liciniam & Muciam de ciuibus regundis, uideo conſtare inter omnes, quam duo conſules omnium, quos uidimus, ſapientiſſimi tuliſſent, non modo inutilem, ſed pernicioſam reip. fuiſſe.] L. Licinium Craſſum oratorem, & Q. Mucium Scaeuolam pont. max. eundemq. & oratorem, & iuriſconſultum, ſignificat. hi enim legem eam, de qua loquitur, de regendis in ſua ciuitate ſocijs, in ſuo conſulatu tulerunt. cum enim ſumma cupiditate ciuitatis Romanae Italici populi tenerentur, & ob id ma-*

gna pars eorũ pro ciuibus Romanis se gereret; necessaria lex uisa est, ut in suae quisque ciuitatis ius redigeretur. uerum ea lege ita alienati animi sunt principum Italicorum populorum, ut ea uel maxima caussa belli Italici, quod post trienniũ exortum est, fuerit. Quattuor omnino genera sunt, iudices, in quibus per senatum more maiorem statuatur aliquid de legibus. unum est eiusmodi, placere legem abrogari, ut Q. Caecilio, M. Iunio cos. quae leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.] Q. Caecilius Metellus Numidicus, M. Iunius Silanus, de quibus facit mentionem, consules fuerunt bello Cimbrico, quod diu praue simul & infeliciter gestum est. atque ipse quoque hic Iunius male rem aduersus Cimbros gessit, ac plures leges, quae per eos annos, quibus haec gerebantur, populo latae erant, quibus militiae stipendia minuebantur, abrogauit. Alterum, quae lex lata esse dicatur, ea non uideri populum teneri, ut L. Marcio Sex. Iulio cos. de legibus Liuijs.] Puto uos reminisci, has esse leges Liuias, quas illis consulibus M. Liuius Drusus tribunus pl. tulerit: qui cum senatus partes tuendas suscepisset, & leges pro optimatibus tulisset, postea eò licentiae est progressus, ut nullum in ijs morem seruaret. itaque Philippus consul, qui ei inimicus erat, obtinuit a senatu, ut leges eius omnes uno S. C. tollerentur. decretum est enim, contra auspicia esse latas, neque ijs teneri populum. Tertium est de legum derogationibus. quo de genere persaepe S. C. fiunt, ut nuper de ips-

de ipsa lege Calpurnia, quae derogaretur.] Lex haec Calpurnia de ambitu erat. tulerat eam ante biennium C. Calpurnius Piso consul; in qua, praeter alias poenas, pecuniaria quoque poena erat adiecta. P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solum a sapientissimis hominibus, qui tum erant, uerum etiam a se ipso saepe accusatus est, quòd, cum consul esset cum Ti. Longo, passus esset tum primum a populari consessu senatoria subsellia separari.] Hoc factum est secundo consulatu Scipionis, post septimum annum, quàm Carthaginiensibus bello secundo dicta est pax. factum id esse autem Antias tradidit ludis Romanis, quos fecerunt aediles curules C. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo. id eos fecisse iussu censorum Sex. Aelij Paeti, C. Cornelij Cethegi. & uidetur in hac oratione hunc quidem auctorem secutus Cicero dixisse, passum esse Scipionem secerni a cetero consessu spectacula senatorum. in ea autem, quam post aliquot annos habuit de haruspicum responso, non passum esse Scipionem, sed ipsum auctorem fuisse dandi eum locum senatoribus, uidetur significare. Verba eius haec sunt. Nam quid ego de illis
» ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante tem
» plum Matris magnae fieri celebrariq. uoluerunt: qui
» bus primum ludis ante populi consessum senatui lo-
» cum P. Africanus II. consul ille maior dedit. * hoc tributum esse senatui scribit, sed sine mentione Megalesium. aediles enim eos ludos facere soliti erant. uotiuis ludis factum tradit, quos Scipio & Longus

consules fecerint. Non praeterire autem uos uolo, esse oratoriae calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte uel a contrarijs utantur. nam cum secundum Ciceronis opinionem auctore Scipione consule aediles secretum ante omnes locum spectandi senatoribus dederint; eodem illo facto Scipionis in hac quidem oratione, quia caussa popularis erat, premebaturq. senatus auctoritate, atque ob id dignitatem eius ordinis quàm possit maxime eleuari, caussae expediebat; paenituisse ait Scipionem, quòd passus esset id fieri. in ea de haruspicum responso, quia in senatu habebatur, cuius auribus erat blandiendum, & magnopere illum laudat, & non auctorem fuisse dandi (nam id erat leuius) sed ipsum etiam dedisse dicit.

CIRCA MEDIVM.

QVO loco numerat, cum lex feratur, quot loca * intercessionis sunt, iubeat dicere. Est utique ius ue * tandi, cum ea feratur, quamdiu ferundi transferun * tur, idest lex. * dum priuati dicunt, dum * dum sitella defertur, dum aequantur sortes, dum sortitio fit, & si qua sunt huius generis alia.] His peractis, cum id solum superest, ut populus sententiam ferat, iubet unumquemque is, qui fert legem, discedere. quod uerbum non hoc significat, quod in communi consuetudine est, de eo loco, ubi lex fertur, sed in suam quisque tribum discedat, in qua est suffragium laturus. populus enim confusus, ut semper alias, ita & in concione.

PAVLO POST.

VNVM tamen, quod hoc ipso tribuno pl. factum est, praetermittendum non uidetur. neque enim maius est legere codicem, cum intercedatur; quàm sitellam ipsam cum ipso intercessore deferre; nec grauius incipere ferre, quàm perferre; nec uehementius ostendere se laturum inuito collega, quàm ipsi collegae magistratum abrogare; nec criminosius tribus ad legem accipiendam, quàm ad collegam reddendum priuatum introuocare. quae uir fortis huius collega A. Gabinius in re optima fecit omnia: neque, cum salutem populo R. atque omnibus gentibus finem diuturnae captiuitatis, turpitudinis, & seruitutis afferret, passus est plus unius collegae sui, quàm uniuersae ciuitatis uocem ualere, & uoluntatem.] Manifestum est, de ea lege Ciceronem nunc dicere, qua Cn. Pompeio bellum aduersus piratas datum est. L. autem Trebellius tribunus pl. quem non nominat: quo perseuerante intercedere, (nam senatui promiserat, moriturum se ante, quàm illa lex perferretur) introuocare tribus Gabinius coepit, ut Trebellio magistratum abrogaret, sicut quondam Ti. Gracchus tribunus M. Octauio, collegae suo, magistratum abrogauit. & aliquamdiu Trebellius ea re non perterritus aderat, perstabatq. in intercessione, quòd omnia magis, quàm perseueraturum esse Gabinium, arbitrabatur. sed postquã x & VII tribus rogationẽ acceperunt; et una mens esset populi, ut iussum con

ficeret;

ficeret; remisit intercessionem Trebellius: atque ita legem Gabinius de piratis persequendis pertulit. At enim de corrigenda lege retulerunt.] Diximus iam in principio, Cornelium primo legem promulgasse, ne quis per senatum lege solueretur: deinde tulisse, ut tum denique de ea re S. C. fieret, cum adessent in senatu non minus CC. haec est illa, quam appellat, correctio. Idem, nisi haec ipsa lex, quam C. Corinelius tulit, obstitisset, decreuissem id, quod palam iam isti defensores iudiciorum pugnauerunt, senatui non placere id iudicium de Syllae bonis fieri. quàm ego caussam longe aliter praetor in concione defendi, cum id dicerem, quod idem iudices postea statuerunt, iudicium aequiore tempore fieri oportere.] Quia defuerat superioribus temporibus in aerario pecunia publica, multa & saepe eius rei remedia erant quaesita, in quibus hoc quoque, ut pecuniae publicae, quae residuae apud quemque essent, exigerentur. id autem maxime pertinebat ad Cornelium Faustum, dictatoris filium, quia Sylla per multos annos, quibus exercitibus praefuerat, & remp. tenuerat, sumpserat pecunias ex uectigalibus, & ex aerario populi Romani: eaq. res saepe erat agitata, saepe omissa, partim propter Syllanarum partium potentiam, partim quòd iniquum uidebatur, post tot annos, quam quis pecuniam acceperat, eius reddere ratiouem.

STATIM.

Antea uero quàm multarum rerum iudicia

sublata

ſublata ſint, & quia ſcitis, praetereo, & ne quem in iudicium oratio mea reuocare uideatur.] Bello Italico, quod fuit adoleſcentibus illis, qui tum in rep. uigebant, cum multi Varia lege inique damnarentur, quaſi id bellum illis auctoribus conflatum eſſet, crebraeq. defectiones Italicorum nunciarentur, tunc ob eius triſtitiae occaſionem ſenatus decreuit, ne iudicia, dū tumultus Italicus eſſet, exercerentur. quod decretum eorum in concionibus populi ſaepe agitatum erat. ſupererant autem ex iis, qui illa iudicia metuerunt, uigentes multi, maxime C. Curio, Curionis adoleſcentis pater, eius, qui bello ciuili Caeſaris fuit partium.

PAVLLO POST.

NON Cn. Dolabella C. Volcatium, honeſtiſſimum uirum, cōmuni & quotidiano iure priuaſſet.] Duo fuerunt eo tempore Dolabellae, quorum alterum C. Caeſar accuſauit, alterum M. Scaurus. Non denique homo illorum & uita & prudentia longe diſſimilis, ſed tamen nimis in gratificando iure liber, L. Siſenna bonorum Cn. Cornelii poſſeſſionem ex edicto ſuo P. Scipioni, adoleſcenti ſumma nobilitate, eximia uirtute praedito, dediſſet.] Hoc ſolum hic annotandum eſt, hunc eſſe L. Siſennam, qui res Romanas ſcripſit. Quare cum ambitum populus Romanus uideret, & cum a tribunis pl. doceretur, niſi poena acceſſiſſet in diuiſores, extingui nullo modo poſſe, legem hanc Cornelii flagitabat, illam, quae

ex

* ex S. C. ferebatur, repudiabat.] Idq. uir is doctissimus duorum consulum designatorum calamitate.

ET EADEM DE RE, PAVLLO POST.

VT spectaculum illud duorum designatorum consulum calamitate, re & tempore salubre ac necessarium, genere & exemplo miserum ac funestum, uideremus.] P. Syllam & P. Autronium significat: quorum alterum L. Cotta, alterum L. Torquatus, qui, cum haec Cicero dicebat, consules erant, ambitus damnarant, & in eorum locum creati erant. Quid ego nunc tibi argumentis respondeam, posse fieri ut alius aliquis Cornelius sit, qui habeat Philerotem, res uulgare nomen esse Philerotis, Cornelios uero ita multos, ut iam etiam collegium constitutum sit?] Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate malo publico fiebant: propter quod postea collegia S. C. & pluribus legibus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae utilitas ciuitatis desiderasset, ut fabrorũ, fictorumque. At enim extremi ac difficillimi temporis uocẽ illam, C. Corneli, consulem mittere coegisti, qui remp. saluam esse uellent, ut ad legem accipiendam adessent.] C. Piso, qui consul eodem anno fuit, quo Cornelius tribunus pl. erat, cum legem de ambitu ex S. C. grauiorem, quàm fuerat antea, ferret; & propter multitudinem diuisorum, qui per uim aduersabantur, e foro eiectus esset: edixerat id, quod Cicero significat,

&

& maiore manu stipatus ad legem perferendam descenderat. Plebem ex Maniliana offensione uictam & domitam esse dicit. Ante uestros annos propter illius tribuni pl. temeritatem posse adduci, ut omnino ne illius potestate abalienemur * [qui restituerunt eam potestatem, alterum nihil unum posse contra multos, alterum longe abesse.] Manifestum puto esse uobis, M. Crassum, & Cn. Pompeium significari: e quibus Crassus iudex tum sedebat in Cornelium, Pompeius in Asia bellum Mithridaticum gerebat. Tanta igitur in illis uirtus fuit, ut anno XVI post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi sibi restituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons Sacer nominatur, in quo armati consederant, aeternae memoriae caussa consecrarent. itaque auspicato postero anno X. tribuni pl. comitijs curiatis creati sunt.] Inducor, magis librariorum hoc loco esse mendam, quàm ut Ciceronem parum proprio uerbo usum esse credam. illo enim tempore, de quo loquitur, quod fuit post XVI. annos, quàm reges exacti sunt, plebs sibi leges sacratas non restituit, (numquam enim tribunos pl. habuerat) sed tum primùm eas constituit. Numerum quidem annorum post reges exactos, quo id factum est, diligenter posuit, qui fuit A. Verginio Tricosto, L. Veturio Cicurino cos. Ceterum quidam non duos tribunos pl. ut Cicero dicit, sed quinque tradunt creatos tum esse, singulos ex singulis classibus. sunt tamen,

men, qui eundem illum duorum numerum, quem Cicero, ponant: inter quos Tuditanus, & Pomponius Atticus, Liuiusq. noster. idem hic & Tuditanus adijciunt, tres praeterea ab illis duobus collegas creatos esse. nomina duorum sunt haec, qui primi creati traduntur, L. Sicinius L. F. Bellutus, L. Iunius C. F. Paterculus. Reliqua pars huius loci, quae pertinet ad secundam constitutionem tribunorum, & decemuirorum finitum imperium, et breuiter & aperte ab ipso dicitur. nomina sola non adijcit, quis ille ex Xuiris fuerit, qui contra libertatem uindicias dederit, quis ille pater, contra cuius filiam id decreuit: quòd scilicet notissimum est, decemuirum illum App. Claudium fuisse, patrem autem uirginis L. Virginium. unum hoc tantummodo explicandum, quo loco primum de secunda secessione plebis, deinde de concordia facta, sic dicit. Tum interposita fide per tres legatos, amplissimos uiros, Romam armati reuertuntur: in Auentino consederunt: inde armati in Capitolium uenerunt; decem tribunos pl. per pontificem, quòd magistratus nullus erat, creauerunt.] Legati tres, quorum nomina non ponit, ij fuerunt, Sp. Tarpeius, C. Iulius, P. Sulpicius, omnes consulares: pontifex Maximus fuit M. Papirius. Etiam haec recentiora praetereo: ponam principium iustissimae libertatis, Cassiam, qua lege suffragiorum uis potestasq. conualuit; alteram Cassiam, quae populi iudicia firmauit.] Quae sit ista lex Cassia, qua suffragiorum potestas conualuit, manifestum est. nam ipse quoque

que paullo ante dixit, legem Cassium tulisse, ut populus per tabellam suffragium ferret. altera Cassia lex, quae populi iudicia firmauit, quae sit, potest quaeri. est autem haec. C. Cassius L. F. Longinus tribunus pl. C. Mario, C. Flacco cos. plures leges ad minuendam nobilitatis potentiam tulit, in quibus hanc etiam, ut, quem populus damnasset, cui ue imperiũ abrogasset, in senatu non esset. tulerat autem eam maxime propter simultates cum Q. Caecilio, qui ante biennium consul fuerat; & cui populus, quia male aduersus Cimbros rem gesserat, imperium abrogauit. Dicit de nobilibus. *Qui non modo cum Sylla, uerum etiam, illo mortuo, semper hoc per se summis opibus retinendum putauerunt; inimicissimi C. Cottae fuerunt, quòd is consul paullum tribunis pl. non potestatis, sed dignitatis addidit.] Hic Cotta, ut puto, legem tulit, ut tribunis pl. liceret postea alios magistratus capere: quod lege Syllae ijs erat adẽptum. Quamdiu quidem hoc animo erga uos illa plebs erit, quo se ostendit esse, cum legem Aureliam, cum Rosciam non modo acepit, sed etiam efflagitauit.] Aurelia lege communicata iudicia inter senatores, & equestrem ordinem, & tribunos aerarios.* ✱ *Roscia est, quam L. Roscius Otho biennio ante cos. firmauit, ut in theatro equitibus Romanis* XIV *ordines spectandi gratia darẽtur. Memoria teneo, cum primum senatores cum equitibus Romanis lege Plotia iudicarent, hominem dijs ac nobilitati perinuisum, Cn. Ponpeium caussam lege Varia de maie-*

iestate

ſtate dixiſſe.] M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. ſecũdo anno belli Italici, cum equeſter ordo in iudicijs dominaretur, legem tulit adiuuantibus nobilibus, quae lex uim eam habuit, quam Cicero ſignificat: nam ex ea lege tribus ſingulae ex eo numero quinos denos ſuffragio creabant, qui eo anno iudicarent. ex eo factum eſt, ut ſenatores quoque in eo numero eſſent, & quidam etiam ex ipſa plebe.

PRO CORNELIO II.

NVM in eo, qui ſint hi teſtes, haeſitatis? ego uobis edam duos. reliqui ſunt de conſularibus, inimici tribuniciae poteſtatis. pauci praeterea aſſentatores eorum atque aſſeclae ſubſequuntur.] M. Lucullum, & M'. Lepidum ſignificat. quinque enim conſulares, ut iam diximus, in Cornelium teſtimonium dixerunt,
* Q. Catulus, Q. Hortenſius, Q. Metellus Pius pont. max. quos hac ſecunda oratione tractat; & duo, qui non dixerunt, quos nunc ſignificat, Lucullus & Lepidus. Quid auunculus tuus, clariſſimus uir, clariſſimo patre, auo, maioribus, credo ſilentio, fauente nobilitate, nullo interceſſore comparato, populo R. dedit, & potentiſſimorum hominum collegijs eripuit cooptandorum ſacerdotum poteſtatem?] Hoc egere enarratione, quia hoc loco non ponit quis fecerit, ei demum uideri poteſt, qui oblitus ſit, minus ante XX. uerſus haec de eo ipſo Ciceronem dixiſſe: Sed

» si familiariter ex Q. Catulo, sapientissimo uiro atque
» humanissimo, uelim quaerere, utrius tandem tibi
» tribunatus minus probari potest, C. Cornelij, an,
» non dicam P. Sulpicij, non L. Saturnini, non C.
» Gracchi, non Tiberij; neminem, quem isti seditio-
» sum existimant, nominabo; sed auunculi tui Q. Ca-
» tuli, clarissimi patriaeq. amantissimi uiri: quid mi-
» hi tandem responsurum putatis?

SEQVITVR.

QVID? idem Domitius M. Silanum, consularem hominem, quemadmodum tribunus pl. uexauit?] M. Silanus quinquennio ante consul fuerat, quàm Domitius tribunus pl. atque ipse quoque aduersus Cimbros rem male gesserat. quam ob caussam Domitius eũ apud populum accusabat: criminabatur bellum cum Cimbris iniussu populi gessisse, idq. principium fuisse calamitatum, quas eo bello populus accepisset: ac de eo tabellam quoque dedit: sed plenissime Silanus absolutus est: nam duae solae tribus eum, Sergia, et Quirina, damnauerunt. Haec est controuersia eiusmodi, ut mihi trib. pl. Cn. Domitius Catulo. M. Terpolius contemptissimum nomen eiectum esse ex ijs, qui trib. pl. fuerunt.] Post infractam tribuniciam potestatem a Sylla, ante restitutam a Cn. Pompeio, apparet. fuit autem is tribunus pl. ante XII annos, D. Bruto, & Mam. Lepido cos. Cn. Domitius tribunus fuerat ante II. de XL. annos, C. Mario II. C. Fimbria cos. Magno numero sententiarum Cornelius absolutus est.

COMMENTATIO IN M. Tullii Ciceronis orationem in toga candida contra C. Antonium & L. Catilinam competitores in senatu.

ARGVMENTVM.

HAEC oratio dicta est L. Caesare C. Figulo cos. post annum quàm pro Cornelio dixerat. Sex competitores in consulatus petitione Cicero habuit, duos patricios, P. Sulpicium Galbam, L. Sergium Catilinam; quattuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antoniũ, M. Antonij oratoris filium, L. Cassium Longinum, duos, qui tantum non primi ex familijs suis magistratum adepti erant, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus, atque in petitione patrem amisit. ceteri eius competitores modeste se gessere, ui siq. sunt Cornificius & Galba sobrij ac sancti uiri: Sacerdos nulla improbitate notus. Cassium, qui iners ac stolidus tum magis quàm improbus uideretur, post paucos menses in coniuratione Catilinae esse apparuit, ac cruentissimarum sententiarum fuisse auctorem: itaque hi quattuor pro re iacebant. Catilina autem & Antonius, quamquam omnibus maxime infamis eorum uita esset, tamen multum poterant. coierant enim ambo, ut Ciceronem consulatu deijcerent,

rent, adiutoribus usi firmissimis, M. Crasso, & C. Caesare. itaque haec oratio contra solos Catilinam & Antonium est. Caussa orationis huiusmodi in senatu habendae Ciceroni fuit, quòd, cum in dies licentia ambitus augeretur propter praecipuã Catilinae, & Antonij audaciam, censuerat senatus, ut lex ambitus aucta etiam cum poena ferretur: eiq. rei Q. Mucius Orestinus tribunus pl. intercesserat. tum Cicero, grauiter senatu intercessionem ferente, surrexit, atque in coitionem Catilinae & Antonij inuectus est ante dies comitiorum paucos.

Initium explanationis.

DICO P. C. *superiore nocte cuiusdam hominis nobilis, & ualde in hoc largitionis quaestu noti & cogniti, domum Catilinam & Antonium cum sequestribus suis conuenisse.*] *Aut C. Caesaris, aut M. Crassi domum significat. etenim acerrimi ac potentissimi fuerunt Ciceronis refragatores, cum petijt consulatum, quòd eius in dies ciuilem crescere dignitatem animaduertebant. & hoc ipse Cicero in expositione suorum consiliorum significat. eius quoque coniurationis, quae Cotta & Torquato cos. ante annum, quàm haec dicerentur, facta est a Catilina & Pisone, arguit M. Crassum auctoré fuisse. Quem enim aut amicum habere potest is, qui tot ciues trucidauit; aut clientem, qui in sua ciuitate cum peregrino nega-*

uit se iudicio aequo certare posse?] Catilinam, cum in Syllanis partibus fuisset, crudeliter fecisse, nominatim etiam postea Cicero dicit, quòd occiderit, Q. Caecilium, M. Volumnium, L. Tantasium: M. etiam Marij Gratidiani, summe popularis hominis, qui ob id bis praetor fuit, caput abscissum per Vrbem sua manu Catilina tulerat: quod crimen saepius ei tota oratione obijcit. fuerat uero hic Gratidianus arcta necessitudine Ciceroni coniunctus. Clientem autem negat habere posse C. Antonium. nam is multos in Achaia spoliauerat, nactus de exercitu Syllano equitum turmas. deinde Graeci, quos spoliauerat, eduxerunt Antonium in ius ad M. Lucullum praetorem, qui ius inter peregrinos dicebat. egit pro Graecis etiam tum adolescentulus, de quo paullo ante mentionem fecimus. & cum Lucullus id, quod Graeci postulabant, decreuisset, appellauit tribunos Antonius, iurauitq. se ideo iurare, quòd aequo iure uti non posset. hunc Antonium Gellius & Lentulus censores sexennio, quo haec dicerentur, senatu mouerunt, caussasq. subscripserunt, quòd socios diripuerit, quòd iudicium recusarit, quòd propter aeris alieni magnitudinem praedia mancipârit, bonaq. sua in potestate non haberet. Ne se iam tum respexit, cum grauissimis uestris decretis absens notatus est.] Catilina ex praetura Africam prouinciam obtinuit. quam cũ grauiter uexasset, legati Afri in senatu iam tum, absente illo, questi sunt, multaeq. graues sententiae in senatu de eo dictae sunt. In iudicijs quanta uis esset, didicit,

didicit, cũ eſt abſolutus; ſi aut illud iudicium, aut illa
abſolutio nominanda eſt.] Ante annũ quàm haec di-
cerentur, Catilina cum rediſſet ex Africa, Torqua-
to & Cotta cos. accuſatus eſt repetundarum a P.
Clodio adoleſcēte, qui poſtea inimicus Ciceronis fuit.
defenſus eſt Catilina, ut Feneſtella tradit, a M. Ci-
cerone. quod ego ut addubitem, haec ipſa Ciceronis
oratio facit, maxime quòd is nullam mentionem rei
habet, cum potuerit inuidiam facere competitori tam
turpiter aduerſus ſe coeunti; praeſertim cum alterum
competitorem ſuum Antonium in eadem hac oratio-
ne ſua admoneat, ſuo beneficio eum ex ultimo loco
» praeturae candidatũ ad tertium perueniſſe. Neſcis,
» me praetorem primum eſſe factum, te conceſſione
» competitorum, & collatione centuriarum, & meo
» maxime beneficio e poſtremo in tertium locum eſſe
» ſubiectum? qui igitur Antonio ſuffragationem ſuam
imputandam putat, is, ſi defendiſſet Catilinam, ca-
put eius protectum a ſe non ei imputaret? quod ita
eſſe manifeſtum eſt ex eo, quod ſtatim dicit. Q. e-
nim Mucius tribunus pl. intercedebat, ne lex ambi-
tus ferretur: quod facere pro Catilina uidebatur.
hunc Mucium in hac oratione appellãs Cicero ſic ait.
» Te tamen, Q. Muci, tã male de rep. exiſtimare, mole
» eſt fero, qui heſterno die me eſſe dignũ conſulatu nega-
» bas. quid? populus Romanus minus diligenter ſcit ſi-
» bi conſtituere defenſorem, quàm tu tibi? qui, cum te
» furti L. Calenus ageret, me potiſſimum fortunarum
» tuarum patronum eſſe uoluiſti. & cuius tu conſilium

» in tua turpissima caussa delegisti, hunc honestissima-
» rum rerum defensorem populus Romanus auctore te
» repudiare potest? nisi forte hoc dicturus es, quo tem
» pore a L. Caleno furti delatus sis, eo tempore in me
tibi parũ auxilij esse uidisse. Verum, ut egerit Mu
tij caussam Cicero, sicut Catilinae egisse eum uideri
uult Fenestella, cur, cum, quamuis male existimet
de caussa Mucij, tamen ei exprobret patrocinium
suum, non idem in Catilina faciat, si modo pro eo di-
xit? & cur ipsum illud iudicium saepius in infamiam
uocat? quod protinus uideretur non fuisse facturus,
si in eo iudicio fuisset patronus. Atque, ut alia omit-
tam, hoc certe uix uidetur dicturus fuisse, si, illo pa
» trono, Catilina repetundarum absolutus esset. Stu
» pris se omnibus, ac flagitijs contaminauit; caede ne-
» faria cruentauit: diripuit socios: leges, quaestiones,
» iudicia uiolauit. & postea. Quid ego, ut uiola-
» ueris prouinciam, praedicem? nam, ut te illic gesse-
» ris, non audeo dicere, quoniam absolutus es. menti-
» tos esse equites Romanos, falsas fuisse tabellas hone-
» stissimae ciuitatis existimo; mentitum Q. Metellum
» Pium, mentitam Africam. uidisse puto nescio quid
» illos iudices, qui te innocentem iudicarunt. O miser,
» qui non sentias illo iudicio te non absolutum, uerum
» ad aliquod seuerius iudicium ac maius supplicium re-
» seruatum. Verine ergo simile est, haec eum Catili-
nae obijcere, si illo defendente absolutus est? Prae-
terea mouet me, quòd, cum sint commentarij Cice-
* ronis earum etiam defensionum, commentarij autem
princi-

principium ita. Quòd iudicio absolutus est Catilina, ut Clodius infamis fuerit, praeuaricatus est. nam & reiectio iudicum ad arbitrium rei uidebatur esse facta. Populum uero, cum, inspectante populo, collum secuit hominis maxime popularis, quanti faceret, ostendit.] Diximus & paullo ante, Marij caput Catilinam per urbem tulisse. Me, qua amentia inductus est, ut contemneret, constituere non possum. utrum aequo animo laturum putauit? an in suo familiarissimo non uiderat, me ne aliorum quidem iniurias mediocriter posse ferre?] Manifestũ est C. Verrem significari. Alter, pecore omni uendito, & saltibus prope addictis, pastores retinet, ex quibus ait se, cum uelit, subito fugitiuorum bellum excitaturum.] C. Antonium significat. Alter induxit eum, quem potuit, ut repente gladiatores populo non debitos polliceretur, quos ipse consularis candidatus perspexit, & legit, & emit, praesente populo Romano factum est.] Q. Gallium, quem postea reum ambitus defendit, significare uidetur. hic enim cum esset praeturae candidatus, quòd in aedilitate, quam ante annum gesserat, bestias non habuerat, dedit gladiatorium, sub titulo, patri se id dare. Quamobrem augere etiam mercedes si uultis, Q. Mucium peruerti legem impedire ut coepit senten. cos. sed ego ea lege contentus sum, qua duos consules designatos uno tempore damnari uidimus.] Legem Calpurniam significat, quam C. Calpurnius Piso ante triennium de ambitu tulerat. Quod autem dicit da-

mnatos esse designatos consules, P. Syllam, & P. Autronium, de quibus iam diximus, uult intelligi. Cognomen autem Q. Mucio tribuno, quem nominat, fuit Orestinus. Atque ut istum omittam, in exercitu Syllano praedonem, in introitu gladiatorem, in uictoria quadrigarium.] De Antonio dici manifestum est. sed dicit eum in exercitu Syllae praedonem propter equitum turmas, quibus Achaiam ab eo uexatam esse significauimus. In introitu gladiatorem, pertinet ad inuidiam proscriptionis, quae tum facta est. In uictoria quadrigarium, quòd, cum Sylla post uictoriam Circenses faceret, ita ut honesti homines quadrigas agitarent, fuit inter eos C. Antonius.

Te uero Catilina consulatum sperare, aut cogitare, non prodigium atque portentum est? a quibus enim petis? a principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius consul in consilio fuisset, ne petendi quidem potestatem esse uoluerunt.] Paullo ante diximus, Catilinam, cum de prouincia Africa decederet, pe-
* titurus consulatum, & legati Afri questi de eo in senatu grauiter peruenissent, professus deinde est Catilina petere se consulatum. L. Volcatius Tullus consul consilium publicum habuit, an rationem Catilinae habere deberet, si peteret consulatum. nam quaerebatur repetundarum. Catilina ob eam caussam destitit a petitione. A senatoribus? qui te auctoritate sua, spoliatum ornamentis omnibus, uinctum paene Africanis oratoribus tradiderunt.] Diximus modo de hoc. nam iudicium quoque secutum repetundarum,

a quo

a quo ipse per infamiam liberatus est Catilina, sed ita, ut senatorum urna damnaret, equitum & tribunorum absolueret. Ab equestri ordine, quem trucidasti?] Equester ordo pro Cinnanis partibus contra Syllam steterat, multasque pecunias abstulerant: ex quo saccularij erant appellati: atque ob eius rei inuidiam post Syllanam uictoriam erant interfecti. *A plebe? cui spectaculum eiusmodi tua crudelitas praebuit, ut nemo sine luctu adspicere, sine gemitu recordari posset.]* Eiusdem illius Marij Gratidiani quòd caput gestarit, obijcit. quo loco dicit Catilinam caput M. Marij gestasse, quod caput etiam tum plenum animae & spiritus ad Syllam usque ab Ianiculo ad aedem Apollinis manibus ipse suis detulit. omnia sunt manifesta. ne tamen erretis, quòd his temporibus aedes Apollinis in Palatio sit nobilissima; admonendi estis, non hanc a Cicerone significari, ut puto, quam post mortem etiam Ciceronis multis annis Imp. Caesar, quem nunc diuum Augustum dicimus, post Actiacam uictoriam fecerit; sed illam demõstrari, quae est extra portam Carmentalem, inter forum Olitorium, & circum Flaminium. ea enim sola tum
* demum Romae Apollinis aedes. *Quid tu potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt? quae tibi dicere non licebit. & paullo post. Denique illi negare potuerunt, & negauerunt: tu tibi ne infitiandi quidem impudentiae locum reliquisti. quare praeclara dicentur iudicia tulisse, si, qui infitiantem Luscium condemnarunt, Catilinam absoluerint confitentem.]*

tem.] Hic, quem nominat, L. Luſcius notus centurio Syllanus, diuesq. e uictoria factus, (nam amplius centies poſſederat) damnatus erat non multo ante, quàm Cicero dixit. obiectae ſunt ei tres caedes proſcriptorum circa eoſdem dies. L. quoque Bellienus damnatus eſt: quem Cicero ait auunculum eſſe Catilinae. hic autem Lucretium Aſellam, conſulatum contra uoluntatem Syllae ad turbandum ſtatum ciuitatis petentem, occiderat, iuſſu Syllae tunc dictatoris. Is ergo negat ignarum eſſe; cum etiam illi, imperitos ſe homines eſſe, & , ſi quem etiam interfeciſſent, imperatori ac dictatori paruiſſe dicerent. ac negare quoque poſſe: Catilinã uero infitiari non poſſe.] Huius autem criminis periculum, quod obijcit Cicero, paucos poſt menſes Catilina ſubijt. poſt effecta enim comitia conſularia, & Catilinae repulſam, fecit eum reum inter ſicarios L. Lucullus, paratus eruditusque, qui poſtea conſulatum quoque petijt. Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis & deſpicis; an eam, quam reliqua uita es conſecutus? cum ita uixiſti, ut non eſſet locus tam ſanctus, quò non aduentus tuus, etiam cum culpa nulla ſubeſſet, crimen afferret.] Fabia uirgo Veſtalis cauſſam inceſti dixerat, cum ei Catilina obijceretur: eratq. abſoluta haec Fabia, quia ſoror erat Terentiae Ciceronis. ideo ſic dixit, Etiam ſi culpa nulla ſubeſſet. ita & ſuis pepercit, & nihilo leuius inimico ſummi opprobrij turpitudinẽ obiecit. Cum deprehendebare in adulterijs; cum deprehendebas adulteros ipſe; cum

ex eodem

*ex eodem ſtupro tibi & uxorem, & filiam inueniſti.] Dicitur, Catilinam adulterium commiſiſſe cum ea, quae ei poſtea ſocrus fuit; & ex eo ſtupro duxiſſe uxorem, cum filia eius eſſet. haec Lucceius quoque Catilinae obijcit in orationibus, quas in eum ſcripſit. nomina harum mulierum nondum inueni. Quid ego, ut uiolaueris prouinciam, praedicem, cuncto populo Romano clamante, ac reſiſtente; nam, ut te illic geſſeris, nō audeo dicere: quoniam abſolutus es.] Dictum eſt iam ſaepius, Catilinam ex praetura Africam obtinuiſſe, &, acccuſante eum repetundarum P. Clodio, abſolutū eſſe. Praetereo illum nefarium conatum tuum, & paene acerbū & luctuoſum populo Romano diem, cum, Cn. Piſone ſocio, neque alio nomine, caedem optimatum facere uoluiſti.] Quos nominat, intelligitis. fuit enim opinio, Catilinam, & Cn. Piſonem, adoleſcentem perditum, coniuraſſe ad caedem ſenatus faciendam ante annum, quàm haec dicta ſunt, Cotta & Torquato cos. eamq. caedem ideo non eſſe factam, quòd prius, quàm parati eſſent, coniuratis ſignum dediſſet Catilina. Piſo autem, cum haec dicerentur, perierat in Hiſpania, * miſſus a ſenatu per honorem legationis, ut auus ſuus ablegaretur. ibiq., dū iniurias prouincialibus facit, occiſus erat, ut quidam credebant, a Cn. Pompeij clientibus, Pompeio non inuito. An oblitus es, te ex me, cum praeturam peteremus, petiſſe, ut tibi primum locum concederem? quod cum ſaepius ageres, & impudentius a me contenderes; meminiſti,*

me

me tibi respondere, impudenter te facere, qui id a me peteres, quod auunculus numquam impetrasset?] Diximus iam supra, Syllae ludis, quos hic propter uictoriam fecerit, quadrigas C. Antonium & alios quosdam nobiles homines agitasse. praeterea Antonius redemptas habebat ab aerario uectigales quadrigas: quam redemptionem senatori habere licet per legem. fuit autem notissimus in circo quadrigarum agitator Boculus. Dicit de malis ciuibus. Qui posteaquam illo, ut conati erant, Hispaniensi pugiunculo neruos incidere ciuium Romanorum non potuerunt, duas uno tempore conantur in rep. sicas distringere.] Hispaniensem pugiunculum Cn. Pisonem appellat: quem in Hispania occisum esse dixi. Duas sicas, Catilinam & Antonium appellari manifestum est. Hunc uos scitote Liciniũ gladiatorem iam immisisse, cupidum Catilinae iudices, Quinctumq. Curium, hominem quaestorium.] Curius hic notissimus fuit aleator, damnatusq. postea est. in hunc est endecasillabus Calui elegans: Et talis Curius pereruditus. Huic orationi Ciceronis & Catilina, & Antonius contumeliose responderunt; quod solum poterant, inuecti in nouitaté eius. feruntur quoque orationes nomine illorum editae, non ab ipsis scriptae, sed ab Ciceronis obtrectatoribus: quas nescio an satius sit ignorare. ceterum Cicero consul omnium consensu factus est: Antonius pauculis centurijs Catilinam superauit, cum ei propter patris nomen paullo speciosior manus suffragata esset, quàm Catilinae.

COMMENTATIO IN M. Tullii Ciceronis orationem pro M. Scauro.

ARGVMENTVM.

HANC *quoque orationem eiſdem conſulibus dixit, quibus pro Vatinio, L. Domitio Ahenobarbo, & App. Claudio Pulchro cos. ſummus iudicij dies fuit ad* IV. *nonas Septembris. Marcus enim Scaurus, M. Scauri filius, qui princeps ſenatus fuit, uitricum habuit Syllam: quo uictore, & munifico in ſocios uictoriae, ita abſtinens fuit, ut nihil neque donari ſibi uoluerit, neque ab haſta emerit. Aedilitatem ſumma magnificentia geſſit, adeo ut in eius impenſas opes ſuas abſumpſerit, magnumq. aes alienum contraxerit. Ex praetura prouinciam Sardiniam obtinuit: in qua neque ſatis abſtinenter ſe geſſiſſe exiſtimatus eſt, & ualde arroganter. quod genus morum in eo paternum uidebatur, cum cetera induſtria nequaquam eſſet par. orauerat tamen aliquamdo inter patronos cauſſarum: ſed poſtquam ex prouincia redierat, dixerat pro C. Catone, isq. erat abſolutus ad* III. *nonas Quinct. ipſe, cum ad conſulatus petitionem ad* III. *kal. Quinct. Romam rediſſet, querentibus de eo Sardis, a P. Valerio Triario, adoleſcente parato ad dicendum & notae induſtriae, filio eius qui in Sardinia contra M. Lepidum arma tulerat, &* poſt

post in Asia Pontoq. legatus L. Luculli fuerat, cum is bellum contra Mithridatem gereret, postulatus apud M. Catonem praetorem repetundarum, ut in actis scriptum est, postridie nonas Quinct. post diem tertium, quàm Cato erat absolutus. Subscripserunt Triario in Scaurum L. Marius L. F. M. & Q. Pacuuij fratres, cognomine Claudi, qui inquisitionem in Sardiniam itemq. in Corsicam insulas dies tricenos acceperunt, neque profecti sunt ad inquirendum. cuius rei hanc caussam reddebant, quòd interea comitia consularia futura erant: timere ergo se, ne Scaurus ea pecunia, quam ab socijs abstulisset, emeret consulatum, &, sicut pater eius fecisset, ante, quàm de eo iudicari posset, magistratum iniret, ac rursus ante alias prouincias spoliaret, quàm rationem prioris administrationis redderet. Scaurus summam fiduciam in paterni nominis dignitate, magnam in Cn. Pompeij Magni reponebat. habebat enim filium liberorum Cn. Pompeij fratrem: nam Tertiam, Scaeuolae filiā, dimissam a Pompeio, in matrimoniū duxerat. M. Catonem autem, qui id iudicium, ut diximus, exercebat, metuebat admodum propter amicitiam, quae erat illi cum Triario. nam Flaminia Triarij mater, & ipse Triarius sororem Catonis Seruiliam, quae mater M. Bruti fuit, familiariter diligebat. ea porro apud Catonem maternam obtinebat auctoritatem. sed in eo iudicio neque Pompeius propensum adiutorium praebuit: (uidebatur enim apud animum eius non minus offensionis contraxisse,

se,

ſe, quòd iudicium eius in Muciam, crimine impudicitiae ab eo dimiſſam, leuius feciſſe exiſtimaretur, cum eam ipſe probaſſet, quàm gratiae acquiſiſſe neceſſitudinis iure, quòd ex eadem uterque liberos haberet) neque Cato ab aequitate ea, quae & uitam eius, & magiſtratum illum decebat, quoquam deflexit. Poſt diem autem quartum, quàm poſtulatus erat Scaurus, Fauſtus Sylla tum quaeſtor, filius Syllae Felicis, frater ex eadem matre Scauri, ſeruus e-
* ius uulneratus proſiluit ex lecticis, & queſtus eſt
* pro interempto eſſe competitoribus Scauri, & ambulare cum trecentis armatis, ſeq., ſi neceſſe eſſet, uim ui repulſurum. Defenderunt Scaurum ſex patroni; cum ad id tempus raro quiſquam pluribus quàm quattuor uteretur: ac poſt bella ciuilia ante legem Iuliam ad duodenos patronos eſt peruentum. fuerunt autem hi, P. Clodius Pulcher, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cicero, M. Meſſalla Niger, Q. Hortenſius. ipſe quoque Scaurus dixit pro ſe, ac magnopere iudices mouit & ſqualore, & lacrymis, & aedilitatis effuſa memoria, ac fauore populari, ac praecipue paternae auctoritatis recordatione.

Initium

Initium explanationis.

CIRCA VER. A PRIMO XL.

cum enumeraret iudicia, quae pater Scauri expertus est.

S VBIT *etiam populi iudicium inquirente Cn. Domitio tribuno pl.] Cn. Domitius, qui consul fuit cum C. Cassio, cum esset tribunus pl. iratus Scauro, quòd eum in Augurum collegium non cooptauerat, diem ei dixit ad populum, & multam irrogauit, quòd eius opera sacra multa populi Romani diminuta esse diceret. crimini dabat, sacra publica populi Romani deum penatium, quae Lauinij fierent, opera eius minus recte casteq. fieri. quo crimine absolutus est Scaurus quidem, sed ita, ut a tribus tribubus damnaretur, a* XXXII *absolueretur, & in eis pauca puncta inter damnationem & absolutionem interessent. Ibidem. Reus est factus a Q. Seruilio Caepione lege Seruilia, cum iudicia penes equestrem ordinem essent, & P. Rutilio damnato nemo tam innocens uideretur, ut non timeret illa.] Q. Seruilius Caepio Scaurum, ob legationis Asiaticae inuidiam & aduersus leges pecuniarum captarum, reum fecit repetundarum, lege, quam tulit Seruilius Glaucia. Scaurus tanta fuit constantia, & animi magnitudine, ut Caepionem contra reum detulerit, &, breuiore die inquisitionis accepta, effecerit, ut ille prior caussam diceret; M. quo-*

que.

que Drusum tribunum pl. cohortatus sit, ut iudicia commutaret. Ibidem. Ab eodem etiam lege Varia custos ille reip. proditionis est in crimen uocatus: uexatus a Q. Vario tribuno pl. est non multo ante.] Italico bello exorto, cum ob socijs negatam ciuitaté nobilitas in inuidia esset, Q. Varius tribunus pl. legem tulit, ut quaereretur de ijs, quorum opera consilio ue socij cõtra populum Romanum arma sumpsissent. tum Q. Caepio, uetus inimicus Scauri, sperans inuenisse se occasionem opprimendi eius, egit ut Q. Varius tribunus pl. belli concitati crimine adesse apud se Scaurum iuberet anno LXXII. ille per uiatorem accersitus, cum iam ex morbo male solueretur, dissuadentibus amicis, ne se in illa ualetudine & aetate inuidiae populi obijceret, innixus nobilissimis iuuenibus processit in forum: deinde, accepto respondendi loco, dixit: Q. Varius Hispanus M. Scaurum principem senatus socios in arma ait concitasse: M. Scaurus princeps senatus negat: testis nemo est: utri uos Quirites conuenit credere? qua uoce ita omnium commutauit animos, ut ab ipso etiam tribuno dimitteretur. Dicit iterum de patre M. Scauri. Non enim tantum admiratus sum ego illum uirum, sicut omnes, sed etiam praecipue dilexi. primus enim me, flagrantem studio laudis, in spem impulit, posse uirtutem sine praesidio fortunae, quò contendisset, labore & constantia peruenire.] Possit aliquis quaerere, cur hoc dixerit Cicero, cum Scaurus patricius fuerit: quae generis claritas etiam inertes homines

ad summos honores prouexit. uerum Scaurus ita fuit patricius, ut tribus supra eum aetatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neque auus, neque etiam proauus, ut puto, propter tenues opes, & nullam uitae industriam, honores adepti sunt: itaque Scauro aeque ac nouo homini laborandum fuit. Si mehercule, iudices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria sceleratissimum & audacissimum fuisse accepimus; tamen non timerem, uenenum hospiti, aut conuiuae si diceretur cenanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuisset.] L. hic Tubulus praetorius fuit aetate patrum Ciceronis. is propter multa flagitia, cum de exsilio accersitus esset, ne in carcere necaretur, uenenum bibit.

CIRCA TERTIAM PARTEM A PRIMO.

ILLA audiuimus, hoc uero meminimus, ac paene uidimus, eiusdem stirpis & nominis P. Crassum, ne in manus incideret inimicorum, se ipsum interemisse.] Hic Crassus fuit pater Crassi eius, qui aemulus potentiae Cn. Pompeij fuit. perijt autem in dominatione L. Cinnae, cum ille & alios principes optimatum, & collegam suum Cn. Octauiũ occidit.

STATIM.

AC neque illius Crassi factum superioris, ijsdem honoribus usus, qui fortissimus in bellis fuisset, M'.

Aquil-

*Aquillius potuit imitari.] Haec uerba, quibus Cicero nunc utitur, Ac neque, eam uidentur habere naturam, ut semel poni non soleant: quia, neque, est coniunctio disiunctiua, & semper postulat ut rursus inferatur, ut cum dicimus, neque hoc, neque illud. quo autem casu acciderit, qua ue ratione, ut hoc loco Cicero hoc uerbo ita usus sit, praesertim cum adiecerit illam appositionem, & nomen intulerit postea alterum, neque perspicere potui, & attendendum esse ualde puto. moueor enim merito uiri auctoritate: neque ignoro aliquando hoc uerbum, neque, uel semel poni, ut in eadem hac oratione ante ipse Cicero
" posuit: Sic inquam se, iudices, res habet, neque hoc
" a me nouum disputatur, sed quaesitum ab alijs est. Sed hoc loco et sine praepositione illius uerbi uidemus esse positum, & tamen post secundum aliquid inferri. nam cum dixit, Neque hoc a me nouum disputatur, infert, Sed quaesitum ab alijs est.*

PAVLLO POST.

QVID *uero alterum Crassum temporibus eisdem num aut clarissimi uiri Iulij, aut summo ingenio praeditus M. Antonius potuit imitari?] Hic alter Crassus idem est, de quo supra diximus. alterum autem eum appellat, quia ante mentioné fecit P. Crassi, qui fuit pontifex Maximus, & bello Aristonici in Asia dedit operam ut occideretur. Iulios autem cum dicit, duos Caesares fratres, Caium, & Lucium significat: ex quibus Lucius & praetor, & consul*

fuit; Caius aedilicius quidem occiſus eſt, ſed tantum in ciuitate potuit, ut cauſſa belli ciuilis contentio eius cum Sulpicio tribuno fuerit. nam & ſperabat, & id agebat Caeſar, ut, omiſſa praetura, conſul fieret. cui cum primis temporibus iure Sulpicius reſiſteret, poſtea nimia contentione ad ferrum & ad arma proceſſit. idem inter primos temporis ſui oratores, & tragicus poeta bonus admodum habitus eſt. huius ſunt enim tragoediae, quae inſcribuntur, Iulij. & hi autem Iulij, & Antonius ab ſatellitibus Marij ſunt occiſi, cum Craſſus, ut ſupra diximus, eundem caſum ſua manu praeueniſſet.

CIRCA MEDIVM.

NEQVE uero haec ipſa quotidiana res App. Claudium, illa humanitate & ſapientia praeditum, per ſe ipſa mouiſſet, niſi hunc Claudij fratris ſui competitorem fore putaſſet: qui ſiue patricius, ſiue plebeius eſſet, (nondum enim certum conſtitutum erat) cum illo ſibi contentionem fore putabat.] Fuerunt enim duae familiae Claudiae. earum quae Marcellorum appellata eſt, plebeia. quae Pulchrorum, patricia. ſed hoc loco urbane Cicero luſit in Claudium, cũ quo in gratiam non redierat. nam quia is P. Clodij erat frater, qui ex patricia in plebeiam familiam tranſierat, per ſummam infamiam; ſe quoque dubitare adhuc dixit.

POST

POST DVAS PARTES ORATIONIS.

DICIT de Scauro, quem defendit. *Nam cum ex multis unus ei restaret Dolabella paternus inimicus, qui cum Q. Caepione, propinquo suo, con-* * *tra Scaurum, patrem suum, obsignauerat stateras, eas sibi inimicitias non susceptas, sed relatas &c.*] *Ne forte erretis, & eundem hunc Cn. Dolabellam putetis esse, in quem C. Caesaris orationes legitis; scire uos oportet, duos eodem tempore fuisse, et praenomine, & nomine, & cognomine, Dolabellas. horum igitur alterum Caesar accusauit, nec damnauit; alterum M. Scaurus & accusauit, & damnauit.*

POST TRES PARTES.

QVO loco defendit, quòd tam magnificam domum Scaurus haberet. *Praesertim cum propinquitas & celebritas loci, suspicionem desidiae tollat, aut cupiditatis.*] *Demonstrasse uobis memini me, hanc domum in ea parte Palatij esse, quae, cum ab Sacra uia descenderis, & per proximum uicum, qui est ab sinistra parte, prodieris, posita est. possidet eam nūc Longus Caecina, qui consul fuit cum Claudio. in huius domus atrio fuerunt quattuor columnae marmoreae, insigni magnitudine; quae nunc esse in regia theatri Marcelli dicuntur. usus erat is aedilis, ut ipse quoque significat, in ornatu theatri, quod ad tempus perquam ampla magnitudine magnum fecerat.*

cerat. Haec cum tu effugere non potuisses, contendes tamen & postulabis, ut M. Aemilius cum sua dignitate omni, cum patris memoria, cum aui gloria, sordidissimae, leuissimae, uanissimae genti, ac, prope dicam, pellitis testibus condonetur?] Auum nunc Scauri maternum significat L. Metellum Pontificem Max. quem postea quoque nominat. nam paternus auus proauusq. Scauri humiles atque obscuri fuerunt.

VER. A NOVISSIMO CLX.

VNDIQVE mihi suppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocunque non modo mens, uerum etiam oculi inciderint. curia illa de grauissimo principatu patris, fortissimoq. testatur. L. ipse Metellus, auus huius, sanctissimos deos illo constituisse in templo uidetur in uestro conspectu iudices, ut salutem a uobis nepotis sui deprecarentur.] Castoris & Pollucis templum Metellus, quem nominat, refecit. Laudauerunt Scaurum consulares nouem, L. Piso, L. Volcatius, Q. Metellus Nepos, M. Perperna, L. Philippus, M. Cicero, Q. Hortensius, P. Seruilius Isauricus pater, Cn. Pompeius Magnus. horum magna pars per tabellas laudauerunt, quia aberant, inter quos Pompeius quoque: nam, quòd erat proconsul, extra Vrbem morabatur. unus praeterea adolescens laudauit, frater eius, Faustus Cornelius, Syllae filius. is in laudatione multa humiliter, & cum lacrymis locutus, non minus audientes permouit, quàm Scaurus

ipse

ipse permouerat. ad genua iudicum, cum sententiae ferrentur, bifariam se diuiserunt qui pro eo rogabant: ab uno latere Scaurus ipse, & M'. Glabrio, sororis filius, & Paullus, & P. Lentulus, Lentuli Nigri flaminis filius, & L. Aemilius Bucca filius, & C. Memmius, Fausta natus, supplicauerunt: ex altera parte Sylla Faustus frater Scauri, & C. Apronius Limo; cui Fausta ante paucos menses nupserat, dimissa a Memmio, & T. Peducaeus, & C. Cato, & M. Olenas Curtianus. Sententias tulerunt senatores duo & XX, equites tres & XX, tribuni aerarij XXV. ex quibus damnauerunt senatores IV, equites II, tribuni II. Cato praetor, cum uellet de accusatoribus in consilium mittere, multiq. e populo manus in accusatores intenderent, cessit imperitae multitudini, ac postero die in consilium de calumnia accusatorũ misit. C. Triarius nullam grauem sententiam habuit: subscriptores eius M. & Q. Pacuuij fratres denas, & L. Marius tres graues habuerunt. Cato praetor iudicium, quia aestate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus. in forum quoque sic descenderat, iusq. dicebat: idq. repererat ex uetere consuetudine, secundum quam & Romuli aetatis statuae in Capitolio, & in Rostris Camilli fuerunt, togatae sine tunicis.

COMMENTATIO IN
M. Tullii Ciceronis orationem contra L. Pisonem.

ARGVMENTVM.

HAEC oratio dicta est Cn. Pompeio Magno II. M. Crasso II. cos. ante paucos dies, quàm Cn. Pompeius ludos faceret, quibus theatrum a se factum dedicauit. » hoc intelligi ex ipsis Ciceronis uerbis potest, quae in » hac oratione posuit: dixit enim sic: Instant post ho» minum memoriam apparatissimi, magnificentissimiq. ludi. Fenestella quidem posuit hanc inter eas orationes, quas dixit Cicero L. Domitio Ap. Claudio cos. ultimam. sed, ut ego ab eo dissentiam, facit primum, quòd Piso reuersus est ex prouincia Pompeio et Crasso cos. Gabinius Domitio et Appio: hanc autem orationem dictam ante Gabinij reditum, ex ipsa manifestum est: deinde, quòd magis naturale est, ut in ipso recenti reditu inuectus sit in Ciceronem, respóderitq. insectationi eius, qua reuocatus erat ex prouincia, quàm post anni interuallum. apparet autem Ciceronem respondisse Pisoni. in summa, cum dicat in ipsa oratione Cicero instare magnificentissimos apparatissimosq. ludos, non uideo quo modo hoc magis Domitio & Appio cos. dictum sit, quibus consulibus nulli notabiliores ludi fuerunt, quàm Pompeio & Crasso: quo anno Pompeius exquisitissimis magnificen-

gnificentiſſimisq. omnis generis ludis theatrum dedicauit. Argumentum huius orationis breue admodum eſt. nam cum reuocati eſſent ex prouincijs Piſo & Gabinius ſententia Ciceronis, quam dixerat de prouincijs conſularibus Lentulo & Philippo cos. reuerſus in ciuitatem Piſo de inſectatione Ciceronis in ſenatu conqueſtus eſt, & in eum inuectus, fiducia maxime Caeſaris generi, qui tum Gallias obtinebat. Piſoni Cicero reſpondit hac oratione.

Initium explanationis.

CIRCA VER. A PRIMO *

Q VOD *minimum ſpecimen in te ingenij, ingenij autem? immo ingenui hominis, ac liberi? qui colore ipſo patriam aſpernaris, oratione genus, moribus nomen.] Tametſi haec oratio inſcribitur in L. Piſonem: tamen non puto uos ignorare, hunc Piſonem ex ea familia eſſe, quae Frugi appellata ſit: & ideo dicit aſpernari eum moribus nomen.*

CIRCA VER. A PRIMO LXXX.

HOC *non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde ſe is ortum gloriari ſolet: neque enim haec mea natura fert: nec municipij, praeſertim de me optime meriti, dignitas patitur.] Magnopere me haeſitare confiteor, quid ſit, quare Cicero Placentiam municipium eſſe dicat. uideo enim in annalibus eo-*

rum,

rum, qui Punicum bellum ſecundum ſcripſerunt, tradi, Placentiam coloniam deductam pridie kal. Ian. primo anno eius belli, P. Cornelio Scipione, patre Africani, Ti. Sempronio Longo cos. Neque illud dici poteſt, ſic eam coloniam eſſe deductam, quemadmodum poſt plures aetates Cn. Pompeius Strabo, pater Cn. Pompeij Magni, tranſpadanas colonias deduxerit. Pompeius enim non nouis colonis eas conſtituit, ſed ueteribus incolis manentibus ius dedit Latij, ut poſſent habere ius, quod ceterae Latinae coloniae; ideſt, ut, petendi magiſtratus gratia, ciuitatem Romanam adipiſcerentur. Placentiam autem ſex millia hominum noui coloni deducti ſunt: in quibus equites deducendi fuit cauſſa, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiae tenebant. deduxerunt III. *uiri P. Cornelius Aſina, P. Papirius Maſo, Cn. Pompeius, ſiue Cn. Cornelius Scipio. eamq. coloniam* LIII *deductam eſſe inuenimus. deducta eſt autem Latina. duo porro genera earum coloniarum, quae a populo Romano deductae ſunt, fuerunt, ita ut aliae Latinorum eſſent, aliae ciuium Romanorum. De ſe autem optime meritos Placentinos ait, quòd illi quoque honoratiſſima decreta erga Ciceronem fecerant, certauerantq. in ea re cum tota Italia, cum de reditu eius actum eſt.*

PAVLLO POST.

DE *auo Piſonis materno. Hic cum ad Pa-*
* *dum Placentiae forte conſediſſet, pauci in eam ciuitatem*

tem (nam tum erat ciuitas) adſcendit. Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi coeptus eſt.] Hic quoque dicit ciuitatem fuiſſe. ab eadem perſuaſione ponit Placentiam municipium fuiſſe. Auum autem Piſonis primo Gallum fuiſſe ideo ait, quòd ueniſſe eum in Italiam dicit trans * *alpes, quòd in Italia conſederit, Placentiae poſtquam aſſitus ſit a Placenti auus multo poſt ea tempora fuit, quibus Placentia colonia deducta eſt.*

CIRCA VER. A PRIMO *

LAVTIOREM *pater tuus ſocerum, quàm C.* * *Piſo in illo luctu non ei filiam meam collocaui, quem ego, poteſtas cum omnium fuiſſet, unum potiſſimum delegiſſem.] Quis fuerit ſocer Piſonis patris, ſupra dixit his uerbis. Inſuber quidam fuit, ideſt mercator, & praeco. is cum Romam cum filia ueniſſet, adoleſcentem nobilem Caeſoninum, hominis fortiſſimi filium, auſus eſt appellare, filiam collocauit. Caluentium aiunt eum appellatum, patris Piſonis, contra quem haec oratio eſt, ſocerum. Rutilium Atilium Nudum Feneſtella tradit. Cicero filiam poſt mortem Piſonis generi P. Lentulo collocauit, apud quem illa ex partu deceſſit.*

In libris Aldinis pagina 102.

EGO *in C. Rabirio perduellionis reo* XL *annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra inuidiam, atque defendi.] Poſ-*

ſit

ſit aliquis credere, lapſum memoria Ciceronem, qui dicat, XL. annis ante ſe conſulem factum eſſe S. C. aduerſus L. Appuleium Saturninum tribunum plebis: cum XXXVI. anni a C. Mario & L. Valerio Flacco conſulibus numerentur. ſed hic non ſubtilis computatio annorum facta eſt, uerum ſummatim tempus comprehenſum eſt: & perinde accipiendum, ac ſi dixerit prope XL. annis. haec enim conſuetudo eſt ipſius Ciceronis: itaque idem in ea quoque, quam habuit in Catilinam in ſenatu, cum octauus decimus dies eſſet, poſteaquam factum S. C. ut uiderent
» conſules, ne quid reſp. detrimenti caperet; dixit: Vi
» geſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum
» auctoritatis. habemus enim S. C. uerumtamen in-
» cluſum in tabulis, tamquam gladium in uagina re-
» conditum.

102:

Ego, cum in concione abiens magiſtratu a tribuno pl. dicere prohiberer ea, quae conſtitueram; cumq. is mihi tantummodo iurare permitteret; ſine ulla dubitatione iuraui, remp. atque hanc urbem mea unius opera eſſe ſaluam.] Diximus iam antea, a Q. Metello Nepote tribuno pl. Ciceroné conſulatu abeũtem prohibitum eſſe concionari de rebus, quas in eo magiſtratu geſſit. De ludis compitalicijs, quos Q. Metellus fieri uetuit. Q. Metellus (facio iniuriam fortiſſimo uiro mortuo; qui illum, cuius paucos pares haec ciuitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) ſed ille deſignatus conſul, cum quidam tribu-

tribunus pl. suo auxilio magistros ludorum ludos contra S. C. facere iussisset; priuatus fieri uetuit; atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cum in kalendas Ian. compitaliorum dies incidissent, Sex. Clodium, qui numquam antea praetextatus fuisset, ludos facere, & praetextatum uolitare passus es.] *L. Caecilio, Q. Marcio cos. quos & ipse Cicero supra memorauit, S. C. collegia sublata sunt, quae aduersus remp. uidebantur esse. solebant autem magistri collegiorum ludos facere, sicut magistri uicorum. faciebant compitalicios praetextati. qui ludi sublatis collegijs discussi sunt. post nouem deinde annos, quàm sublata erant, P. Clodius tribunus pl. lege lata restituit collegia. inuidiam ergo & crimen restitutorum confert in Pisonem, quòd, cum consul esset, passus sit ante, quàm lex ferretur, facere praetextatum ludos Sex. Clodiũ. is fuit familiarissimus Clodij, & operarum Clodianarum dux: quo auctore postea illato ab ijs corpore Clodij, curia cum eo incensa est. quos ludos tunc quoque fieri prohibuit L. Mũmius tribunus pl. ante biennium autẽ ante, quàm restituerentur collegia, Q. Metellus Celer, consul designatus, magistros ludorum ludos compitalicios facere prohibuerat, ut Cicero tradit, quamuis auctore tribuno pl. fierent: cuius tribuni nomen adhuc non inueni.*

103.

Ergo his fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante & tacente te, a P. Clodio, fa-

tali

tali portento prodigioq. reip. lex Aelia & Fufia euersa est, propugnacula, muriq. tranquillitatis, atque otij: collegia, non ea solum, quae senatus sustulerat, restituta, sed innumerabilia quaedam ex omni faece urbis, ac seruitio constituta. ab eodem homine in stupris inauditis, nefarijsq. uersato, uetus illa magistra pudoris, & modestiae, censoria seueritas sublata est.] Diximus, L. Pisone, & A. Gabinio cos. P. Clodium tribunum pl. quattuor leges perniciosas reip. tulisse; annonianam, de qua Cicero hoc loco mentionem non facit, (fuit enim summe popularis) ut frumentum populo, quod antea semis aeris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur: alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo seruaret. propter quam rogationem ait legem Fusiam & Aeliam, propugnacula & muros tranquillitatis atque otij, euersam esse: obnunciatio enim, qua perniciosis legibus resistebatur, quam Aelia lex confirmauerat, erat sublata: tertiā de collegijs restituendis, nouisq. instituendis, quae ait ex seruitiorum faece constituta: quartam, ne quem censores in senatu legendo praeterirent, ne ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. hac ergo eius lege censuram, quae magistra pudoris & modestiae est, sublatam ait.

103:

Persequere connexos his funeribus dies. pro Aurelio tribunali, ne conniuente quidem te, quod ipsum

ſum eſſe ſcelus, ſed etiam hilarioribus oculis, quàm ſolitus eras, intuente, delectus ſeruorum habebatur ab eo, qui nihil ſibi umquam nec facere, nec pati turpe duxit.] *Profecto intelligitur, P. Clodium ſignificari.*

106:

Dicit de Caſtoris templo. Id autem templum, ſublato aditu, reuulſis gradibus, a coniuratorum reliquijs, atque a Catilinae praeuaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur.] *Catilinam lege repetundarum abſolutum eſſe accuſante P. Clodio, iam dictum eſt. Cum equites R. relegarentur, uiri boni lapidibus e foro pellerentur.*] *L. Lamiam a Gabinio conſule edicto relegatum eſſe, iam diximus.*

107.

Seplaſia mehercule, ut dici audiebam, te ut primum adſpexit, Campanum conſulem repudiauit.] *Dictum eſt in diſſuaſione legis agrariae ad populum, plateam eſſe Capuae, quae Seplaſia appellatur, in qua unguentarij negotiari ſint ſoliti. ergo eos quoque, qui in ea platea negotiarentur, dicit inuitos Piſonem uidiſſe, cum Capuam conſul uenit, quòd eos, a quibus ille expulſus erat, adiuuiſſet.*

107:

Ecquod in hac urbe maius umquam incendiũ fuit, cui non conſul ſubuenerit? at tu illo ipſo tempore apud ſocrum tuam, cui domum meam exhauriendam patefeceras, ſedebas.] *Poſt profectionem ex urbe Ciceronis, bona eius P. Clodius publicauit. poſtea*

direpta

direpta sunt omnia, quae aut in domo, aut in uillis fuerunt, & ex eis ad ipsos consules lata complura. domus direpta primum, deinde inflammata, ac diruta est. Socrus Pisonis quae fuerit, inuenire non potui, uidelicet quòd auctores rerum non perinde in domibus ac familijs feminarum, nisi illustrium, ac uirorum nomina tradiderunt. At ne tum quidem emersisti, lutulente Caesonine, e miserrimis naturae tuae sordibus, cum experrecta tandem uirtus clarissimi uiri, celeriter & uerum amicum, & optime meritum ciuem, & suum pristinum morem requisiuit.] Profecto, Cn. Pompeium significari, intelligitur.

109:

De me, cum omnes magistratus promulgassent praeter unum praetorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, praeterq. duos, de lapide emptos, tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus consul.] P. Clodij Ap. Claudius, sicut iam saepe significauimus, fuit frater. Duos tribunos, de quibus ipsis saepe iam diximus, quos de lapide emptos ait, quia mercede id faciebant, Sex. Atilium Serranum, et Numerium Quinctium significat.

110:

Appellatus est hic, uulturius illius prouinciae, si dijs placet, Imperator. ne tum quidem Paulle noster tabellas cum laurea Romam mittere audebas?] Confido uos intelligere, L. Paullum nunc significari, qui fuit pater naturalis Africani posterioris, quiq.

de Macedonia atque ultimo eius de rege triumphauit. Macedoniam autem Piso, in quem haec oratio est, obtinuit: propter quod Paullum eum appellat, irridens eum, quòd ibi se non prospere gessit.

III:

M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa uirtute, pietate, gloria militari, perijt in mari: qui tamen, ob uirtutem, gloriae laude uiuit.] Fortasse quaeratis, quem dicat Marcellum. fuit autem nepos M. Marcelli eius, qui bello Punico secundo Syracusas uicit, & quinque consulatus adeptus est. hic autem Marcellus, de quo Cicero dicit, naufragio ad ipsam Africam perit, paullo ante coeptum bellum Punicum tertium. idem, cum statuas sibi, ac patri, itemq. auo poneret in monumentis aui sui, ad Honoris & Virtutis aedem, subscripsit, III. MARCELLI NOVIES CONSVLES. fuerat autem auus quinquies, pater semel, ipse ter. itaque neque mentitus est, & apud imperitiores patris sui splendorem auxit.

114.

Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, praetores collocarunt, mihique, quod ante me nemini, pecunia publica aedificandam domum censuerunt.] Haec Cicero oratorio more, non historico, uidetur posuisse. nam multis aetatibus ante Ciceronem nulli id cõtigisse uerum est. nemini uero umquam antea, uideamus, ne parum

caute dicamus. antiquis enim temporibus, pluribus idem contigit. nam Valerio Maximo, ut Antias tradidit, inter alios honores domus quoque publice aedificata est in Palatio: cuius exitus, quo magis insignis esset, in publicum uersus declinaretur, hoc est extra priuatum aperiretur. Varronem autem tradere M. Valerio, quia saepius uicerat, aedes in Palatio tributas, L. Higinius dicit in libro priore de uiris claris: P. Valerio Volusi filio Poplicolae aedes publicas sub Velia, ubi nunc aedes Victoriae est, populum ex lege, quam ipse tulerat, concessisse. Tradunt & Antiochi regis filio obsidi domum publice aedificatam, inter quos Atticus in Annalibus, quae postea dicitur Lucilij poetae fuisse. Varro quoque, lib. III. de uita populi Romani, quo loco refert, quàm gratus fuerit erga benemeritos, dicit, Mutini, quòd in Sicilia cum equitatu suo transierat ad nos, ciuitatem datam, aedesque, & pecuniam ex aerario. Videamus tamen, num ideo Cicero dicat sibi, quod antea nulli, domum pecunia pubilca ex aerario aedificatam, quia illis aut locus publice datus sit, aut domus quae non fuerat eorum, neque propter illos publico sumptu aedificata: Ciceroni domus, quae fuerat ipsius, & diruta atque incensa erat, & consecrata, publico sumptu aedificata sit: quod nouum & huic primo, & adhuc etiam soli contingit.

115:

O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos: amẽtem Paullum,

lum, rusticum Marium, nullius consilij patres horum consulum, qui triumpharunt.] Diximus hanc orationem esse dictam Cn. Pompeio Magno II. M. Crasso II. cos. Pompeij pater bello Italico de Picentibus, M. Crassi pater P. Crassus ante bellum Italicum de Hispanis triumphauit.

116:

Eadem cupiditate uir summo ingenio praeditus C. Cotta, nullo certo hoste, flagrauit. eorum neuter triumphauit, quòd alteri illum honorum collega, al- mors ademit.] Credo uos quaerere, & qui hic Cotta, & quis ille collega Crassi fuerit. fuit autem C. Cotta, orator ille, compar. Sulpicij, qui est in dialogis Ciceronis de Oratore scriptis: qui, cum decretus illi esset triumphus, mortuus est ante diem triumphi, cum cicatrix uulneris eius, quod ante plures annos in proelio acceperat, rescissa esset repente. Crasso autem collega fuit Q. Scaeuola Pontifex: qui cum animaduerteret Crasso, propter summam eius in rep. potentiam ac dignitatem, senatum in decernendo triumpho gratificari, non dubitauit reip. magis, quàm collegae, habere rationem: ac, ne fieret S. C. intercessit. sed idem prouinciam, cuius cupiditate plerique etiam boni uiri delinquebant, deposuerat, ne sumptui esset aerario. Irrisa est a te paullo ante M. Pisonis cupiditas triumphandi: a qua te longe dixisti abhorrere. qui etiam si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est; tamen istum honorem contemnendum non putauit. tu eruditior, quàm Pi-

ſo?] Quis hic M. Piſo fuerit, credo nos ignorare. fuit autem, ut puto iam nos dixiſſe, Pupius Piſo eiſdem temporibus, quibus Cicero, ſed tanto aetate maior, ut adoleſcentulum Ciceronem pater ad eum deduceret; quòd in eo & antiquae uitae ſimilitudo, & multae erant litterae. orator quoque melior, quàm frequentior, habitus eſt. biennio tamen ſerior, quàm Cicero, conſul fuit. triumphauit proconſul de Hiſpanis, Q. Hortenſio, Q. Metello Cretico cos. ante Ciceronis conſulatum.

117.

Inſtant poſt hominum memoriam apparatiſſimi, magnificentiſſimiq. ludi: quales non modo numquam fuerunt, ſed ne quo modo quidem fieri poſthac poſſint, poſſum ullo modo ſuſpicari.] Cn. Pompeij ludos ſignificat, quibus theatrum a ſe factum dedicauit, qui bus ludis elephantorum pugnam primus omnium dedit in Circo.

117:

Eſt quidam Graecus, qui cum iſto uiuit, homo, uere ut dicam, ſic enim cognoui, humanus, ſed tam diu, quàm diu cum alijs eſt, aut ipſe ſecum.] Philodemum ſignificat; qui fuit Epicureus illa aetate nobiliſſimus, cuius & poemata ſunt laſciua.

121.

Quamquam, quod ad me attinet, numquam iſtam imminuam curam infitiando tibi.] Prope notius eſt, quàm ut indicandum ſit, hunc uerſum eſſe L. Attij poetae, & dici a Thyeſte in Atreo.

Quòd

123.

Quòd populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos, socios, stipendiariosq. misisti.] *Manifestum est, P. Clodium significari.*

124.

Ecquid uides, ecquid sentis, lege iudiciaria lata, quos posthac iudices simus habituri?] *Legem iudiciariam ante aliquot annos, quibus temporibus accusatus est Verres a Cicerone, tulit Aurelius Cotta praetor: qua communicata sunt iudicia senatui, & equitibus Romanis, & tribunis aerarijs. rursus deinde Pompeius in consulatu secundo, quo haec oratio dicta est, promulgauit, ut amplissimo ex censu ex centurijs aliter, quàm antea, lecti iudices, aeque tamen ex illis tribus ordinibus, res iudicarent.*

124:

L. Opimius eiectus patria est, is, qui & praetor, & consul maximis periculis rempublicam liberarat. non in eo, cui facta iniuria est, sed in ijs, qui fecerũt, sceleris & conscientiae poena remansit.] *Notum est, Opimium in praetura Fregellas cepisse: quo pacto uisus est ceteros quoque nominis Latini socios male animatos repressisse: eundemq. in consulatu Fuluium Flaccum consularem, & C. Gracchum tribunicium oppressisse: ob quam inuidiam postea iudicio circumuentus est, & in exsilium actus.*

COMMENTATIO IN M. Tullii Ciceronis orationem pro Milone.

ARGVMENTVM.

HANC dixit Cn. Pompeio III. consule, ad III. idus Apr. quod iudicium cum ageretur, exercitum in foro, & omnibus in templis, quae circum forum sunt, collocatum a Cn. Pompeio fuisse, non tantum ex oratione, & annalibus, sed etiam ex libro apparet, qui Ciceronis nomine inscribitur de optimo genere oratorum. T. Annius Milo, & P. Plautius Hypsaeus, & Q. Metellus Scipio consulatum petierunt, non solum largitione pelam profusa, sed etiam factionibus armatorum succincti. Miloni, & Clodio summae erant inimicitiae; quòd & Milo Ciceronis erat amicissimus, in reducendoq. eo enixe operam reip. dederat; & P. Clodius restituto Ciceroni erat infestissimus, ideoq. summe studebat Hypsaeo, & Scipioni contra Milonem. ac saepe inter se Milo & Clodius cum suis factionibus Romae depugnauerant: & erat uterque audacia par: sed Milo pro melioribus partibus stabat. praeterea in eundem annum consulatum Milo, Clodius praeturam petebat: quam debilem futuram consule Milone, intelligebat. deinde, cum diu tracta essent comitia consularia, perficiq. ob eas ipsas perditas candidatorum contentiones non possent,

ſent, et ob id mẽſe Ianuario nulli dum neque conſules, neque praetores eſſent, traheretu rq. dies eodem quo antea modo, dum Milo quamprimum comitia confici uellet, conficeretq. cum bonorum ſtudijs, quòd obſiſtebat Clodio, tum etiam populi, propter effuſas largitiones, impenſas quoque ludorum ſcenicorum ac gladiatorij muneris maximas, in quas tria patrimonia effudiſſe eum Cicero ſignificat; competitores eius trahere uellent, ideoq. Pompeius gener Scipionis, & T. Munatius tribunus pl. referri ad ſenatum de patricijs conuocandis, qui interregem proderent, non eſſent paſſi, cum interregem prodere moris eſſet: ad III. *kal. Feb. (acta enim magis ſequenda, & ipſam orationem, quae actis congruit, puto, quàm Feneſtellam, qui ad* IV. *kal. Feb. tradit) Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tum dictator, profectus eſt ad flaminem prodendum poſtera die. occurrit ei circa horam nonam Clodius paullo ultra Bouillas, rediens ab Aricia, prope eum locum, in quo Bonae deae ſacellum eſt. erat autẽ allocutus decuriones Aricinorum. uehebatur Clodius equo. ſerui* XXX *fere expediti, ut illo tempore mos erat iter facientibus, gladijs cincti ſequebantur. erant cum Clodio praeterea tres comites eius, ex quibus eques Romanus unus C. Caſinius Schola, duo de plebe noui homines, P. Pomponius, C. Clodius. Milo rheda uehebatur cum uxore Fauſta, filia L. Syllae dictatoris, & M. Fufio familiari ſuo. ſequebatur eos magnum ſeruorum agmen: inter quos gladiatores quoque erant, ex qui-*

bus duo noti, Eudamus, & Birria. hi in ultimo agmine tardius euntes, cum seruis P. Clodij rixam commiserunt. ad quem tumultum cum respexisset Clodius minitabundus, humerum eius Birria rumphea traiecit. inde, cum orta esset pugna, plures Miloniani accucurrerunt. Clodius uulneratus in tabernam proximam Bouillano delatus est. Milo ut cognouit uulneratum Clodium, cum sibi periculosius illud etiam uiuo eo futurum intelligeret, occiso autem magnum solatium esset habiturus, etiam si subeunda esset poena; exturbari tabernam iussit. fuit antesignanus seruorum eius M. Fustenus. atque ita Clodius latens extractus est, multisq. uulneribus confectus. cadauer eius in uita relictum, quia serui Clodij aut occisi erant, aut grauiter saucij latebant. Sex. Tedius senator, qui forte ex rure in urbem reuertebatur, sustulit, & lectica sua Romam ferri iussit. ipse rursus eodem, unde uenerat, gressum recepit. perlatum est corpus Clodij ante primam noctis horam: infimaeq. plebis & seruorum maxima multitudo magno luctu corpus in atrio domus positum circumstetit. augebat autem facti inuidiam uxor Clodij Fuluia, quae cum effusa lamentatione uulnera eius ostendebat. maior postera die luce prima multitudo eiusdem generis confluxit, compluresq. noti homines elisi sunt, inter quos C. Vibienus senator. erat domus Clodij, ante paucos menses empta de M. Scauro, in Palatio. eodem T. Munatius Plancus frater L. Planci oratoris, & Q. Pompeius Rufus, Syllae dictatoris ex filia nepos, tribuni

* tribuni pl. accucurrerunt: eisq. obstantibus uulgus imperitum corpus nudum caldatum, sicut in lecto erat positum, ut uulnera uideri possent, in forum detulit, & in Rostris posuit. ibi pro concione Plancus, & Pompeius, qui competitoribus Milonis studebāt, inuidiam Miloni fecerunt. populus, duce Sex. Clodio scriba, corpus P. Clodij in curiam intulit, cremauitq. subsellijs, & tribunalibus, & mensis, & codicibus librariorum. quo igne& ipsa quoque curia flagrauit; & item Porcia basilica, quae erat ei iuncta, ambusta est. domum quoque M. Lepidi interregis, (is enim magistratus curulis erat creatus) & absentis Milonis eadem illa Clodiana multitudo oppugnauit. deinde sagittis repulsa est. tum fasces ex lecto libitinae raptos attulit ad domum Scipionis & Hypsaei, deinde ad hortos Cn. Pompeij, clamitans eum modo consulem, modo dictatorem. incendium curiae maiorem aliquanto indignationem ciuitatis mouerat, quàm interfectio Clodij. itaque Milo, quem opinio fuerat iuisse in uoluntarium exsilium, inuidia aduersariorum recreatus, nocte ea redierat Romam, qua incensa erat curia; petebatq. nihilo deterius consulatum. aperte quoque tributim in singulos millia assium dederat. concionem ei post aliquot dies dedit
* M. Coelius tribunus pl. acci ipse etiam caussam etiá ad populum. dicebant utrique Miloni a Clodio factas esse insidias. fiebant interea alij ex alijs interreges; qui comitia consularia propter eorum candidatorum tumultus & easdem manus armatas habere non poterant.

terant. itaque primo factum erat S. C. ut interrex, & tribuni pl. & Cn. Pompeius, qui proconsul ad urbem erat, uiderent ne quid detrimenti resp. caperet; delectus autem Pompeius tota Italia haberet. qui cum summa celeritate praesidium comparasset, postulauerunt apud eum familiam Milonis, item Faustae uxoris eius exhibendam duo adolescentuli, qui Appij Claudij ambo appellabantur, qui erant C. Claudij filij, qui frater fuerat Clodij, & ob id illi patrui sui mortem uelut auctore fratre persequebantur. easdem Faustae & Milonis familias postulauerunt duo Valerij, Nepos, & Leo, & L. Herennius Balbus. P. Clodij quoque familiam, & comitum eius postulauit eodem tempore Coelius, familiam Hypsaei, & Q. * Pompeij postulauit. Affuerunt Miloni Q. Hortensius, M. Cicero, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cato, Faustus Sylla. uerba pauca Q. Hortensius dixit. quae sunt, liberos esse eos, qui pro seruis postularentur. nam post recentem caedem manumiserat eos Milo sub hoc titulo, quòd caput suum ulti essent. Haec agebantur mense intercalari, post diem trigesimum fere, quàm erat Clodius occisus. Q. Metellus Scipio in senatu contra M. Caepionem conquestus est, ac de caede P. Clodij falsum esse dixit, quòd Milo sic se defenderet, & Clodium Aricinos Decuriones alloquendi gratia abijsse, profectum cum sex de XX seruis: Milonem subito post horam quartam, senatu misso, cum seruis amplius CCC armatis obuiam ei contendisse, & supra Bouillas inopinantem in itinere aggressum:

gressum: ibi P. Clodium tribus uulneribus acceptis, Bouillas perlatum: tabernam, in quam profugerat, expugnatam a Milone: semianimem Clodium extractum, in uia Appia occisum esse, anulumq. eius ei morienti extractum: deinde Milonem, cum sciret in Albano paruulum filium Clodij, uenisse ad uillam, & , cum puer ante subtractus esset, de seruo Alicore quaestionem ita habuisse, ut eum articulatim consecaret: uillicum & duos praeterea seruos iugulasse: ex seruis Clodij, qui dominũ defenderint, undecim esse interfectos: Miloni duos solos saucios factos esse: ob quae Milonem postero die XII. seruos, qui maxime operam nauassent, manumisisse, populoq. tributim singula millia aeris ad defendendos de se rumores dedisse. Milo misisse ad Cn. Pompeium dicebatur, quòd Hypsaeo summe studebat, quòd fuerat eius quaestor, desistere se petitione consulatus, si ita ei uideretur: Pompeium respondisse, nemini se neque petendi, neque desistendi auctorem esse, neque populi Romani potestatem, aut consilium, aut sententiam interpellaturum. deiude per C. Luciliũ, qui propter M. Ciceronis familiaritatẽ amicus erat Miloni, egisse quoque dicebatur, ne se de hac re consulendo inuidia oneraret. Inter haec cum crebresceret rumor, Cn. Pompeium creari dictatorem, neque opportune aliter mala ciuitatis sedari posse; uisum est optimatibus tutius esse, esse, eum consulem sine collega creari: et cum tractata ea res esset in senatu, facto in M. Bibuli sententiam S. C. Pompeius ab interrege Ser. Sulpicio V.

kal.

kal. Mart. mense intercalario consul creatus est, statimq. consulatum iniit: deinde post diem tertium de legibus nouis ferendis retulit: duas ex S. C. promulgauit: alteram de ui, qua nominatim caedem in Appia uia factam, & incendium curiae, & domum M. Lepidi interregis oppugnatam comprehēdit: alteram de ambitu: poenam grauiorem, & formam iudiciorum breuiorem. utraque enim lex prius testes dari, deinde uno die atque eodem & ab accusatore, & ab reo perorari iubebat, ita ut duae horae accusatori, tres reo darentur. his legibus obsistere M. Coelius tribunus pl. studiosissimus Milonis conatus est, quòd & priuilegium diceret in Milonem ferri, & iudicia praecipitari: & cum pertinacius legem Coelius uituperaret, eò processit irae Pompeius, ut diceret, si coactus esset, armis se remp. defensurum. timebat autem Pompeius Milonem, seu timere se simulabat. plerũque non domi suae, sed in hortis manebat, idq. ipsum in superioribus, circa quos etiam magna manus militum excubabat. Senatum quoque semel repetun
* dus erat Pompeius, quòd diceret timere se aduentum Milonis. dein proximo senatu P. Cornificius ferrum Milonem intra tunicam habere ad femur alligatum dixerat. postulauerat, ut femur nudaret: & ille sine mora tunicam leuarat. tum M. Cicero exclamauerat, omnia illi similia crimina esse, quae in Milonem dicerentur, alia. deinde Munatius Plancus tribunus pl. produxerat in concionem M. Aemilium Philemonem, notum hominem, libertum M. Lepi-

di. is

di. is se dicebat, pariterq. secum quattuor liberos homines iter facientes superuenisse, cum Clodius occideretur, &, ob id cum proclamassent, abreptos, et per duos menses in uillam Milonis praeclusos fuisse: eaq. res, seu uera, seu falsa, magnam inuidiam Miloni contraxerat. idemq. Munatius & Pompeius tribuni pl. in Rostra produxerant triumuirum capitalem; eumq. interrogauerant, an Galatam, Milonis seruum, caedes facientem deprehendisset. ille, dormientem in taberna pro fugitiuo deprehensum, & ad se perductum esse, responderat. denunciauerant tamen triumuiro, ne seruum remitteret. sed postera die Coelius tribunus pl. & Manilius Canianus collega eius ereptum e domo triumuiri seruum Miloni reddiderunt. Etsi nullam de his criminibus mentionem fecit Cicero: tamen, quia ita compereram, putaui exponenda. inter primos & Q. Pompeius, & C. Sallustius, & T. Munatius Plancus tribuni pl. inimicissimas conciones de Milone habebant, inuidiam etiam de Cicerone, quòd Milonem tanto studio defenderet. eratq. maxima pars multitudinis infensa non solum Miloni, sed etiam propter inuisum Ciceroni patrocinium. postea Pompeius & Sallustius in suspicione fuerunt, in gratiam redisse cum Milone, ac Cicerone. Plancus autem infestissime perstitit, atque in Ciceronem quoque multitudinem instigauit. Pompeio autem suspectum faciebat Milonem, ad perniciem eius comparari uim uociferatus: Pompeiusq. ob ea saepius querebatur, fieri sibi quoque insidias, & id palam:
ac ma-

ac maiore manu se armabat. dicturum quoque diem Ciceroni Plancus ostendebat. postea autem Q. Pompeius idem minitatus erat. tamta tamen constantia ac fides fuit Ciceronis, ut non populi a se alienatione, non Cn. Pompeij suspicionibus, non periculi futuri metu, si sibi dies ad populum diceretur, non armis, quae palam in Milonem sumpta erant, deterreri potuerit a defensione eius, cum posset omne periculum suum & offensionem inimicae multitudinis declinare, redimere etiam Cn. Pompeij animum, si paullum ex studio defensionis remisisset. Perlata deinde lege Pompeij, in qua id quoque scriptum erat, ut quaesitor suffragio populi ex ijs, qui consules fuerant, crearetur, statim comitia habuit, creatusq. erat L. Domitius Ahenobarbus quaesitor. aliorum quoque iudicum, qui de ea re iudicarent, Pompeius tales proposuit, ut numquam neque clariores uiros, neque sanctiores propositos esse constaret. post quod statim noua lege Milo postulatus a duobus Appijs Clodijs adolescentibus, ijsdem, a quibus antea familia eius fuerat postulata. itemq. de ambitu ab ijsdem Appijs, & praeterea de ui a L. Cornificio, de sodalitijs a P. Fuluio Nerato. postulatus autem erat & de sodalicijs, & de ambitu ea spe, quòd primum iudicium de ui futurum apparebat, quo eum damnatum iri confidebant, nec postea responsurum. Diuinatio de ambitu accusatorum facta est, quaesitore A. Torquato: atque ambo quaesitores Torquatus & Domitius pridie nonas Apr. reum adesse iusserunt: quo die Milo ad Domitij tribunal uenit; ad Torquati

quati amicos misit. ibi postulante pro eo M. Marcello obtinuit, ne prius caussam de ambitu diceret, quàm de ui iudicium esset perfectum. apud Domitium autem quaesitorem maior Appius postulauit a Milone seruos exhiberi numero IV & L. & cum ille negaret eos, qui nominabantur, in sua potestate esse; Domitius ex sententia iudicum pronunciauit, ut ex seruorum eorum numero accusator quot uellet ederet. citati deinde testes secundum legem, quae, ut supra diximus, iubebat, ut prius, quàm caussa ageretur, testes per triduum audirentur, dicta eorum iudices consignarent, quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, ac coram accusatore ac reo pilae, in quibus nomina iudicum inscripta essent, aequarentur: dein rursus postera die sortitio iudicum fieret unius & LXXX: qui numerus cum sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irent: tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, reusq. eodem die illo iudicaretur: prius autem, quàm sententiae ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidem reus reijceret, ita ut numerus iudicum relinqueretur, qui sententias ferrent, quinquaginta & unus. primo die datus erat in Milonem testis Casinius Schola, qui se cum P. Clodio fuisse, cum is occisus est, dixit, atrocitatemq. rei factae quàm maxime potuit auxit. quem cum interrogare M. Marcellus coepisset, tanto tumultu Clodianae multitudinis circunstantis exterritus est, ut uim ultimam timens in tribunal a Domitio reciperetur. quam ob caussam M. Marcellos, & ipse

Milo

Milo a Domitio praesidium implorauerunt. sedebat eo tempore Cn. Pompeius ad aerarium, perturbatusq. erat eodem illo clamore: itaque Domitio promisit, se postero die cum praesidio descensurum, idq. fecit. quare territi Clodiani silentio uerba testium per biduum audiri passi sunt. interrogauerunt eos M. Marcellus, & Milo ipse. multi ex ijs, qui Bouillis habitabant, testimonium dixerunt de ijs, quae ibi facta erant, cauponem occisum, tabernam expugnatam, corpus Clodij in publicum extractum esse. uirgines quoque Vestales dixerunt, mulierem ignotam uenisse ad se, quæ Milonis mandato uotum solueret, quòd Clodius occisus esset. ultimae testimonium dixerunt Sempronia Tuditani filia, socrus P. Clodij, & uxor Fuluia; & fletu suo magnopere eos, qui adstabant, commouerunt. Dimisso circa horam decimam iudicio, T. Munatius pro concione populum adhortatus est, ut postero die frequens adesset, & elabi Milonem non pateretur, iudiciumq. & dolorem suum ostenderet. euntibus ad tabellam ferendam postero die iudicibus, qui fuit ad III. Idus Apr. clausae fuerunt tota urbe tabernæ: praesidia in foro & circa omnes fori aditus Pompeius disposuit: ipse pro aerario, ut pridie, consedit, saeptus delecta manu militum. sortitio deinde iudicum a quaesitore facta est. post, tantum silentium toto foro fuit, quantum esse in aliquo foro posset. tum intra horam secundam accusatores coeperunt dicere, Appius maior, & M. Antonius, & P. Valerius Nepos. usi sunt ex lege horis duabus. re

spondit

spondit his unus M. Cicero: at cum quibusdam placuisset ita defendi crimen, Interfici Clodium pro rep. fuisse, quam formam M. Brutus secutus est in ea oratione, quam pro Milone composuit, & edidit, quamuis non egisset; Ciceroni id non placuit, quòd, qui bono publico damnari, idem etiam occidi indemnatus posset. itaque, cum insidias Milonem Clodio fecisse posuissent accusatores; quia falsum id erat, (nã forte illa rixa commissa fuerat) Cicero apprehendit, & cõtra Clodium Miloni fecisse insidias disputauit: eoq. tota oratio eius spectauit: sed ita constitit, ut diximus, neutrius, consilio pugnatum esse eo die, uerum forte occurrisse: ex ea rixa seruorum ad eam caedem peruentum. notum tantum erat, utrumque mortem alteri saepe minatum esse: & sicut suspectum Milonem maior, quàm Clodij, familia faciebat, ita expeditior & paratior ad pugnam Clodianorum, quàm Milonis, fuerat. Cicero cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circumstantium militum potuerunt: itaque non ea, qua solitus erat, constantia dixit. manet autem illa quoque excepta eius oratio. scripsit uero hanc, quam legimus, ita perfecte, ut iure prima haberi possit.

Initium explanationis.

126:

V NVM *genus est aduersum, infestumq. nobis, &c.*] *Ita ut in expositione diximus, Munatius Plancus pridie pro concione populum adhortatus erat, ne pateretur elabi Milonem.*

128:

Declarant huius ambusti tribuni pl. illae intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidiose criminabatur.] *T. Munatius Plancus, & Q. Pompeius Rufus tribuni pl. de quibus in argumento huius orationis diximus, cum contra Milonem Scipioni & Hypsaeo studerent, concionati sunt eo ipso tempore, plebemq. in Milonem accenderunt, quo propter Clodij corpus curia incensa est: nec prius destiterunt, quàm flamma eius incendij fugati sunt e concione. erant enim tunc Rostra non eo loco, quo nunc sunt, sed ad Comitium, prope iuncta curiae. ob hoc T. Munatium Ambustum tribunum appellat. fuit autem paratus ad dicendum.* *Cur igitur incendium curiae, oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem hanc ipsam contra remp. senatus factá esse decreuit?*] *Post biduum medium, quàm Clodius occisus erat, interrex primus proditus est M. Aemilius Lepidus. non fuit autem moris, ab eo, qui primus interrex proditus erat, comitia haberi. sed Scipionis & Hyp*

saei

ſaei factiones, quia recens inuidia Milonis erat, cum contra ius poſtularent, ut interrex ad comitia conſulum creandorum deſcenderet, idq. ipſe non faceret, domum eius per omnes interregni dies (fuerant autem ex more quinque) obſederunt: deinde omni ui ianua expugnata, & imagines maiorum deiecerunt, & lectulum aduerſum uxoris eius Corneliae, cuius * caſtitas pro exemplo habita eſt, fregerunt: uterque telas, quae ex uetere more in atrio texebantur, diruerunt. poſtq. ſuperuenit Milonis manus, & ipſa poſtulans comitia: cuius aduentus fuit ſaluti Lepido: in ſe enim ipſae conuerſae ſunt factiones inimicae, atque ita oppugnatio domus interregis omiſſa eſt.

129.

Quòd ſi per furioſum illum tribunum pl. ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet: nouam quaeſtionem nunc nullam haberemus. decernebat enim, ut ueteribus legibus, tantummodo extra ordinem quaereretur. diuiſa ſententia eſt poſtulante neſcio quo. (nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre) ſic reliqua auctoritas ſenatus empta interceſſione ſublata eſt.] Quid ſit diuidere ſententiam, ut enarrandum ſit, ueſtra aetas filij facit. Cum aliquis in dicenda ſententia duas pluresue res complectitur, eae ſi non omnes probantur, poſtulatur ut diuidatur, ideſt de rebus ſingulis referatur. Forſitan nunc hoc quoque uelitis ſcire, qui fue* rit qui poſtulauerit quod non ferat adiutor non eſt ei, qui hoc poſtulat, oratione longa utendum, ac ne conſurgendum quidem utique eſt. multi enim ſedentes hoc

unum uerbum pronunciát, Diuide. quod cum auditum est, liberum ei, qui facit orationem, diuidere. sed ego, ut curiosius aetati uestræ satisfaciam, acta etiam totius illius temporis persecutus sum: in quibus cognoui, pridie kal. Mart. S. C. esse factum, P. Clodij caedem, et incendiú curiae, & oppugnationem aedium M. Lepidi contra remp. factam: ultra relatum in acta illo die nihil: postero die, idest kal. Mart. Munatium in concione exposuisse populo, quae pridiae acta erant in senatu: in qua concione hæc dixit ad uerbum. quae
» Q. Hortensium dixisse, ut extra ordinem quaerere-
* tur apud Quaesitorem aestimare futurum, ut cum pu
» sillum edisset dulcedinis, largiter acerbitatis deuora-
» ret: aduersus hominem ingeniosum ingenio usi sumus:
» inuenimus Fusium, qui diceret, diuideret sententiam.
» reliquae parti ego & Sallustius intercessimus. Haec concio, ut puto, explicat, & quid senatus decernere uoluerit, & quis diuisionem postulauerit, & quis intercesserit, & cur. illud uos meminisse non dubito, per Q. Fusium illo quoque tempore, quo de incestu P. Clodij actum est, factum, ne a senatu asperius decerneretur.

130:

Dederas enim, quàm contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima.] constantiam L. Domitij, quam in practura praestitit, significat. nam eo tempore, cum Cn. Manilius tribunus pl. subnixus libertinorum et seruorum manu, perditissimam legem ferret, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, idq. per tumultum ageret, &

cliuum Capitolinum obsideret, discusserat perruperatq. coetum Domitius, ita ut multi Manilianorum interficerentur. quo facto et plebem infimam offenderat, & senatus magnam gratiam inierat.

132:

Itaque illud Cassianum.] L. Cassius fuit, sicut iam saepe diximus, summae uir seueritatis. quoties quaesitor iudicij alicuius esset, in quo quaereretur de homine occiso, suadebat, atque etiam praeibat iudicibus, hoc, quod Cicero nunc admonet, ut quaereretur, cui bono fuisset perire eum, de cuius morte quaereretur. ob quam seueritatem, quo tempore Sex. Peducaeus tribunus pl. criminatus est, L. Metellum Pont. Max. totumq. collegium Pontificum male iudicasse de incestu uirginum Vestalium, quòd unam modo Aemiliã damnauerat, absoluerat autem duas, Marciam & Liciniã; populus hunc Cassium creauit; qui de eisdem uirginibus quaereret: isq. & utrasque eas, & praeterea complures alias, nimia etiam, ut existimatio est, asperitate usus, damnauit.

133.

Et adspexit me illis quidem oculis, quibus tunc solebat, cum omnibus omnia minabatur. mouet me quippe lumen curiae.] Hic est Sex. Clodius, quem in argumento huius orationis diximus corpus Clodij in curiam attulisse, & ibi cremasse, eoq. incenso curiam conflagrasse. ideo lumen curiae dicit.

134.

Quando illius postea sica illa, quam a Catilina ac-

ceperat, conquieuit? haec intentata nobis est: huic ego obiici uos pro me passus non sum: haec insidiata Pompeio est.] Manifestum est pertinere ad id tempus, quo post rogationem a Clodio in eum promulgatam urbe cessit. Quare dicat, insidiata Pompeio est, fortassis quaeratis. Pisone & Gabinio cos. pulso Cicerone in exsilium, cum III. idus Sext. Pompeius in senatum uenit, dicitur seruo P. Clodij sicam excidisse. eaq. ad Gabinium consulem delata, dictum est, seruo imperatum a P. Clodio, ut Pompeius occideretur. Pompeius statim domum rediit. ex eo domi tenus. obsessus est etiam a liberto Clodij Damione, ut ex actis eius temporis cognoui: in quibus XV. kal. Sept. L. Nouius tribunus pl. collega Clodij, cum Damio aduersum Flauium praetorem appellaret tribunos, & tribuni de appellatione cognoscerent, ita sententiam dixit: Et hoc apparitore P. Clodij uulneratus sum: & hominibus armatis praesidijs dispositis a republica remotus sum: Cn. Pompeius obsessus est. cum appeller, non utar eius exemplo, quem uitupero: & iudicium tollam, et reliqua de intercessione. Haec istam Appiam uiam, monumentum nominis sui, nece Papiria cruentauit.] Pompeius post triumphum Mithridaticum Tigranis filium in cathenis deposuerat apud Flauium senatorem: qui postea cum esset praetor eodem anno, quo tribunus pl. Clodius, petit ab eo Clodius super cenam, ut Tigramem adduci iuberet, ut eum uideret. adductum collocauit in conuiuium, dein Flauio non reddidit: dimisit, & habuit extra cathenas, nec repetenti Pompeio

reddidit:

reddidit: postea in nauem deposuit: & cum profugeret ille, tempestate delatus est tantum ille ut deduceretur ad se, Clodius Sex. Clodium, de quo supradiximus, qui eum reduceret. Flauius quoque re cognita ad diripiendum Tigranem profectus est. ad quartum lapidem ab Vrbe pugna facta est: in qua multi ex utraque parte crediderunt, plures tamen ex Flauij, inter quos & M. Papirius eques Romanus publicanus, familiaris Pompeio. Flauius sine comite Romam uix perfugit. Haec eadē longo interuallo con uersa rursus est in me. nuper quidem, ut scitis, me ad Regiam paene confecit.] Quo die periculum hoc adierit, ut Clodius eum ad Regiam paene confecerit, nusquam plane inueni. non tamen adducor, ut putem Ciceronem mentitum, praesertim cum adijciat, ut scitis. sed uidetur mihi loqui de eo die, quo consulibus Domitio & Messalla, qui praecesserant eum annum, cum haec oratio dicta est, inter candidatorum Hypsaei, & & Milonis manus in uia Sacra pugnatum est, multiq. ex Milonis ex improuiso ceciderunt. de cuius diei caede & periculo suo ut putem loqui eum, facit & locus pugnae, nam in Sacra uia traditur commissa, in qua est Regia; & quòd affuerunt cum candidatis suffragatores Milonis Cicero, Hypsaei Clodius.

134:

Potuit ne L. Caecilij, iustissimi fortissimiq. praetoris, oppugnata domo.] L. Caecilius Rufus, de quo dicitur, praetor fuit P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote cos. quo anno Cicero restitutus est. is

cum faceret ludos Apollinares, ita infima coacta multitudo annonae caritate tumultuata est, ut omnes, qui in theatro, spectandi caussa, consederant, pellerentur. de oppugnata domo nusquam adhuc legi. Pompeius tamen, cum defenderet Milonem apud populum, de ui accusante Clodio, obstitit. & legimus apud Tironem libertum Ciceronis in libro quarto de uita eius, oppressum a Clodio L. Caecilium praetorem.

135.

At quo die? quo, ut ante dixi, fuit insanissima concio ab ipsius mercenario tribuno pl. concitata.] Hoc significat, eo die, quo Clodius occisus est, concionatum esse mercenarium eius tribunum pl. sunt autem concionati eo die, ut ex actis apparet, C. Sallustius, & Q. Pompeius, utrique & inimici Milonis, & satis inquieti. sed uidetur mihi Q. Pompeium significare. nam eius seditiosior fuit concio.

136.

Dixit C. Casinius Interamnas, familiarissimus, & idem comes P. Clodij, P. Clodium illo die Albae mansurum.] Fuit hic Casinius, apud quem Clodius mansisse Interamnae uideri uolebat, qua nocte deprehensus est in Caesaris domo, cum ibi in operto uirgines pro populo Romano sacra facerēt. Scitis iudices, fuisse qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu caedem esse factam, consilio uero maioris alicuius. me uidelicet latronem & sicarium abiecti homines & perditi describebant.] Q. Pompeius Rufus, & C. Sallustius tribuni fuerunt, quos significat.

hi enim primi de ea lege ferenda populum hortati sunt; & dixerunt, manu Milonis occisum esse Clodium, consilio uero maioris alicuius.

136:

Atqui ut illi nocturnus aduentus uitandus fuit, sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad Vrbem noctu accessurum sciebat, subsistendum, etc.] *Via Appia est prope Vrbem monumentum Basilij: qui locus latrocinijs fuit perquam infamis: quod ex alijs quoque multis intelligi potest.*

137:

Comites Graeculi, quocunque ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat.] *Saepe obijcit Clodio Cicero, socium eum coniurationis Catilinae fuisse. quam rem nũc quoque reticens ostendit. fuerat enim opinio, ut Catilina ex Vrbe profugerat in castra Manlij centurionis, qui tum in Etruria ad Faesulas exercitum ei comparabat, Clodium subsequi eum uoluisse, & coepisse, tum dein mutato consilio in Vrbem redisse.*

140:

Non iam hoc Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei (te enim iam appello, & ea uoce, ut me exaudire possis) tuas inquam suspiciones perhorrescimus.] *Diximus in argumento orationis huius, Cn. Pompeium simulasse timere, seu plane timuisse Milonem, & ideo ne domi quidem suae, sed in hortis superioribus ante iudicium mansisse, ita ut uillam quoque praedio militum circumdaret. Q. Pompeius tribunus pl. qui fuerat familiarissimus omnium*

P. Clo-

P. Clodio, & sectam suam sequi se palam profitebatur, dixerat in concione post paucis diebus, quàm Clodius erat occisus: Milo dedit, quem in curia crematis: dabo, quem in Capitolio sepeliatis. in eadem concione idem dixerat: habuit enim eam ad VIII. kal. Febr. cum Milo pridie, idest VII. kal. Febr. uenire ad Pompeium in hortos eius uoluisset, Pompeium ei per hominem propinquum misisse, ne ad se ueniret. prius etiam quàm Pompeius tertium consul crearetur, tres tribuni, Q. Pompeius Rufus, C. Sallustius Crispus, T. Munatius Plancus, cum quotidianis concionibus suis magnam inuidiam Miloni propter Clodium excitarent, produxerant ad populum Cn. Pompeium, & ab eo quaesierant, num ad eum delatum esset illud quoque indicium, suae uitae insidiari Milonem. responderat Pompeius, Licinium quendam de plebe, sacrificulum, qui solitus esset familias purgare, ad se detulisse, seruos quosdam Milonis, itemq. liberos comparatos esse ad caedem suam: nomina quoque seruorum edidisse: ad Milonem misisse, ut eos in potestate sua haberet: a Milone responsum esse, ex ijs seruis, quos nominasset, partim neminem se umquam habuisse, partim manumisisse. dein, cum Licinium apud se haberet, Lucium quendam de plebe ad corrumpendum indicem uenisse: qua re cognita, in uincla eum publica esse coniectum. decreuit enim senatus, ut cum interrege & tribunis pl. Pompeius daret operam, ne quid resp. detrimenti caperet. ob has suspiciones Pompeius in superio-

perioribus hortis se continuerat. deinde, ex S. C. de lectu per Italiam habito cum redisset, uenientem ad se Milonem unum omnium non admiserat. item, cum senatus in porticu Pompeij haberetur, ut Pompeius posset interesse, unum tum excuti prius, quàm in senatum intraret, iusserant. iusserant. haec sunt suspiciones, quas dicit se Cicero pertimescere.

141.

Contra hesternam concioncem illam.] Idem T. Munatius Plancus, ut saepe diximus, post audita & obsignata testium uerba, dimissosq. interim iudices, uocata concione cohortatus erat populum, ut clausis tabernis postero die ad iudicium adesset, nec pateretur elabi Milonem.

145.

Incidebantur iam domi leges, quae nos nostris seruis addicerent.] Significasse iam puto nos, fuisse inter leges P. Clodij, quas ferre proposuerat, eam quoque, qua libertini, qui non plus quàm in urbanis tribubus suffragium ferebant, possent in rusticis quoque tribubus, quae proprie ingenuorum sunt, ferre.

146.

Senatus, credo, prætorem eum circumscripsisset. ne cum solebat quidem id facere, in priuato eodem hoc aliquid profecerat.] Significat id tempus, quo P. Clodius, cum adhuc quæstor designatus esset, intrauit eò, ubi sacrificium pro populo Romano fiebat. quod factum notatum erat a senatu; decretumque, ut extra ordinem iudicium fieret.

Plebem,

Plebem, & infimam multitudinem, quæ P. Clodio duce fortunis uestris imminebat, eam, quo tutior esset uestra uita, se fecisse commemorat, ut non modo uirtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonijs deliniret.] Puto iam supra esse dictum, Milonem ex familia fuisse Papia, deinde adoptatum fuisse ab T. Annio auo suo materno. tertium patrimonium uidetur significare matris. aliud enim quod fuerit, non inuenio. Peracta utrinque caussa, singuli quinos accusator & reus senatores, totidem equites, & tribunos aerarios reiecerunt, ita ut unus & quinquaginta sententias tulerint. senatores condemnauerunt XII, absoluerunt VI. equites condemnauerunt XIII, absoluerunt IV. tribuni aerarij condemnauerunt XIII, absoluerunt III. Videbantur non ignorasse iudices, inscio Milone initio uulneratum esse Clodium: sed compererant, postquam uulneratus esset, iussu Milonis occisum. fuerunt, qui crederent, M. Catonis sententia eum esse absolutum. nam & bene cum rep. actum esse morte P. Clodij non dissimulauerat, & studebat in petitione consulatus Miloni, & reo affuerat. nominauerat quoque eum Cicero praesentem, & testatus erat audisse eum a M. Fauonio ante diem tertium quàm cædes facta erat, Clodium dixisse periturum esse eo triduo Milonem. sed Milonis quoque notam
* audaciam uetiar e p. utile uisum est. sciret ne umquam potuit utram sententiam. damnatum autem opera maxime Appij Claudij, pronunciatum est. Milo po-

ſtero die factus reus ambitus apud Manlium Torquatum, abſens damnatus eſt. illa quoque lege accuſator fuit eius Appius Claudius. et cum ei praemium lege daretur, negauit. ei ſubſcripſerunt & in ambitus iudicio P. Valerius Leo, & Cn. Domitius Cn. F. poſt paucos dies quoque Milo apud Fauonium quaeſtorem de ſodaliciis damnatus eſt, accuſante M. Fuluio Nerato, cui lege præmium datum eſt. deinde apud L. Fabium quaeſtorem iterum abſens damnatus eſt de ui. accuſauit L. Cornificius, & Q. Patulcius. Milo in exſilium Maſſiliam intra pauciſſimos dies profectus eſt. bona eius propter alieni aeris magnitudinem ſemuncia uenierunt. Poſt Milonem eadem lege Pompeia primus eſt accuſatus M. Saufeius M. F. qui dux fuerat in expugnanda taberna Bouillis, & Clodio occidendo. accuſauerunt eum L. Caſſius, L. Fulcinius C. F. C. Valerius. defenderunt M. Cicero, M. Coelius: obtinueruntque, ut una ſententia abſolueretur. condemnauerunt ſenatores X, abſoluerunt VIII. condemnauerunt equites Romani IX, abſoluerũt VIII. ſed ex tribunis aerarijs X abſoluerunt, VI condemnauerunt: manifeſtumq. odium Clodij ſaluti Saufeio fuit, cum eius uel peior cauſſa quàm Milonis fuiſſet, qui aperte dux fuerat expugnandae tabernae repertus. deinde poſt paucos dies apud Conſidium quaeſtorem lege Plautia de ui, ſubſcriptione ea, quòd loca occupaſſet, & cum telo fuiſſet anteſignanus operarum Milonis. accuſauerunt C. Fidius, Cn. Apronius Cn. F. M. Seius Sex. F. defenderunt M. Cicero,

ro, M. Terentius Varro Gibba. absolutus est sententijs plenius, quàm prius. graues habuit XIX, absolutorias II. & XXX. sed e contrario hoc, ac priore iudicio, accidit. equites enim, ac senatores eum absoluerunt, tribuni aerarij damnauerunt. Sextus autem Clodius, quo auctore corpus Clodij in curiam illatum fuit, accusantibus C. Cesennio Philone, M. Aufidio, L. Apronio, defendente M. Seio, damnatus est sententijs VI & XI: absolutorias V. omnino habuit, duas senatorum, tres equitum. multi praeterea & praesentes, & cum citati non respondissent, damnati sunt, ex quibus maxima pars Claudianorum.

FINIS.

PAVLI MANVTII IN ASCONIVM PEDIANVM SCHOLIA.

I:

DOMO *Siculus*] *Quia uideo esse, qui legendum putent, Homo siculus; non alienum fuit ueterem locutionem exemplis confirmare. dixit Plautus, domo Carthaginiensis: Virgilius, qui Caerete domo: Horatius, unde domo: & in antiquis lapidibus, domo Perusia, domo Aricia, etc. de quo loquendi genere uide quas collegit lapidum inscriptiones Aldus filius in suo de Orthographia libello, in uerbo, Arretium.*

I:

DESIGNATVS *aedilis*] *Ipse Cicero, quo tempore cum Caecilio contendit, nondum se aedilem designatum fuisse, satis plane in Diuinatione demõstrat his uerbis: Nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine paruis opibus ac facultatibus praedito, simulant sese mirari: cum moleste ferant: quid sibi iste uult? accusatorem ne se existimari, qui antea defendere consueuerat? nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedilitatem petat.*

I.

H AEC *tota capite*] *Hoc toto capite, non dubito quin sit legendum. quo modo idem locutus est* 17.

3.

PRIMVS Sicinius] *Cincium Salluſtius nominat in oratione Macri.*

4.

ANNOS XL] *Paullo plures fuerunt, ſi ſubtilius numeretur. tulit enim legem de iudicijs C. Gracchus in tribunatu primo, ideſt Q. Metello T. Flaminino conſulibus. & Cicero cōfirmat libro in Verrem* II. *cum equeſtrem ordinem per annos prope quinquaginta iudicaſſe dicit. quo loco, ad augendam ſenatus inuidiam, annos prope quinquaginta dicit; cum paullo plures quadraginta fuerint. quamquam ibi Pedianus de annis prope quadraginta uideatur ſubſcribere: quaſi ad ueritatem locutus eſſet Cicero, non ad conſuetudinem oratorum: ut etiam in oratione in Piſonem, Quadraginta annis ante me conſulem; cum uix triginta ſeptem fuerint.*

7.

SICILIA] *Ex oratione* III. *in Verrem: ſatis conſtat, Ciliciam, non Siciliam, a Dolabella fuiſſe adminiſtratam. itaque reponendum, Cilicia, pro Sicilia.*

7.

QVI *quidem damnatus eſt, etc.*] *Hoc loco mihi Pedianus non ſatisfacit. nam etſi non eſt locus ſine mendo; apparet tamen, quid ſignificet. primum diſſentit a ueritate, atque etiam a ſe ipſo, cum dicit damnatum eſſe eum Dolabellam, quem Caeſar accuſauit: cum, abſolutum eſſe, & ipſe teſtetur in commentario ora-*

rio orationis pro M. Scauro, & Plutarchus etiam, ac Suetonius in Caesare. rursus errat, cum infert, significari posse etiam Scaurum, qui alterum Dolabellam accusauit. loquitur enim Cicero de ijs, qui absoluti sunt Hortensio defendente. porro quem Dolabellam accusauit: Scaurus, is (ut infra 74.) iudicio damnatus est: eumq. significat Cicero in III. *Verrina, cum dicit, Nemo iam Dolabella etc. item in eadem, infra. Sed ecce alia eiusdem inconstantia: pag. 34: absolutum dicit Dolabellam, quem Scaurus accusauit: damnatum pag. 74. nisi si & hic, & infra 34: ubi legitur, Caesarem, reponas, Scaurum; uicissimq. Caesar, ubi, Scaurus. nam re uera damnatus est is Dolabella, quem Scaurus accusauit.*

7.

HVIC *censi*] *Valde probo coniecturam Caroli Sigonij, iuuenis ingenio doctrinaq. praestantissimi: qui e Ciceronis lib.* II. *de Oratore legendum putat, Ciceronis.*

10:

QVASI *latine dixit,*] *Quid, si, Translatiue dixit, ut magno ponderi subire? ut dicat, ita Ciceronem dixisse, Eius orationis subire inuidiae, quasi de magno pondere loqueretur. sic Virgilius dixit, Muroq. subibant: &, Subiere pheretro. uidetur igitur, si Asconium sequamur, legendum, Inuidiae, non Inuidiam, ut est in impressis libris.*

11.

SVNT *enim subsellia tribunorum triamuiro-*

rum, questorum, et huiuscemodi minora iudicia exercentium] Ego, A subsellijs, expono, qui uersatus sit in iudicijs. nam subsellia non uideo qui probare possit Asconius eorum tantum fuisse, qui minora iudicia exercerent: cum pro omnibus iudicijs generaliter a Cicerone usurpentur, ut epist. Fam. lib. XIII, ep. 20. & lib. II. de Orat. & in Bruto, & alibi non semel.

II:

AN ideo] Hic aliquid desideratur: nam est locutio Pediano familiaris, cum, priore interpretatione haud plane contentus, alteram adiungit. 29: 30. 34: 45.

II:

MORATORVM] sic legendum, Pediani uerba demonstrant, non, ut antea, oratorum.

12.

CAVSSIS eiusmodi soliti. aderant autem his rebus moratores apti talibus negotijs.] Hoc & deprauatum est, & uidetur abundare. potius ad illud pertinet, quod est pagina II: Ex illo grege moratorum.

13:

LENTVLI Surae pater] immo auus: quod significat Dio lib. XLVI. Cicero in Catil. orat. IV. & Valerius. ut legendum sit fortasse: Hic est auus Lentuli Surae, praetoris etc. nam et praetor, et pater duabus litteris scribitur: & erat Sura, quo anno in carcere strangulatus est, praetor.

14:

INTRACTANS *etc.*] *Nonnulli ex ingenio reponunt, Tractans communiter breuiterq. obijciendorum criminum miram artem conficit.*

15:

C & VIII *petijt.*] *Ante, C petijt. addidi numerum octo dierum ex lib.* III. *in Verrem, 96: & ex ipso Asconio in hac eadem pag.*

16.

EST *enim perditum, quod inueniri non potest; profligatum, quod potest.*] *Immo contra: Est enim perditum, quod inueniri potest; profligatum, quod non potest. ut ostendatur quod iam dixit, Peius esse profligata, quàm perdita.*

17.

PROMISSIONE *iudicum*] *Nihil mutatum est, uidetur deesse, aut huiusmodi quippiam.*

17.

QVAESITOR *fuisset*] *Puto rectius, Quaesiturus esset.*

20.

INSEQVENS *locutio*] *Reposui, Inconsequens locutio: quo modo & ipse loquitur* 25: *& Carisius grammaticus, alijq. praeterea.*

21:

DESIGNATVS *aedilis*] *Qui tamen magistratum non gessit, uel ualetudine impeditus, uel alio magistratu auocatus. gessit autem cum Tullio aedilitatem C. Antonius, is, qui eiusdem collega fuit in consulatu.*

25.

Cvm Cn. Pisone] Ex antiquis lapidibus, hoc est e testimonio ueritatis minime dubio, legendum esse constat, cum L. Pisone.

31:

Legem Glauciam] leges non appellantur a cognominibus, sed a familijs. itaque legendum put o, Glauciae, pro Glauciam: cuius leges omnes ab ei us nomine Seruiliae dictae sunt.

36:

Olympo] Sic legendum, non, ut ante, Olyntho, ex agraria prima ad populum, praeterea Strabone, Ptolemaeo, Eutropio, & Sallustij historiarum libro primo apud Priscianum.

37:

Cvrator totius orae maritimae] Error Pediani: est enim hic Antonius orator, de quo in dialogis de Oratore: in quibus etiam ipse lib. II. de rationibus a se confectis contra hominum opinionem te statur.

37:

Sallvstivs] historiarum lib. 3. ex Frontone Cornelio de exemplis elocutionum. quod animaduertit & Aldus filius in Sallustij fragmentis, ab eo collectis.

39:

Sic alteram dici,] Fero, Alteram: tamen, Iterum, magis placeret.

40.

VT Corinthijs, ut Tarentinis.] *De Corinthijs mentio est in oratione pro lege Manilia: & in Asconio 36. de Tarentinis in Valerio lib.* II. *& Floro lib.* XII. *Ante legebatur, Vt Cornelius, ut Terentius.*

44.

ABVNDARE enim uidetur Non.] *Nihil abũdat, si cum interrogatione legas. non tamen semper uigilas Asconi.*

44.

AVT pro praede] *Apertius esset, Aut per praedes.*

51.

VENERINT.] *Non uidit Asconius, si legatur Venerunt, obscuritatis nihil esse: ut nunc in uulgatis libris legitur.*

55.

L. PISONE] *Et hic, & paullo post pro L. reposui C, ex ipso Pediano* 60. *& ex historia.*

55.

IVSTIOR *pertinacior*] *Cum in lege ferenda usque eò pertinax fuerit Cornelius, ut, intercedente collega, codicem ipse de scribae manibus abreptum recitauerit: non absurde, ut opinor, legi posset, Iusto pertinacior: cum & Quinctilianus dixerit, Membrum longius iusto.*

55:

EX S. C.] *Ex senatoribus, non ita esset alie-*

num a uetere scriptura, ad sententiam certe esset aptissimum.

55:

TRIBVNICIAM *intercessionem*] *Deesse uidetur, tolli.*

55:

PAVCOS *gratificari*] *Quid, si, Pauci S.C. facere?*

56.

A CICERONE *praetore*] *abundare uidetur, praetore: nã Cicero praetor fuit Lepido et Tullo cos. anno proximo ante Cottae & Torquati consulatum: ut etiã Pedianus ipse paucis supra uersibus dixit. hoc etiam satis constat ex ordine magistratuum. nam cũ Cicero aedilis fuerit Hortensio & Metello consulibus; inter aedilitatem autem & praeturam biennium intercedat; quod ex epistola ad Furnium libro* X. *cõstat: necesse est, ut praetor fuerit Cicero Lepido & Tullo consulibus: siquidem omnes magistratus suo anno consecutus est. quod ipse in agraria oratione* II. *& officiorum libro, opinor,* II. *gloriatur.*

56:

NE *clamor quidem illius*], *legendum puto, ullus, pro Illius.*

57.

Q. GALLVS] *Rectius putaui, Q. Gallius.* 23.

57:

Q. METELLVM *Nepotem,*] *Aut abundat, Nepotem: aut falsum est, quod dixit Valerius Maximus,*

huius

huius Metelli filio, qui postea consolatum gessit cum P. Lentulo, Nepotis cognomen a moribus hæsisse.

58.

CVM Manilio] uidetur rectius, C. Manilio.

58.

NON Tulisse] uereor, ne in uerbo, Tulisse, mendum sit. Interdum ex his, quæ sequuntur, cepi coniecturam reponi posse, Scripsisse.

58.

COS. armis ire] Carolus Sigonius legendum putat, cõsulis armis iure. ut de L. Sylla cõsule accipiatur.

59.

NOBILITATE, magno populi studio,] Non est obscurus sensus, sed esset apertior, si legeretur, Nobilitate inuita, magno populi studio tulit.

59.

A FRATRE eius.] Adde, Abrogatam: integer locus erit.

61:

NON minus &] Non minus C C, putaui legendum esse: cum de eadem Cornelij lege memoria tenerem, quod supra scriptum est his uerbis: Cornelius ita ferre rursus coepit, ne quis in senatu legibus solueretur, nisi CC. affuissent. 55:

63:

LAVINIVS] Reposui, L. Iunius, ex Dionysio. quanquam aliter Liuius. sed auctor historiæ certior Dionysius, ut in collatione utriusque comperimus. id eo certius, quòd ab eodem hic ipse nominatur Brutus:

quod Iuniorum fuisse cognomen, nemo nescit. Alij, L. Albinius.

63:

DECEM *tribunos pl.*] *Hos non in Capitolio, sed in Auentino creatos scribit Liuius* III. *creatos autẽ, non a M. Papirio, ut Asconius tradit, sed a Q. Furio.*

64.

C. FLACCO] *Reponendum uidetur, C. Flauio: & paullo post, Q. Seruilio, pro Q. Caecilio; qui biennio ante consulatum C. Marij & C. Flauij Fimbriae consul fuerat cum C. Atilio Serrano.*

64.

COS. *firmauit*] *Hic sine dubio mendum inest. nam Roscius, non consul, sed tribunus pl. legem illam tulit.*

64:

PRODERIT,] *Coniecturam, & simul historiam secutus, reposui, populo R. dedit, mutatione fere nulla: cum, ut opinor, ita scriptum fuerit in antiquo libro,* P. RO. DEDIT. *quod imperiti postea deprauarunt, ut eiusmodi multa. est autem haec historia apud Suetonium in Nerone, & Ciceronem in agraria* I.

65.

Q. CATVLI] *Videtur legendum, Cn. Domitij, si diligenter consideremus. is enim cooptandorum sacerdotum potestatem ad populum transtulit. praeterea sequitur proxime, Quid? idem Domitius &c.*

65.

ANTE II. & XL. *annos*] *Reposui, ante* II. *de* XL. *annos, ex annorum numero per consules.*

66.

IN concionem Catilinae & Antonij] Cum paullo ante dixerit, Coierant ambo, ut Ciceronem consulatu deijcerent, reposui Coitionem, pro Concionem.

66:

ADOLESCENTVLVS] addendum puto, C. Caesar. hic enim pro Graecis egit, ut Plutarchus testatur.

66:

IDEO iurare,] mallem, Ideo appellare.

66:

TANTASIVM] Tanusium nominat Q. Cicero in libello de petitione consulatus.

70:

QVOD auuculus] Antonius Augustinus, Episcopus Ilerdensis, uir doctissimus, legit, Quod a te Boculus.

71.

IIII. nonas Sept.] puto legendum, III. nonas Sept. ex kalendario uetere Romano.

74:

QVAE Pulchrorum,] Potuit addere, Et Neronum: qui & ipsi Claudij patricij fuere.

75.

LONGVS Caecina] Largus nominatur a Plinio lib. 17. cap. 1. & Dione lib. LIIX.

75.

PERQVAM ampla magnitudine magnum] uerbum, Magnum, abundare uidetur.

Ser-

78.

SERVILIVS *Isauricus pr.*] *Sic ante: ego, Seruilius Isauricus pater, ad differentiam filij : ut etiam libro* I. *ad Att. Ita factum est a P. Seruilio filio.* & *lib.* II. *ad Q. fratrem, Carpebatur a Seruilio filio:* & III. *ad eundem, P. Seruilius pater ex litteris* &c. *loquitur autem hic de consularibus. itaque pr. quod ualet, Praetor, locum non habet.*

76.

P. LENTVLVS, *Lentuli Nigri flaminis filius*] *Reponendum uidetur, L. Lentulus,* &c. *ex ep.* 16. *lib.* IV. *ad Att.* & 1. & 4. *lib.* 1. *ad Q. fr.*

76.

SENTENTIAS *tulerunt senatores duo,* & XX.] *nunquam crediderim, cum tres ordines iudicarent, minimum iudicum senatorum numerum fuiße, maximum tribunorum aerariorum. itaque puto legendum, senatores* IV. & XX. & *paullo post, Tribuni aerarij* XXII. *in quo minima mutatio fit, si quis antiquas notas consideret. ita senatorum maximus numerus, tribunorum minimus, equitum inter utrumque medius erit. uide* 95.

77:

PAVCI *in eam ciuitatem*] *Paucis post annis in eam ciuitatem, sententia desiderat.*

78.

QVOD *in Italia* &c.] *Nihil muto, sed ad sententiam sic esset apertius : Gallicanum, quòd in Italia consederit : semiplacentinum, postquam adscitus sit a Placentinis. quod multo post* &c.

CAESO-

73:

CAESONINVM, *hominis fortissimi filium,*] *Sic emendaui, cum antea legeretur, Caesonium, hominis furacissimi filium. hoc ingenio Caroli Sigonij, quo ille excellit, debemus. duxit autem hanc coniecturam cum ex ingenio, ut dixi, tum ex ipsa historia. nam Caesonini patrem L. Pisonem ab Heluetijs occisum esse, Caesar lib. 1. tradidit de bel. Gal.*

78.

P. LENTVLO] *Dissentit hic Pedianus, ut opinos, a ueritate: quod olim scripsimus in nostris commentariis epistolarum ad Atticum. nam Ciceronis filia primum nupsit C. Pisoni Frugi, deinde Furio Crassipedi, postremo P. Cornelio Dolabellæ.*

79.

L. CAECILIO *Q. Marcio cos.*] *Ante, L. Iulio C. Mario Cos. uidi prius mendum, cum horum consulum nomina nemo traderet: tum, consideratis Asconij uerbis, ad correctionem perueni. cum enim his consulibus sublata collegia dicat; eademq. nouem post annis a P. Clodio tribuno pl. restituta, paullo post inferat: a consulibus Pisone et Gabinio numerans, quo anno tribunus pl. fuit P. Clodius, comperi, nouem annis interpositis, cósules fuisse Caecilium et Marcium. correxi igitur & Asconium, & Ciceronem ipsum, in quo legebatur, L. Luscellium C. Marium cos.*

79.

ANTE *biennium autem ante*] *Alterum Ante delendum uidetur. nam, Ante biennium, idem est, ac si di-*

ſi dicas, biennio ante: quo modo locutus eſt & ſupra, In aedilitate, quam ante annum geſſerat, 60. & Eutropius, Ei magiſter equitum dictatori ante annum fuerat.

79:

QVOD antea ſenis aeris ac trientibus in ſingulos modios dabatur,] Cum in oratione pro Sextio de
» P. Clodij legibus haec ſcripta animaduerterem: Latae
» ſunt conſulibus illis tacentibus, immo uero appobantibus
» etiam, ut cenſoria notatio & grauiſſimum iudi
» cium ſanctiſſimi magiſtratus tolleretur de republica:
» ut collegia non modo illa uetera contra S. C. reſtituerentur,
» ſed ab uno gladiatore innumerabilia alia con
» ſcriberentur: ut remiſſis ſemiſſibus & trientibus quin
» cta prope pars uectigalium tolleretur: & quae ſequuntur. Cum haec inquam legerem; non dubitaui, quin pro ſenis aeris legendum eſſet ſemis aeris: quod ualet, ſemiſſibus: nam ſemis indeclinabile; & aeris eſt pro aſſibus: ſiquidem & M. Varro in libro de lingua Latina octauo, Treſſis, inquit, pro tribus aeris, quod ſic pro aſſibus. nonnũquam aes dicebant antiqui.

80.

SOCRVM tuam] Hinc apparet, in oratione pro domo, legendum eſſe, ſocrum conſulis, non, ut ante, ſocerum.

81.

ANTE coeptum bellum Punicum tertium] Ex epitome Liuiana legendum exiſtimat Sigonius, Poſt coeptum.

III. Mar-

81.

III. *Marcelli &c.*] *Nulla fere mutatione locum restitui, cum ante legeretur, Hi Marcelli. atque hic quasi aliud agentes locum in Velleio Paterculo emendemus: in quo, lib.* II. *legitur, Circa eadem tempora M. Metelli fratres uno die triumphauerunt: cum legendum sit,* II. *Metelli fratres.*

81:

*M*VTINI] *Sic ex Liuio reposui. ante, Murrinae.*

82:

PVPIVS *Piso*] *Ridiculum erat legere, ut ante, Publius Piso: cum hunc ipsum Pisonem & Cicero, & Pedianus Marci praenomine iam appellauerint. fuit autem is, qui consulatum cum M. Messalla gessit.*

84:

M. FVSTENVS] *Hic ante M. Fusius, infra in extremo commentario M. Saufeius appellatur.*

85.

OBSTANTIBVS] *Vel hortantibus, uel instantibus, legerem.*

85.

CALDATVM] *Calciatum, mallem: unde & calciamentum. sic & Valerius Max. lib.* IV. *de amore coniugali, M. Plautius, uxore Orestilla funerata, & in rogum imposita, inter officium ungendi & osculandi stricto ferro incubuit: quem amici, sicut erat, togatum & calciatum corpori coniugis iũxerunt. Suetonius autem in Augusto: Post cibum meridianum, ita ut uestitus, calciatusq. erat, rectis pedibus paullisper conquiescebat.*

M. Cae-

85:

M. CAEPIONEM] *Aut accipe de M. Bruto, qui Caepio cognominatus est, ut epistolarum ad Atticum lib. 11. qui Milonem & ipse scripta oratione defendit: aut lege, M. Ciceronem. quòd si de Bruto malis accipere; Quinctum potius, quàm Marcum praenomen ei debere esse crediderim. nam adoptatos praenomen, nomen, cognomen ab ijs, qui adoptabant, accipere solitos esse animaduertimus. Videnda sunt, quae de hoc Bruto diximus in epistolarum ad Atticum commentario, lib. 11.*

86:

MAGNANIMVS *multum excusabat*] *Ego, magna manus militum excubabat; cum infra ita scriptum uiderem, Pompeium in hortis superioribus ante iudicium mansisse, ita ut uillam quoque praesidio militum circumdaret. 89.*

87:

CN. DOMITIVS] *Pro Cn. reposui L. nam Cn. Domitius fuit cognomento Caluinus: Lucius autem Ahenobarbus, hic, qui quaesitor fuit in caussa Milonis: de quo & in oratione, 130:*

88.

IVDICES *confirmarent*] *Malui, consignarent: cum infra 94. ita scriptum sit: T. Munatius Plancus, post audita & obsignata testium uerba, cohortatus erat populum.*

90:

IN *Pretura praestitit*] *In quaestura, mallem: cum*

cum significetur tempus illud, quo C. Manilius trib. pl. fuit: qui fuit annus C. Pisone, M'. Glabrione consulibus quod ex ipso Pediano licet colligere, 56. 58. L. autem Domitius praeturam gessit L. Pisone A. Gabinio consulibus. quod historia demonstrat.

93:

IDEST VII. kal. Febr.] quis non uidet esse, glossema?

93:

LICINIVM quendam de plebe sacrificorum,] Ego sic, Licinium quendam de plebe, sacrificulum: cum inferat, qui solitus esset familias purgare: & in oratione Licinius Popa nominetur, idest mactator sacrarum hostiarum.

95:

DAMNATVS est sententijs VI, & XI.] legendum puto, VI. & XL. ut omnino iudices fuerint LI. qui numerus Milonem, ac Saufeium iudicauerat.

FINIS.

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O.

Omnes ſunt quaterniones.

VENETIIS, M. D. LXIII.